

ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออกของไทย

(นครศรีธรรมราช) พ.ศ. 2435-2504

จัดทำโดย

นายพูนศักดิ์ ชานุกรประดิษฐ์

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ

ประจำปีงบประมาณ 2537

บทที่ 1

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

คนชนบทเป็นส่วนใหญ่ของประเทศ เพราะว่าสามในสี่ของคนไทยอาศัยอยู่ในชนบท มักอยู่รวมกันเป็นชุมชนที่เรียกว่า "หมู่บ้าน" ตามทะเบียนหมู่บ้านของกรมการปกครอง ประเทศไทยมีหมู่บ้านทั้งหมดถึงหกหมื่นหมู่บ้าน นอกจากความสำคัญของหมู่บ้านในเชิงปริมาณแล้ว หมู่บ้านยังเป็นสถาบันพื้นฐานของชุมชนชาวไทย ทั้งในแง่การผลิต การดำรงชีวิต ความคิดความเชื่อ ระบบการอยู่ร่วมกัน เพราะว่าแต่เดิมสถาบันหลักของสังคมไทยก็มีหมู่บ้านและรัฐ บ้านหมายถึงหมู่บ้าน เมืองก็คือรัฐ คำว่า "เมืองบ้าน" เป็นคำพูดโบราณ หมายถึงการรวมของสองสถาบันเข้าด้วยกัน

อย่างไรก็ตาม ชุมชนหมู่บ้านไทยในแต่ละภาคก็จะมีพื้นฐานความเป็นมา และปัจจัยทางประวัติศาสตร์ต่างๆ เช่น สภาพภูมิศาสตร์ ประชากร ระบบการเมืองในท้องถิ่น ระบบสังคม ที่แตกต่างกัน จึงส่งผลให้สภาพสังคมเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้านไทยแต่ละแห่ง มีวิถีทางเฉพาะเป็นของตัวเอง ดังนั้น แม้จะมีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงระดับประเทศที่พร้อมกัน แต่ก็อาจได้รับผลกระทบที่แตกต่างกันได้

ประเทศไทยจะเปิดการค้ามาก่อน พ.ศ. 2398 หรือไม่ก็ตาม แต่หลังสนธิสัญญาบาวริง พ.ศ. 2398 เป็นช่วงที่ระบบทุนนิยมแทรกเข้ามาในประเทศไทยมากขึ้นอย่างเป็นทางการ ทำให้ประเทศไทยถูกรวมเข้าสู่ระบบทุนนิยมโลกชัดเจนมากขึ้น โดยการติดต่อกับประเทศศูนย์กลางหรือประเทศตะวันตก ซึ่งเข้ามาตัดดวงเอาทรัพยากรธรรมชาติจากประเทศที่ล่าหลังกว่า ไปเป็นวัตถุดิบในการผลิตของตน โดยผ่านระบบตลาดและบริษัทข้ามชาติ

ชุมชนหมู่บ้านภาคใต้มีความน่าสนใจ ทางด้านความหลากหลายของลักษณะทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์การเป็นสถานีการค้าอันยาวนาน ระบบการติดต่อสัมพันธ์กันในชุมชน โดยเฉพาะภาคใต้ฝั่งตะวันออกที่มีลักษณะแคบตีบยาว มีเทือกเขาสูงใหญ่ทอดยาว มีบริเวณที่ราบลุ่ม บริเวณ

ที่ราบชายฝั่งทะเล และยังรวมไปถึงความโดดเด่นด้านวัฒนธรรม โดยเฉพาะที่นครศรีธรรมราชซึ่งมีประวัติเก่าแก่ยาวนาน น่าจะทำให้หมู่บ้านภาคใต้แห่งนี้มีลักษณะพิเศษต่างไปจากภาคอื่นๆ และอาจเป็นพื้นฐานที่นำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างไปจากที่อื่นๆ ด้วย

จึงน่าจะเห็นว่า กิจกรรมทางการค้า การผลิต ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงภายนอกนั้น มีลักษณะและที่มาอย่างไร ผสานกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง จะมีผลหรือกระบวนการเปลี่ยนแปลงในด้านกิจกรรมการผลิต การดำรงชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชนหมู่บ้านไทยภาคใต้ได้อย่างไร

แม้ช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมา จะมีงานวิจัยต่างๆ โดยเฉพาะวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทยภาคต่างๆ แต่ยังคงขาดการศึกษาในภาคใต้ และการพยายามสร้างแนวคิดในการวิเคราะห์และวิธีดำเนินการวิจัยแบบเฉพาะของตน จะช่วยเพิ่มเติมความน่าสนใจให้กับงานวิจัยมากขึ้น นอกเหนือไปจากผลที่ได้จากการวิเคราะห์ที่ว่า แต่เดิมชุมชนหมู่บ้านไทยภาคใต้ต่างกันอย่างไร และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2435 หลังการปฏิรูปราชการแผ่นดินในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะมีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านเศรษฐกิจ อย่างไร และยังเป็นที่น่าสนใจเพิ่มเติมว่า คุณค่าบางอย่างที่มีอยู่เดิมในท้องถิ่นภาคใต้ จะสามารถนำกลับมาใช้ในวิถีการดำรงชีวิต การผลิตแบบปัจจุบันได้หรือไม่ และอย่างไร อันอาจจะเป็นประโยชน์ต่อแนวทางการพัฒนาแบบใหม่ ที่ไม่ใช่งานเน้นเฉพาะการเติบโตทางด้านวัตถุ แต่เพียงอย่างเดียว

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาสภาพสังคม เศรษฐกิจ วิถีการดำรงชีวิต รวมทั้งวัฒนธรรมของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราช ก่อน พ.ศ. 2435
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราช
3. เพื่อศึกษาถึงผลกระทบจากระบบทุนนิยมและนโยบายของรัฐบางประการ ที่มีต่อชุมชนนครศรีธรรมราช ในช่วง พ.ศ. 2435-2504

ขอบเขตของการศึกษา

1. ศึกษาค้นคว้าถึงสภาพสังคม เศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราช ในอดีต ช่วงก่อน พ.ศ. 2435
2. ศึกษาเฉพาะหมู่บ้านที่ได้แบ่งแยกไว้ 3 ประเภท คือ หมู่บ้านท่านา หมู่บ้านท่าสวน และหมู่บ้านประมงเป็นหลัก
3. ศึกษาค้นคว้าถึงผลกระทบจากนโยบายรัฐและการขยายตัวของทุนนิยมโลก ที่มีต่อชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราช
4. ศึกษาสภาพสังคม เศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราช ในช่วง พ.ศ. 2435 ถึง 2504
5. ศึกษาค้นคว้าถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อ พลังการผลิต ความสัมพันธ์ทางการผลิตเป็นหลัก และอาจรวมถึงโครงสร้างส่วนบนในบางกรณี

สมมติฐานของการศึกษา

1. สภาพสังคม เศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้านชาวนครศรีธรรมราช มีลักษณะเป็นการผลิตแบบยังชีพ (Subsistence) และมีความพอเพียงในตัวเอง (Self-sufficiency)
2. ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราช เริ่มมีมากขึ้นในช่วงเวลาหลังประเทศไทยมีการขยายการค้าติดต่อกับประเทศพัฒนาแล้ว
3. ระบบเครือญาติ การช่วยเหลือ การแบ่งปัน ทั้งภายในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน เป็นตัวขัดขวางระบบตลาด และการกำเนิดระบบทุนนิยมจากภายในหมู่บ้าน
4. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเกิดจากการขยายตัวของทุนนิยมโลกเป็นสำคัญ

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) และเสนอรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าจะใช้

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) เป็นหลัก และใช้ข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) และเอกสารชั้นสอง (Secondary Sources) ประกอบในการวิเคราะห์

ใช้แนวคิดสังคมเศรษฐกิจ (Socio-economic Formation) ซึ่งประกอบด้วย วิธีการผลิต (Mode of Production) และโครงสร้างส่วนบน (Superstructure) เป็นกรอบในการพิจารณา

กรอบในการวิเคราะห์

ในการศึกษาชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราช ได้แบ่งชุมชนหมู่บ้านออกเป็น 3 ประเภท ตามกิจกรรมการผลิต ได้แก่ ชุมชนทำนา ชุมชนทำสวน ชุมชนประมง และเป็นการศึกษาโดยให้ความสำคัญในการวิเคราะห์ไปทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่อย่างไรก็ตาม ในการวิเคราะห์ จะไม่ได้จำกัดการพิจารณาอยู่ที่ตัวแปรทางโครงสร้างเศรษฐกิจที่ประกอบไปด้วย พลังการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตเท่านั้น หากแต่พิจารณาถึงตัวแปรอื่นๆ ในแง่มุมที่อาจเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องหรือเข้ามากระทบต่อโครงสร้างเศรษฐกิจ ตัวอย่างเช่น สภาพทางภูมิศาสตร์ และระบบทางวัฒนธรรม เป็นต้น

ในส่วน of โครงสร้างทางเศรษฐกิจ มุ่งพิจารณาที่พลังการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตของหมู่บ้านทั้งสามประเภทว่า แต่ละประเภทมีลักษณะเป็นอย่างไร มีศักยภาพในการผลิตและความสามารถในการพึ่งตนเองได้มากหรือน้อยเพียงใด

และพิจารณาตัวแปรทางภูมิศาสตร์ เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์และทรัพยากรที่มีความแตกต่างกัน น่าจะส่งผลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และอาจส่งผลกระทบต่อระดับโครงสร้างทางเศรษฐกิจก็เป็นได้ เป็นต้น

รวมทั้งศึกษาถึงปัจจัยทางวัฒนธรรม หรือระบบทางวัฒนธรรมของชุมชนหมู่บ้าน ว่ามี

ลักษณะทางกิจกรรมอย่างไร แบ่งแยกได้เป็นกี่ประเภท และมีอะไรเป็นแก่นสารหลักที่ซ่อนตัวอยู่เบื้องหลังกิจกรรมเหล่านั้นบ้าง

ประกอบกับศึกษาถึงความสัมพันธ์ของตัวแปรเหล่านั้น ซึ่งตัวแปรตัวหนึ่งอาจสัมพันธ์ หรือ มีผลกระทบต่อตัวแปรอีกตัวหนึ่งหรือหลายตัวก็ได้ ในการศึกษาโดยไม่พิจารณาแบบแยกส่วน อาจ ทำให้เห็นถึงการโยงใยของตัวแปรเหล่านั้นได้ ในการศึกษาหลายๆ ตัวแปรพร้อมๆ กันดังกล่าว บางครั้งจำเป็นต้องศึกษามานวติการดำรงชีวิต เพื่อให้เกิดการพิจารณาครอบคลุมได้มากกว่า เฉพาะแง่มุมทางเศรษฐกิจเท่านั้น

ในอดีต การศึกษาหมู่บ้านโดยมากมักนำข้อมูลจากฝ่ายรัฐเป็นหลัก บางครั้งอาจเป็น การให้ภาพหรือบรรยายกาสนสายตาของรัฐ หรือแง่มุมที่รัฐสนใจเท่านั้น ดังนั้น ข้อมูลที่ใช้ในการ ศึกษาจะพยายามนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เป็นหลัก ประกอบกับข้อมูลชั้นทุติยภูมิอื่นๆ

ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลง จะศึกษาถึงศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงสังคมจากภายใน สังคมเอง ว่าเกิดจากความขัดแย้งภายในสังคมเองหรือไม่ และศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิด จากภายนอกสังคม ซึ่งเป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงในสายตาที่มองจากหมู่บ้านเป็นหลัก และ พิจารณาถึงตัวแปรต่างๆ ว่า เป็นปัจจัยผลักดันหรือยับยั้งในการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

โดยในการศึกษาจะพิจารณาถึงภาพ หรือบรรยายกาสนของชุมชนหมู่บ้านก่อนช่วง พ.ศ. 2435 โดยทั่วไปก่อน แล้วจึงพิจารณาว่าช่วง พ.ศ. 2435-2504 มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร โดยศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงต่อหมู่บ้าน หลังจากนั้นจึงศึกษา ชุมชนหมู่บ้านเอง ในช่วง พ.ศ. 2435-2504 ในแง่มุมของตัวแปรต่างๆ ว่า เป็นอย่างไรอีกทีหนึ่ง

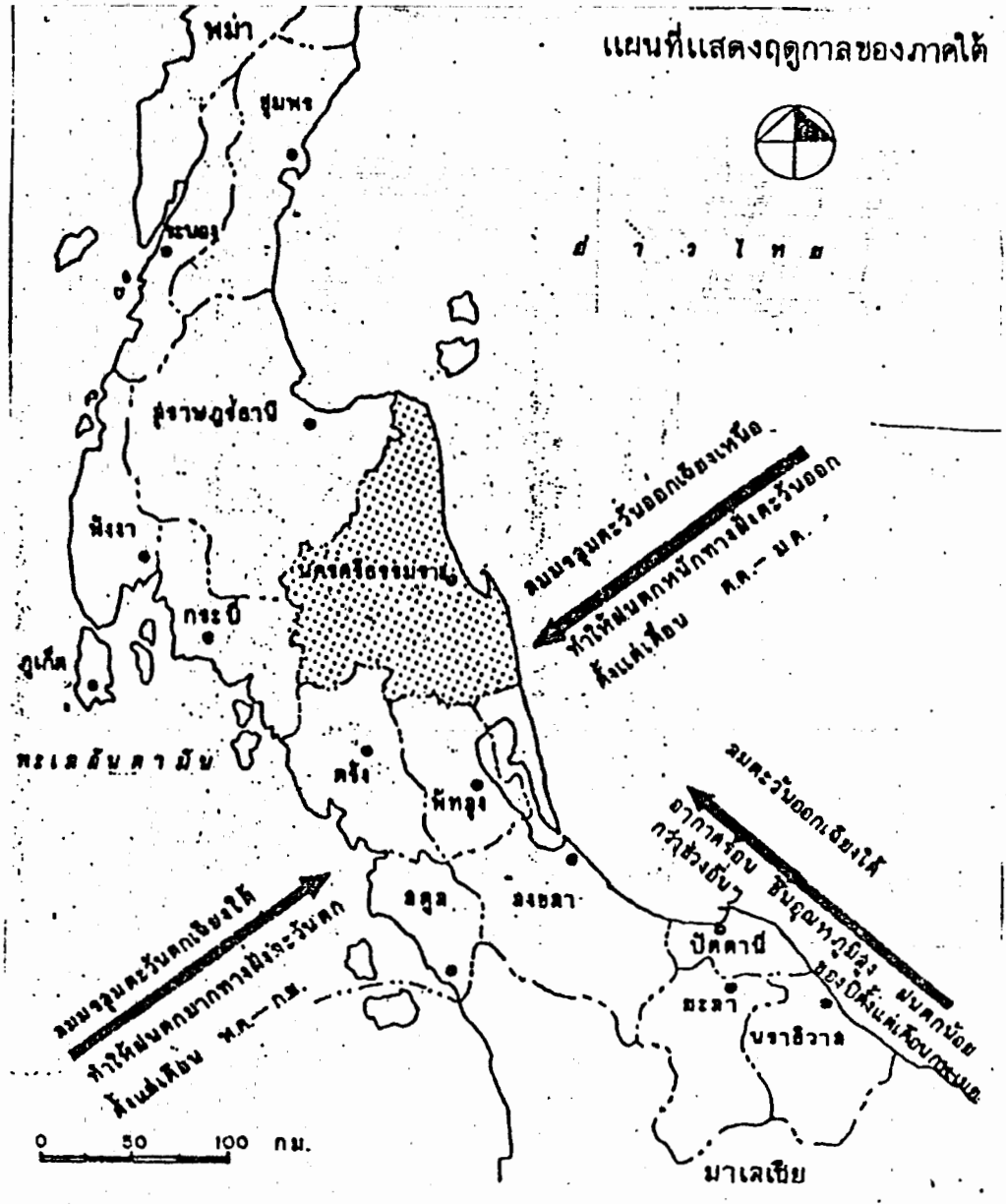
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. ได้รับความรู้เกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิต สภาพสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ของ ชุมชนหมู่บ้านแต่ละแบบในนครศรีธรรมราช

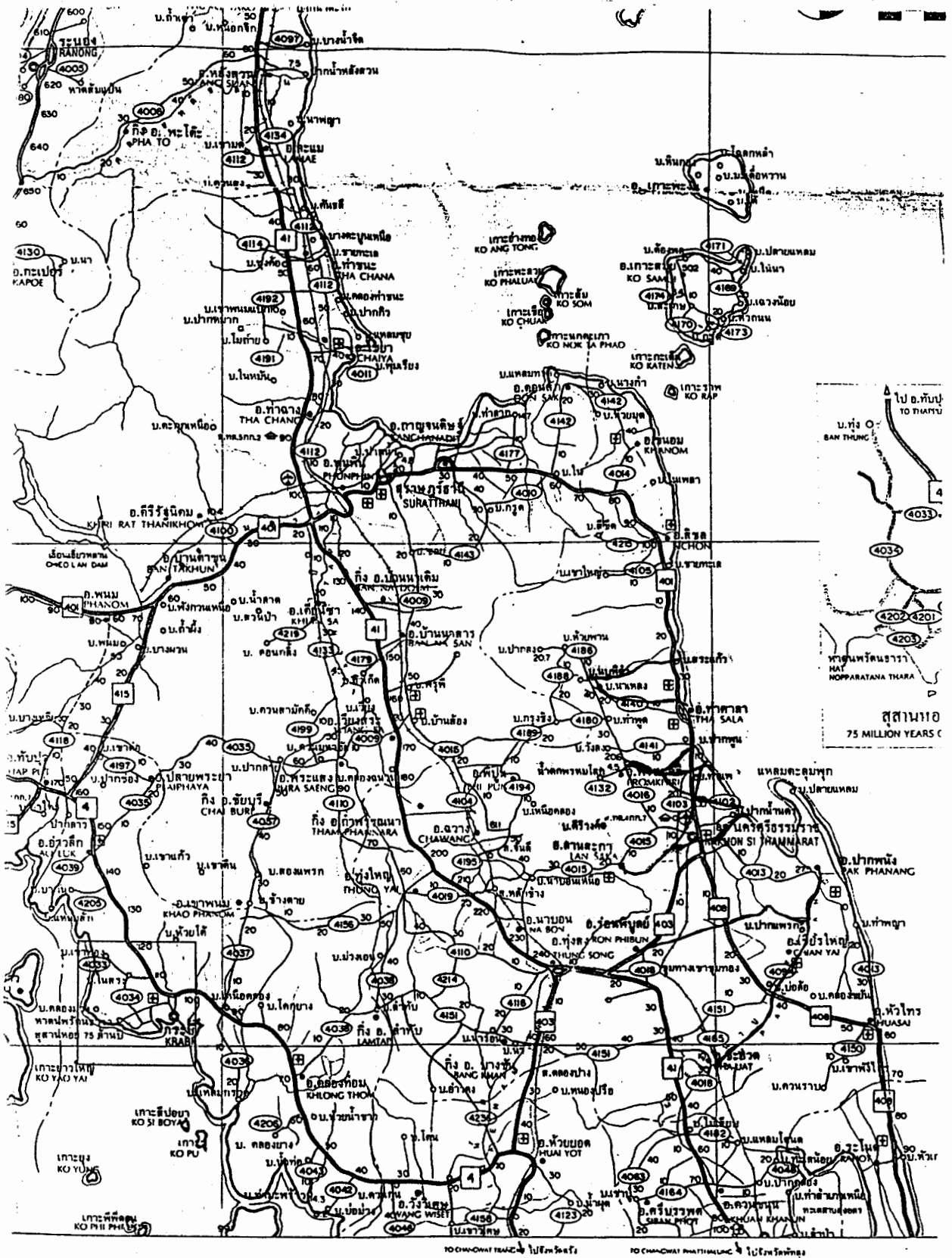
2. ได้รับความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราช
3. ได้รับความรู้เกี่ยวกับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านแต่ละแบบ

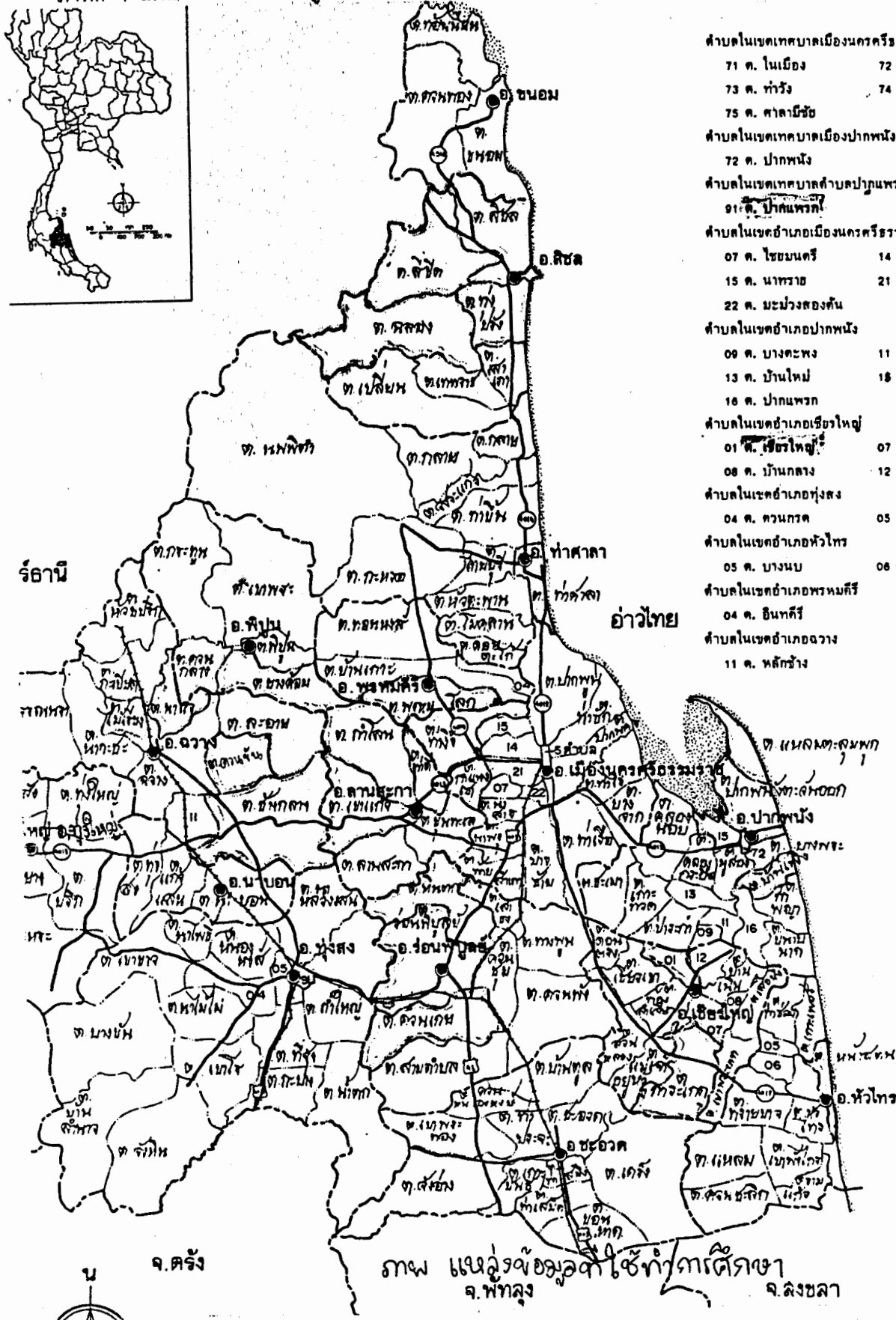
ภาพที่ 2 แผนที่แสดงฤดูกาลของภาคใต้

ภาพที่ 3 แผนที่แสดงเส้นทางเรือเหนือ

ภาพที่ 4 แผนที่แสดงแหล่งข้อมูลที่ใช้ทำการศึกษา

บทที่ 2

โครงสร้างสังคมเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้าน ก่อนพ.ศ. 2435

1. สภาพเศรษฐกิจสังคมของชุมชนหมู่บ้าน ก่อนพ.ศ. 2435

สภาพภูมิศาสตร์กับพื้นฐานความเป็นมาของชุมชนหมู่บ้าน

ตั้งแต่อดีตวิถีชีวิตของคนไทยมีรากฐานอยู่ที่หมู่บ้าน เพราะกว่าสามในสี่ของประชากรอาศัยอยู่ในชนบท มักอยู่รวมกันเป็นชุมชนที่เรียกกันว่า "หมู่บ้าน" ตามทะเบียนหมู่บ้านของกรมการปกครอง ประเทศไทยเรามีหมู่บ้านทั้งหมดถึงหกหมื่นหมู่บ้าน¹ นอกจากความสำคัญในเชิงปริมาณแล้ว หมู่บ้านของชาวบ้านยังเป็นที่สังกัด ที่ทำกิน ให้ความอบอุ่น ให้ความโอกาสและเป็นที่พึ่งพิงแห่งแรกและแห่งสุดท้ายของชาวบ้าน²

อย่างไรก็ตาม ราชอาณาจักรสยามมีอาณาบริเวณกว้างใหญ่ และมีความแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นในด้านต่างๆ เช่น ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ จึงทำให้การตั้งถิ่นฐานของชุมชนหมู่บ้านในแต่ละภาคมีความแตกต่างกันไป ดังเช่น ชุมชนหมู่บ้านในภาคเหนือตั้งอยู่ในแอ่งที่ราบระหว่างภูเขาสูง แต่ละแอ่งที่ราบมีแม่น้ำสำคัญไหลผ่าน และมีภูเขาสูงเป็นเส้นแบ่งแดน³

---

1 สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์, รากฐานแห่งชีวิตวัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา

(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2533), หน้า 7.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

3 ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ พรพิไล เลิศวิชา, วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย

(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2537), หน้า 39.

ชุมชนหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกิดการอพยพเข้ามาตั้งชุมชนผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างชาวล้านช้างกับชนพื้นเมือง ขยายชุมชนเข้าสู่แอ่งโคราช และบริเวณแอ่งสกลนคร⁴ ขณะที่ภาคกลางเป็นพื้นที่ราบขนาดใหญ่ ที่ดินสมบูรณ์เกิดจากดินตะกอนแม่น้ำทับถม และมีแม่น้ำสำคัญหลายสายไหลผ่าน นอกจากนี้บริเวณลุ่มน้ำหลักคือเจ้าพระยา ยังเป็นบริเวณที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับผู้คนจากท้องถิ่นต่างๆ⁵ แต่สำหรับภาคใต้ เป็นชุมชนบนคาบสมุทรที่เปิดตัวเอง และมีการติดต่อปฏิสัมพันธ์กับชาติต่างๆ มาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษ จากการเป็นสถานีการค้า เมืองท่า และศูนย์กลางการซื้อขายสินค้าที่สำคัญ⁶

พื้นฐานความเป็นมาที่แตกต่างกันในแต่ละภาค ส่งผลโดยตรงและโดยอ้อมต่อทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น ระบบการผลิต ระบบความคิด และความเชื่อของคนไทยในแต่ละภาค

สภาพภูมิศาสตร์และสภาพภูมิอากาศกับความหลากหลายทางชีวภาพของภาคใต้

แต่เดิมโลกเป็นกลุ่มพลังงานอันเป็นเอกสภาวะ ใต้เคลื่อนไปสู่การมีแร่ธาตุและสสารหลากหลายขึ้น เริ่มต้นจากมีเพียงสิ่งไม่มีชีวิต(อินทรีย์สาร) เช่น ออกซิเจน น้ำ กรดอะมิโน แล้วจึงเปลี่ยนแปลงไปเกิดสิ่งมีชีวิต(อินทรีย์สาร)ขึ้น อินทรีย์สารเกิดจากอินทรีย์สารและเป็นต้นกำเนิดของชีวิต⁷ ดังนั้นสรรพสิ่งแห่ง สิ่งมีชีวิตกับสิ่งไม่มีชีวิต เช่น คนหรือสัตว์กับลาซารแร่ธาตุ และสิ่งมีชีวิตกับสิ่งมีชีวิตต่างประเภท เช่น คนกับสัตว์ต่างๆ หรือ คนกับพืชพรรณ ต้นไม้ป่าไม้ ส่วนมีความเกี่ยวข้องโยงใยสัมพันธ์กันเป็นระบบโดยเนื้อแท้อยู่แล้ว

4 เรื่องเดียวกัน, หน้า 81.

5 เรื่องเดียวกัน, หน้า 193.

6 เรื่องเดียวกัน, หน้า 139.

7 ประเวศ วะสี, "ความหลากหลายทางชีวภาพสิ่งแวดล้อมและการศึกษาที่เข้าใจถึงความจริง," ใน ความหลากหลายทางชีวภาพกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน, วิวัฒน์ คติธรรมนิตย์ บรรณาธิการ, (ม.ป.ท., 2536), หน้า 12-13.

โดยที่ในบริเวณที่มีสภาพทางภูมิอากาศแตกต่างกัน จะมีความหลากหลายทางชีวภาพที่ไม่เท่ากัน คือ ในบริเวณที่มีอากาศหนาวจัดเช่น ในแถบขั้วโลก และในบริเวณที่มีอากาศร้อนจัดเช่น ในแถบทะเลทรายที่แห้งแล้ง จะมีพืชพันธุ์ขึ้นได้น้อย ต่างกับบริเวณเขตร้อนที่ฝนตกชุก มีความชื้นสูง จะมีสรรพชีวิตมากหรือความหลากหลายทางชีวภาพอยู่มากมาย⁸ ซึ่งในบริเวณภาคใต้ของประเทศไทยรวมทั้งจังหวัดนครศรีธรรมราช ก็เป็นบริเวณเขตร้อนชื้น ฝนตกชุก จึงทำให้บริเวณดังกล่าวมีความหลากหลายของพืชพรรณ และเป็นแหล่งทรัพยากรต่างๆ ที่สำคัญ⁹

สภาพทางภูมิศาสตร์ที่ต่างกันย่อมเอื้ออำนวยต่อการมี และการดำรงอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติที่แตกต่างกัน ทางด้านลักษณะภูมิประเทศของภาคใต้ของประเทศไทย เป็นแหลมยาวยื่นไปบนทะเล มีภูเขาทอดเป็นแนวยาวอยู่กึ่งกลางแผ่นดินจากภาคใต้ตอนบนลงมาตอนล่าง ลาดลงมาฝั่งตะวันออกเป็นที่ราบขนาดใหญ่ จนถึงที่ราบลุ่มริมชายฝั่งทะเล¹⁰ บริเวณที่มีสภาพภูมิประเทศหลายแบบทั้งเทือกเขา ที่ราบลุ่ม และที่ราบชายฝั่งทะเล รวมอยู่ในบริเวณเดียวกันดังกล่าว จึงทำให้เกิดสภาพที่เอื้อต่อการมีและการดำรงอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติหลายประเภทหลายรูปแบบ

8 เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

9 อุตม์ นิสสภา, อีบรอเฮม ปีศา และสมยศ ทุ่งหว้า, "แนวทางการศึกษา" จะพัฒนาความหลากหลายทางชีวภาพในสวนยาง," ใน วารสารนิเวศวิทยา 21 (มกราคม-เมษายน 2537).

10 ศิริินทร์ บุญโรชรสติตย์, "ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชนบทภาคใต้ฝั่งตะวันออกภายหลังสนธิสัญญาบาวริง," ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2526).

ดังนั้นจากสภาพทางภูมิศาสตร์และภูมิอากาศของภาคใต้ ทำให้ภาคใต้มีความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ¹¹ นอกเหนือจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติแต่ละประเภท

การตั้งถิ่นฐาน (บ้าน, เรือน) ของชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราช

ลักษณะทางภูมิประเทศของจังหวัดนครศรีธรรมราช ตรงกลางของจังหวัดจะมีเทือกเขานครศรีธรรมราชเป็นภูเขาขนาดใหญ่ ทอดตัวเป็นแนวยาวจากทิศเหนือลงมาจรดที่ป่าใต้ ด้านตะวันตกของเทือกเขาจะเป็นที่ราบระหว่างหุบเขา และทางฝั่งตะวันออกของเทือกเขาจะเป็นที่ราบเชิงเขา และที่ราบลุ่มแม่น้ำโดยเฉพาะทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ถัดมาจะเป็นแนวที่ราบชายฝั่งทะเลจากเหนือจรดใต้เช่นกัน โดยมีแม่น้ำลำคลองสายสั้นๆ หลายสาย ไหลเกือบขนานกันจากเทือกเขาหลวง ผ่านลงที่ราบลุ่ม แล้วจึงไหลลงทะเลตามปากน้ำต่างๆ

การตั้งบ้าน และเรือนของชุมชนนครศรีธรรมราชตั้งแต่นานอดีต¹² โดยส่วนใหญ่จะอยู่ฝั่งตะวันออก ได้แก่ 1. ในเขตอำเภอเมือง คือ บริเวณตำบลปากพูน ตำบลท่าเรือและตัวเมืองนครศรีธรรมราชปัจจุบัน 2. ในเขตอำเภอสิชลและอำเภอท่าศาลา คือ ชุมชนแถบวัดโคมลาน ตำบลไทรบุรี ตำบลสิชล 3. ในเขตอำเภอขนอม คือ บริเวณตำบลควนทอง และทางฝั่งตะวันตก ได้แก่ 4. อำเภอทุ่งสง บริเวณตำบลหนองหงส์¹³

¹¹ อยุทธ์ นิสสภา, อีบรอเฮม ยีดา และสมยศ ทุ่งหว่า, "แนวทางการศึกษาและพัฒนาความหลากหลายทางชีวภาพในสวนยาง".

¹² ดูความหมายเพิ่มเติมใน จักรทิพย์ นาถสุภา, บ้านกับเมือง (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2529), หน้า 64-65.

¹³ ประทีป ชุมพล, นครศรีธรรมราช ตำนาน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ (ม.ป.ท. : สำนักพิมพ์อดีต, 2536), หน้า 8.

โดยปกติแล้วชาวบ้านมักจะอาศัยอยู่บริเวณใกล้แม่น้ำ ลาคลอง เพื่อสะดวกแก่การใช้ประโยชน์ทั้งในด้านอุปโภคบริโภค และการเดินทางติดต่อ เป็นหลัก และเป็นที่ราบน้ำท่วมไม่ถึง อันเนื่องมาจากการที่ภาคใต้เป็นเขตฝนตกชุก และเมื่อถึงฤดูน้ำหลากในช่วงเดือนพฤศจิกายน ธันวาคม จะเป็นการช่วยล้างสิ่งสกปรกตามแม่น้ำลาคลองไหลลงสู่ทะเล ปีต่อไปลาคลองก็จะสะอาด เพียงแต่ชาวบ้านกลัวว่าน้ำที่ไหลมาต้องไม่มากจนทำให้เกิดน้ำท่วม

การกระจายการอยู่อาศัยของชุมชนในบริเวณต่างๆ เกิดจากสาเหตุต่างๆ ดังนี้

ประการแรก เป็นตามนโยบายจากส่วนกลางทุกยุคทุกสมัยที่กำหนดหน้าที่ของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ผู้ซึ่งมีหน้าที่ปกครองนครศรีธรรมราชโดยตรง ให้ส่งเสริมและตักเตือนราษฎรให้ทำนามากๆ¹⁴

ประการสอง เมื่อเวลาผ่านไปผู้คนที่อาศัยอยู่ในนครศรีธรรมราชมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเกิดจากการเพิ่มจำนวนประชากรพื้นเมืองเอง ทำให้ต้องแยกพื้นที่ออกไปตั้งครัวเรือน

ประการสาม ในส่วนของการเข้ามาของชาวต่างถิ่นในช่วงเวลาต่างๆ ทั้งที่เป็นชาวต่างชาติ (เช่นคนจีนและพวกแขกเทศชายผ้า) และย้ายมาจากจังหวัดอื่นๆ เช่น นครราชสีมา สงขลา ทั้งที่ถูกกวาดต้อนมาจากสงครามและมาอยู่เองโดยสมัครใจ เช่น "เดิมแถบนี้เป็นพวก "สกอม" หรือแขกจากสงขลามายู่ก่อน"¹⁵ เมื่อหากินง่าย

---

¹⁴ สุภภรณ์ ตัณศารักษ์, "บทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) ที่มีต่อรัฐบาลกลางและหัวเมืองภาคใต้ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 47.

¹⁵ สัมภาษณ์ นายฟอง มีทองขาว.

ประการสี่ ความไม่พอใจการปกครองในขณะนั้น การหลบหนีเจ้านายเกิดภาวะ "ข้าหนีเจ้าปาวหนีนาย" เป็นประจำ อันเกิดจากความเกียจคร้านที่จะทำงานให้แก่ราชการ และเกิดจากมุลนายและเจ้าเมืองเกณฑ์มาใช้หนักเกินไปจนท้าวปาว¹⁶ รวมทั้งการหลบหนีการเกณฑ์ไปสงคราม เช่น ในกรณีของการหลบหนีการเกณฑ์ไปทรบบุรีในช่วงรัชกาลที่ 1 และ 2 เข้าไปอยู่บริเวณ บ้านขุนน้ำ (ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น คีรีวง) บนภูเขาหลวง¹⁷ อันเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดของภูเขานครศรีธรรมราช¹⁸

ประการห้า เหตุผลอื่นๆ เช่น สมัยรัชกาลที่ 1 เจ้าพระยานครถูกหลวงว่าบางกอกเสียแก่พม่าแล้ว จึงพาบุตรภรรยาญาติวงศ์ และสมัครพรรคพวกทั้งปวงหนีออกจากเมืองไปอยู่ณ ปานอกเขาข้างตะวันตก บรรดากรมการและไพร่บ้านพลเมืองทั้งปวงก็ยกครอบครัวหนีไปอยู่ตามลต่างๆ¹⁹

จึงเกิดการบุกเบิกถางป่ากันออกไปเรื่อย ๆ ขยายเข้าไปในที่ที่ห่างไกลออกไปจากชุมชนเดิม ไปบนเขา, หุบเขา ที่ซึ่งแต่เดิมพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าและมีสัตว์ป่าดุร้ายชุกชุม และบริเวณที่ราบลุ่มทางตอนใต้ของอำเภอเมือง คือ อำเภอหัวไทรและอำเภอเชียรใหญ่ซึ่งในอดีตจะไม่อยู่อาศัย เนื่องจากเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง²⁰ แต่ในช่วงเวลานี้ก็ยังมีคนอาศัยอยู่บริเวณต่างๆ ดังกล่าวไม่มากนัก

¹⁶ ณรงค์ นุนทอง, "การปฏิรูปการปกครองมณฑลนครศรีธรรมราชในสมัยพระยาสุมนัยวินิตเป็นข้าหลวงเทศาภิบาล(พ.ศ.2439-2449)," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2519), หน้า 56-59.

¹⁷ พรพิไล เลิศวิชา, คีรีวง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2532), หน้า 14.

¹⁸ ประทีป ชุมพล, นครศรีธรรมราช ตำนาน โบราณคดี ประวัติศาสตร์, หน้า 3.

¹⁹ กรมศิลปากร, "เจ้าพระยานครอพยพหนีไปนอกเขา," ใน พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2 (กรุงเทพมหานคร : หจก.ไอเดียสแควร์, 2535), หน้า 255.

²⁰ ประทีป ชุมพล, นครศรีธรรมราช ตำนาน โบราณคดี ประวัติศาสตร์, หน้า 8.

เนื่องจากจำนวนประชากรต่อพื้นที่ในอดีตยังมีน้อย โดยที่บริเวณต่างๆ ที่ถูกบุกเบิกป่าเข้าไปเป็นชุมชนใหม่ เช่น "เดิมไม่ค่อยมีคน จะมีลักษณะเป็นบริเวณป่า"²¹ "ถ้าเดินออกไปจากบ้านถึงเป็นแทบไม่เจอรอยเท้าคนตามพื้นทรายเลย"²² จะมีการตั้งครัวเรือนระยะห่างกัน²³ แต่ละหลังพอไปมาหาสู่กันได้ ดังนั้น หากออกจากตัวเมืองแล้วในละแวกต่างๆ จะมีบ้านใหม่ก็หลัง²⁴ ทางด้านชายฝั่งทะเล บริเวณริมทะเลจะเป็นที่อยู่ของพวกแขก(ไทยมุสลิม) หาบลา ที่มาตั้งบ้านอยู่ มีลักษณะเดียวกัน คือ จะมีบ้านห่างๆ กัน มีใหม่ก็หลัง²⁵ ในแต่ละหมู่บ้านจะมีบ้านเพียงไม่กี่หลัง หมู่หนึ่งมีบ้านราษฎร 5-6 หลัง²⁶ ในบางแห่งมีน้อยกว่านั้น เช่น "ตำบลฉลอง มี 2 ตระกูลใหญ่ คือใจห้าวกับเพชรชู สมัยก่อนมีแค่ 2 บ้าน"²⁷ หรือ "แต่แรกมีบ้านห่าง ๆ กัน มีใหม่ก็หลัง มีบ้านแขกหลังถึงสองหลัง บ้านพ่อเผ่า (ไทยพุทธ) อีกหนึ่งหลัง"²⁸

กิจกรรมการผลิต

การผลิตโดยทั่วไปเป็นแบบยังชีพ และเนื่องจากชาวบ้านโดยส่วนใหญ่มักยังคงอยู่ในพื้นที่ราบที่แวดล้อมบ้านด้วยป่าไม้อันอุดมไปด้วยสัตว์ป่าและพืชพรรณ การผลิตของชาวบ้านจึงเป็นการทำนา และหาของป่า เป็นส่วนใหญ่

ชุมชนทากา อาศัยอยู่บริเวณที่ราบ ชาวบ้านแทบจะทุกอำเภอใช้ชีวิตทำนาแบบเดี่ยว

21 สัมภาษณ์ นายชำนาญ หมดกล้า .

22 สัมภาษณ์ นายส่อง มีทองขาว .

23 สัมภาษณ์ นายวิญญู ใจอารีย์ .

24 สัมภาษณ์ นายบุญโรจน์ ใจอารีย์ .

25 สัมภาษณ์ นายส่อง มีทองขาว และ นายบุญโรจน์ ใจอารีย์ .

26 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช, ชีวิวัตน์

(กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2504).

27 สัมภาษณ์ นายบพิตร เพชรชู

28 สัมภาษณ์ นายส่อง มีทองขาว .

คือ นาตา จับกุ้ง ปู ปลา ตาม แม่น้ำ ลาดลอง हाของป่า ทอผ้า เลี้ยงวัว ควาย

ชุมชนทาสวน ในช่วงเวลานี้จะยังไม่เป็นชุมชนที่ทำการผลิตอย่างชัดเจน เพราะเป็นการเก็บผลไม้ เก็บของป่า โดยค่อย ๆ มีการพัฒนาพันธุ์ของผลไม้ ที่เป็นไปตามรสชาติที่ชาวบ้านต้องการเอง(ไม่ได้เป็นไปตามตลาด) "ชาวสวนด้วยตนเอง มีการนำผลไม้ไปให้กันด้วยเมล็ดดี"²⁹ จนเกิดความแตกต่างระหว่างผลไม้ที่ปลูกใกล้บ้านกับผลไม้ป่า "เงาะป่ามีแต่กินไม่ได้ ไม่อร่อย"³⁰ จับปลาตามลาดลอง ปลูกข้าวไร่ทอผ้า ทำของใช้เพื่อสะดวกแก่การเก็บผลไม้

ชุมชนประมง ทางตอนบนของจังหวัดบริเวณอำเภอขนอม สิชล ท่าศาลา จะมีแต่พวกแขกเป็นส่วนมาก และจะเน้นการจับสัตว์ทะเลอย่างเดียว ไม่ได้ทำนา และชุมชนทำนาใกล้ชายฝั่งก็มีน้อยกว่าบริเวณทางใต้ของจังหวัด เพราะถัดจากที่ราบชายฝั่งทะเลเข้ามา ก็จะเป็นเทือกเขานครศรีธรรมราช ทางตอนล่างของจังหวัดบริเวณอำเภอ ปากพนัง เขียวใหญ่ หัวไทร ถัดจากชายทะเลเข้ามาจะเป็นที่ราบกว้าง จึงแบ่งได้ 2 พวก คือ พวกที่อยู่ด้านนอกหรือด้านริมชายทะเลจะเป็นพวกแขก ที่จะเน้นการจับสัตว์ทะเลเป็นหลักเลี้ยงเบ็ด แปะ ทำเครื่องมือหาปลาพวกเรือ และอวน ทำภาชนะ เช่น ตะกร้า จะ* อีกพวกหนึ่งจะอยู่ด้านใน เป็นส่วนของหมู่บ้านของชุมชนทำนาในส่วนที่อยู่ใกล้ที่ราบชายฝั่งทะเลมากกว่าหมู่บ้านของชุมชนทำนาอื่นๆ จึงมีการทำนาเป็นหลัก หาปลาตามลาดลองและเมื่อใดอยากกินอาหารทะเลบ้าง ก็มาทอดแหบ้าง ทำเบ็ดราวบ้าง

การผลิตของชาวบ้านเป็นเพียงการผลิตเพื่อยังชีพ เพราะ

1. แรงงานส่วนหนึ่งต้องถูกเกณฑ์ไปในระบบไพร่ เป็นตัวขัดขวางการผลิตแบบจริงจัง และต่อเนื่อง

* จะ คือ ภาชนะชนิดหนึ่งที่ทำขึ้นจากไม้ไผ่

29 สัมภาษณ์ นาย สมหวัง กัลป์.

30 สัมภาษณ์ นาง จี๊ว ทองแถม.

ภาพที่ 5 ชุมชนหมู่บ้านประมง ที่ อ.ท่าศาลา

2. ทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ ผลผลิตที่มีอยู่ในธรรมชาติมีอยู่มาก และหามาได้ง่าย ชาวบ้านในละแวกเดียวกันต่างก็มีผลผลิตที่ไม่แตกต่างกัน จึงขายไม่ได้ เพราะไม่มีคนซื้อ ทั้งในชุมชนทาสวน "ของใกล้ๆ นี้จะขายไม่ได้ไม่มีคนซื้อ"³¹ ชุมชนประมง "เมื่อก่อนเป็นทอดแหริมตลิ่งก็ทานไม่ไหวแล้ว"³²

3. มีการชดเชยสิ่งที่ครัวเรือนผลิตไม่ได้ จากครัวเรือนที่ผลิต หรือหามาได้มากกว่า ซึ่งจะนำมาแบ่งปันให้กับครัวเรือนอื่นๆ ที่ผลิตไม่ได้³³ ด้วยการไปมาหาสู่ช่วยเหลือกันทั้งภายในและระหว่างชุมชนในรูปแบบต่างๆ

4. การติดต่อกับชุมชนในเมืองทำได้ลำบาก เนื่องจากคมนาคมยังไม่สะดวก "แม่ค้าในตัวเมืองมาไม่ถึง พาหนะที่จะมาไม่มีถนนหนทาง"³⁴

วิธีการผลิต

1. ชุมชนทาสวน

การทาสวน ใช้วิธีทาสวนดำเพราะให้ผลผลิตต่อไร่สูง ในกรณีของบ้านที่อยู่ในที่ดินที่สมบูรณ์ แต่ละบ้านจะเลี้ยงควายบ้านละหลายๆ ตัว กลางทุ่งบ้าง มีหญ้าขึ้นสมบูรณ์ จนถึงฤดูฝนหรือช่วงมรสุมเดือนสิงหาคม จะเริ่มลงมือปลูกข้าวเพราะฝนตกชุก³⁵ เริ่มจากการใช้จอบขุดดินขึ้นมาวางบนคันนา ทำให้เสมอเพื่อไม่ให้เก็บกักน้ำ

31 สัมภาษณ์ นายแคล้ว อนันตราช.

32 สัมภาษณ์ นายชานาญ หมายดหล้า.

33 สัมภาษณ์ นายชานาญ หมายดหล้า และ นายเลียบ บุญารุง.

34 สัมภาษณ์ นายแคล้ว อนันตราช.

35 สัมภาษณ์ นายบุญโรจน์ ใจอารีย์.

ไว้³⁶ จะไว้ซี่เสียม แต่จะไว้ควาย รดยร้อยเชือกควายให้เดิน³⁷ เหยียบย่ำวัชพืชให้จมลง
 ใวนดินที่ถูกฝนจนกลายเป็นโคลน³⁸ เหยียบเพื่อให้ดินเป็น"เทือก" เทือก คือ ดินที่ถูกเหยียบ
 เป็นพูนดินปิดเหนือหญ้า³⁹ ขั้นตอนนี้เรียกว่าการ "ลุยนา" ก่อนจะปลูก⁴⁰ ส่วนควายที่ได้รับ
 การฝึกแล้ว จะนำมาครอบด้วย"แอก"บนคอของควาย แล้วไล่ควายให้เดินรดยร้อย "สาย ๆ "
 แล้วจะไว้ควายเดี่ยวรดยร้อย"ถอยรธา " ปล่อยให้ต้องไล่ เพราะดินอุดมสมบูรณ์ และควายที่เลี้ยง
 ก็จะปล่อยไว้เดินกินหญ้ากลางทุ่งช่วงกลางวัน ตกกลางคืนจะถ่ายเป็นปุ๋ยคอก⁴¹ เมื่อดินเป็น
 เทือกแล้วจะไปถอนต้นกล้ามาตัดใบ นำมาปลูกรดยชาวบ้านหลายๆ คนช่วยๆ กัน จากนั้น
 เมื่อข้าวสุกก็จะไว้"แกะ"เก็บที่ละครวง แล้วนำมามัดเป็น"เสียง" เสียงละประมาณ 2-3 กิโลกรัม
 ลากผลผลิตข้าวรดยไว้ "หนวน" ลากข้าวจากนาไปโรงข้าว คล้ายๆ รถเข็น แล้วจึงนวด
 ด้วยเครื่องนวดข้าวสีข้าวทำจากไม้ไผ่สาน ไว้คนสีไปมาใช้ครกหมุนรอบๆ คล้ายๆ เครื่องมือที่
 ไว้ร้อมแป้งเพียงแต่ขนาดใหญ่มากกว่า ใต้ออกมาเป็นข้าวกลิ้ง ก่อนจะนำมาตำด้วยครกตำข้าว สากไม้
 ไว้กระด้างผัดข้าว ไว้เปลือกข้าวออกไป⁴²

ในกรณีของบ้านที่ออกไปบุกเบิกใหม่ๆ จะต้องใช้แรงมากขึ้นอีกเริ่มจากการถางป่า
 แล้วมายกคันนาหรือ"หักนา" รดยต้องใช้แต่จอบรดยที่ยังไม่มีควาย ใช้จอบขุดแทนควาย โดยอาศัย
 นี้พัฒนาเป็นหลักไม้ไผ่นี้"คตอง"⁴³

36 สัมภาษณ์ นายบุญโรจน์ ใจอารีย์.

37 สัมภาษณ์ นายพั้ว ใจอารีย์.

38 สัมภาษณ์ นายบุญโรจน์ ใจอารีย์.

39 สัมภาษณ์ นายพั้ว ใจอารีย์.

40 สัมภาษณ์ นายบุญโรจน์ ใจอารีย์.

41 สัมภาษณ์ นายบุญโรจน์ ใจอารีย์.

42 สัมภาษณ์ นายบุญโรจน์ ใจอารีย์.

43 สัมภาษณ์ นายชวง ชลสิทธิ์.

นอกจากวิธีทำนาดำแล้ว วิธีการปลูกข้าวไร่ ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำกันมาก บางแห่ง เช่น บนเขา ทำข้าวไร่มากกว่าทำชาวนา⁴⁴ เริ่มจากการไถ "หน้า" หรือ "น้า" คือการใช้ไม้แหลมตีผืนดิน แล้วมีคนเดินตามคอยหยอดเมล็ดข้าว พันธุ์ข้าวไร่จะเป็นพันธุ์ที่ทนแล้งได้ดี เก็บเกี่ยวช่วงเดือนตุลาคม เก็บเสร็จก็ทำชาวนา⁴⁵

2. ชุมชนทำสวน

การทำสวน ลักษณะของสวน สวนของชาวบ้านจะมีลักษณะเป็นสวนผสม⁴⁶ หรือสวนป่า คือ มีต้นไม้ขึ้นกันหนาที่บะบอนกันไปหมด⁴⁷ ปลูกติดกันหลายๆ พันธุ์⁴⁸ ชาวบ้านจะปลูกหมาก พูล ทุเรียน สะตอ ลูกเนียง มังคุด ซึ่งเป็นไม้ใหญ่พันธุ์พื้นเมืองแทรกลงในพื้นที่ป่า จนเรียกได้ว่า ป่าหมาก ป่าทุเรียน ป่ามังคุด⁴⁹ หรือบางแห่งอาจปลูกพลูบริเวณริมคลองมาก แต่ก็ปลูกหมากในป่า⁵⁰ มีการถางต้นไม้รอบๆ บ้านไม้ให้รกบ้าง

ถ้าหากเป็นชุมชนใหม่ที่เพิ่งขยายเข้าไปในป่า จะใช้วิธีการบุกเบิกถางป่า เมื่อถางแล้วก็จะหนาเพื่อปลูกข้าวไร่ หลังจากเก็บข้าวไร่ก็ใช้ที่ดินนั้นปลูกผลไม้ ไม้ยืนต้น⁵¹

44 สัมภาษณ์ นายบุญจรณ์ ใจอารีย์.

45 สัมภาษณ์ นายบุญจรณ์ ใจอารีย์.

46 สัมภาษณ์ นายสว่าง จงภักดี.

47 สัมภาษณ์ นายชิน มานพพงษ์.

48 สัมภาษณ์ นายสมหวัง กัลป.

49 พรพิไล เลิศวิชา, คีรีวง, หน้า 36.

50 สัมภาษณ์ นายสวัสดิ์ จิตวิบูลย์.

51 สัมภาษณ์ นายแคล้ว อนันตราช.

วิธีการของชาวสวนในสมัยนี้ ส่วนใหญ่ใช้วิธีเก็บอย่างเดียว⁵² สะตอ เนียง มังคุด ลางสาด ทุเรียน ส่วนมากมันงอกเอง นิโกได้ก็เอาไปปลูก วิธีการปลูกเป็นแบบง่ายๆ ไม้ได้ตั้งใจปลูก คือ "ส่วนมากคนไม่ได้ปลูก แต่เมื่อสัตว์กินผลไม้ก็กินเมล็ดไปด้วย พอกินแล้วใบตายที่ที่มันมีคราบเทาอันตรงรายมัน มันได้ดินได้อาหารก็งอกงาม เรียกว่า"แบบจี้ค้างจี้ลิง"⁵³ หรือไม้ที่ชาววังกินเสร็จก็โยนเมล็ดใส่คนต้นเดิม เมื่อเมล็ดเริ่มงอกจนเติบโตเป็นต้นก็ใช้วิธีการปลูก "แบบสเปะสะปะ"⁵⁴ หรือ "ตามยถากรรม"⁵⁵ และเมื่อชาวสวนด้วยกันเอง มีการนำผลไม้มานำฝากกัน กินเสร็จก็จะนำเมล็ดไปปลูกต่อถ้าเป็นพันธุ์ดีก็เท่ากับเป็นการพัฒนาพันธุ์ เช่น เม็ดใหญ่ เม็ดตึง"⁵⁶ งานการปลูกไม่ต้องรดน้ำ ผนตกตามฤดูดี⁵⁷ แผลงไม้ค่อยมี⁵⁸ ปลูกเป็นปลูกคอกตามธรรมชาติ อดมากเป็นจี้วัวจี้ควาย⁵⁹

อย่างไรก็ตามขั้นตอนการผลิตที่สำคัญของชาวสวน ก็คือ การเก็บ⁶⁰ ผลไม้ พืชผักต่างๆ ถ้าเป็นต้นใหญ่ก็ใช้วิธีการสอย เช่น การสอยโดยใช้ไม้ไผ่ยาวๆ ผ่าเป็น 3 ซีก แล้วสอยทุเรียนทีละลูก⁶¹ หรือใช้บันไดสูงๆ พาดกับลำต้น เรียกว่า บันไดลิง ถ้าเป็นต้นสะตอ ซึ่งมืออยู่ต่ำต้นก็ใช้วิธีโค่นต้นเพื่อเก็บผักสะตอเลย⁶²

52 สัมภาษณ์ นายเสียบ บุญารุง.

53 สัมภาษณ์ นายแคล้ว อนันตราช.

54 สัมภาษณ์ นายเสียบ บุญารุง.

55 สัมภาษณ์ นายจรูญ จินดาโชติ.

56 สัมภาษณ์ นายสมหวัง กัลป.

57 สัมภาษณ์ นายเทียว ถาวรมาศ และ นายแคล้ว อนันตราช.

58 สัมภาษณ์ นายเทียว ถาวรมาศ นายสัมพันธ์ คาทอง นางปี่ สุภาโส

นายเสียบ บุญารุง และ นายชานาญ หมายดหล้า.

59 สัมภาษณ์ นางปี่ สุภาโส นายสว่าง จงภักดี และ นายบพิตร เพชรชู.

60 สัมภาษณ์ นายเสียบ บุญารุง.

61 สัมภาษณ์ นายแคล้ว อนันตราช.

62 สัมภาษณ์ นายบพิตร เพชรชู.

การทำข้าวไร่ สำหรับการปลูกข้าวในชุมชนทำสวนบางหมู่บ้าน ไม่สามารถปลูกข้าวได้เลย เช่น ที่ศรีวังเนื่องจากกลองมาจิกกินหมด⁶³ บางหมู่บ้านก็มีการปลูกข้าวไร่บ้างเล็กน้อย เช่น ที่ ต.ท่าดี ปลูกข้าวไร่ปนกับ ผ้าย ข้าวโพด ข้าวฟ่าง⁶⁴ โดยบริเวณที่อยู่ใกล้เขาหลวงคงมีนกออยู่มากจนปลูกไม่ได้ หากบริเวณที่ไกลเขาหลวงออกมาใกล้บริเวณที่ราบ เช่น ต.ท่าดี อ.ลานสกา และต.กันแพงเขา อ.เมือง มีการทำสวนและทำนาด้วย แต่อย่างไรก็ตาม การปลูกข้าวก็ยังเป็นสัดส่วนที่เล็กน้อย เมื่อเทียบกับการทำไร่ทำสวนผลไม้ เช่น ที่ข้าวที่ปลูกเองประมาณ 3 ใน 8 ส่วน เอาขึ้นมาจากปากพ่องประมาณ 5 ใน 8 ส่วน⁶⁵

3. ชุมชนประมง

พวกแรก บริเวณที่ราบชายฝั่งทะเลส่วนที่ติดกับทะเล จะเป็นพวกแขกมุสลิมอาศัยอยู่มาก มีทั้งพวกที่อพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่นานแล้ว⁶⁶ บางส่วนเป็นเขลยที่ถูกกวาดต้อนมาช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 2 หากินกับการจับสัตว์น้ำอย่างเดียว ไม่ได้ทำนา⁶⁷ บางพวกก็อพยพมาตั้ง "ทับ" หรือ "หนา" เพื่อหาปลาชั่วคราวตามฤดูกาล ประมาณ 2-3 เดือน ส่วนมากเป็นพวกที่มาจากจังหวัดทางตอนใต้มาทั้งครอบครัว เช่น สงขลา มาปลูกทับบนบกชายทะเล ชาวประมงที่อยู่ก่อนก็ยินยอม เพราะสมัยนั้นที่ดินมีมากแต่คนอาศัยอยู่น้อยมาก⁶⁸

บางที่ก็มีการไปหาปลาบริเวณอื่นๆ ในจังหวัดเดียวกันเนื่องจากเป็นบริเวณที่มีปลาชุกชุมตามฤดูกาล เช่น ที่บ้านหน้าทับ เป็นอ่าวที่ปลาจะมาที่นี่เข้ามาวางไข่⁶⁹

⁶³ พรพิไล เลิศวิชา, ศรีวัง.

⁶⁴ สัมภาษณ์ นายสวัสดิ์ จิตวิบูลย์.

⁶⁵ สัมภาษณ์ นายสวัสดิ์ จิตวิบูลย์.

⁶⁶ สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ รัตตะหมาด.

⁶⁷ สัมภาษณ์ นางโรนาม รัตตะหมาด และ นายอี รัตตะหมาด.

⁶⁸ สัมภาษณ์ นายหรรณ วรรณกิจ.

⁶⁹ สัมภาษณ์ นายชานาญ หมายดี.

ภาพที่ 6 นายhren วรรณกิจ ชาวประมงมุสลิมที่ อ.หัวไทร

ภาพที่ 7 นายผ่อง มีทองขาว ชาวประมงไทยพุทธ อ.หัวไทร

ลักษณะการจับสัตว์น้ำ เป็นการจับเพียงเพื่อพอกินไปแต่ละวัน ออกเรือทุกวันหรือเกือบทุกวัน ยกเว้นวันศุกร์หยุดเพื่อทะเลหมาก⁷⁰ ไม่ได้มุ่งจับสัตว์น้ำอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่เลือกใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำตามความพอใจ "สมัยก่อนบางวันก็จับปลา บางวันก็พาอวนกุ้ง"⁷¹ จะเป็นการออกจับน้ำตื้น⁷² ชาวประมงแถวปากน้ำก็ออกหาเฉพาะในอ่าว ไม่ได้ออกไปนอกอ่าว⁷³ เพราะออกเพียงน้ำตื้นก็ได้มาก⁷⁴ ไม่ออกเรือไปไกลเพราะ เสี่ยงต่ออันตราย และถ้าสภาพอากาศไม่ค่อยดีก็จะไม่ออก⁷⁵

วิธีการจับสัตว์น้ำ เนื่องจากมีสัตว์น้ำสมบูรณ์มาก จะใช้วิธีทอดแหโดยไปยืนริมทะเล แล้วเหยียด กิได้กุ้ง ปลา⁷⁶ พาอวนเงิน หรือ เรือเงิน คือ ใช้วิธีปักปลายอวนริมฝั่งข้างหนึ่ง อีกข้างหนึ่งไว้บนเรือ แล้วจึงวนเรือ พร้อมกับค่อยๆ วางอวน วนเรือเข้าหาฝั่งอีกทางหนึ่งเป็นรูปครึ่งวงกลม จากนั้นก็ช่วยกันลากขึ้นฝั่ง ใช้คนลากขึ้นมาบนฝั่ง⁷⁷ แล้วยังสามารถใช้แหทอดด้านนอกอวนได้อีก " ใช้แหทอดหลังอวนได้กุ้งแซ่ปวยเป็นจะๆ (เต็มตระกร้า) "⁷⁸ บางคนก็ใช้เบ็ดรอกไปกับเรือ 2 คน⁷⁹ และเบ็ดราว โดยใช้วิธีเอาหินต่วงข้างล่าง นอกจากนี้ก็มีการใช้อวนลอย อวนปิด อวนรุน ซึ่งใช้รุนกุ้งริมชายหาด⁸⁰

70 สัมภาษณ์ นายพรน วรรณกิจ.

71 สัมภาษณ์ นายโรสเบ เดชรัตน์.

72 สัมภาษณ์ นายโรสเบ เดชรัตน์ และ นายสุวิทย์ สุวัตติ.

73 สัมภาษณ์ นายโรสเบ เดชรัตน์.

74 สัมภาษณ์ นายชำนาญ หมายดห้ำ.

75 สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ ตรีหมาด.

76 สัมภาษณ์ นางกิ่งกาญจน์ รามา.

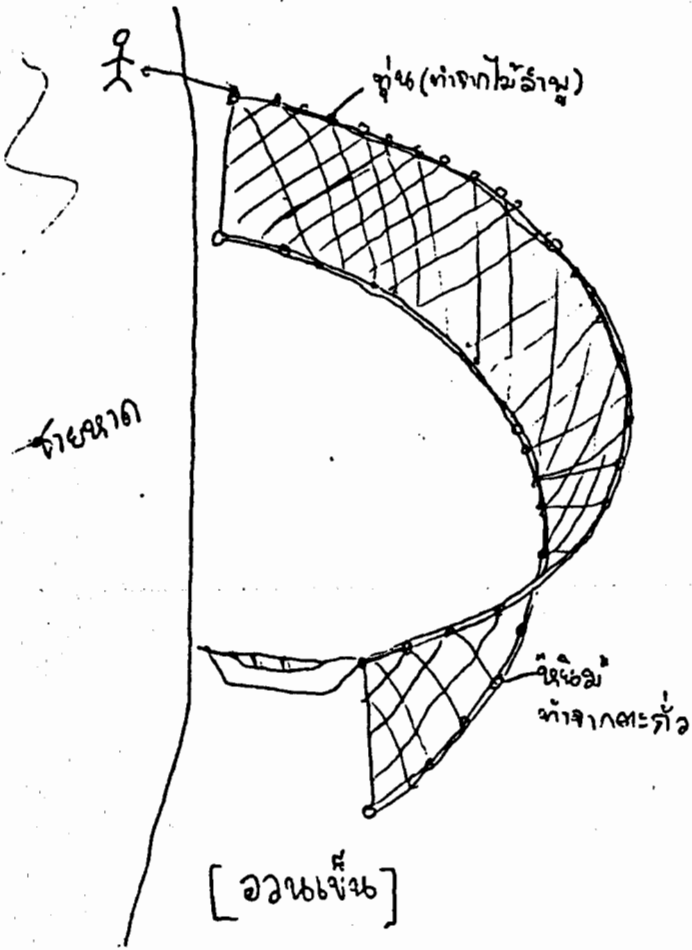
77 สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ ตรีหมาด และ นายพรน วรรณกิจ.

78 สัมภาษณ์ นายพรน วรรณกิจ และ นายชำนาญ หมายดห้ำ.

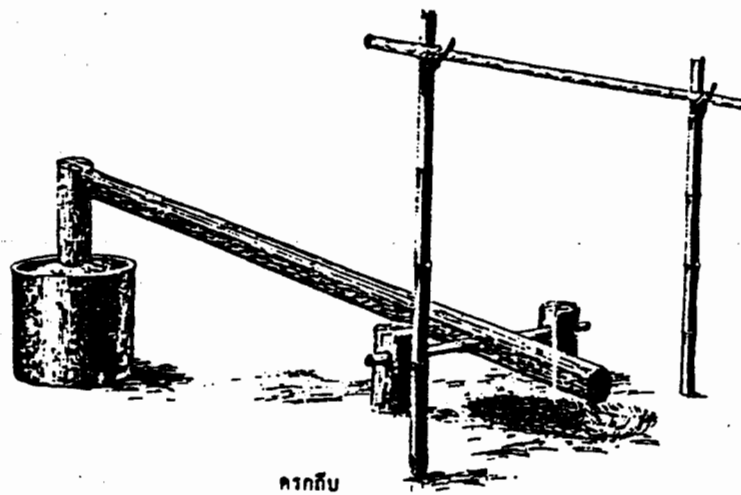
79 สัมภาษณ์ นายพรน วรรณกิจ.

80 สัมภาษณ์ นายชำนาญ หมายดห้ำ.

ภาพที่ 8 อวนเข็น (ที่มา - นายอำนาจ สุขห่อ)

ภาพที่ 9 ครกถีบ (ที่มา - สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 2)

ภาพที่ 10 การทำอวนของชาวประมงมุสลิม ที่ใช้วัสดุแบบใหม่

ภาพที่ 11 นายเสริญ อยู่เที่ยง ชาวประมงขนาดเล็ก (จับปู)

านกรณีการจับปลา ก็ใช้อวนเข็มนาซึ่งวิ้งง่าย ๆ เช่นกัน คือ ใช้บวมพะราวไปจาก
 หิ้งเอาไว้ ปลาทะเลขอบเล่นน้ำไว้ ก็เอาอวนล้อมที่เอาไว้ไว้ ได้ปลาจะระเม็ด⁸¹ บางกรณีก็มี
 การออกเรือบางแห่งก็มีการทำ "อวนพาย" การใช้อวนนี้จะต้องดำน้ำลงไปฟังเสียงปลาว่าย
 ว่าอยู่ที่ไหน ฟังว่าปลาอยู่กันมากที่ไหน เมื่อได้ยินเสียงปลาก็เอาอวนไปล้อม เพราะปลาแต่ละ
 ชนิดมีเสียงร้องไม่เหมือนกัน แต่บางชนิดก็ไม่ร้อง เช่น ปลาฉลาม แต่จะได้ยินเสียงเวลามันว่าย
 เหมือนเสียงหวดนั่น⁸²

บริเวณปากพริกจะใช้ "เรือเขียด" จับกุ้งให้กุ้งตกใจตื่นเรือ⁸³ เป็น "เรือมาด"
 นามาดัดปีกเขียด หรือ "คันเขียด" ทำจากไม้ฝักสายหวี ยื่นออกมา พอผ่านผิวน้ำ กุ้งตกใจ ก็
 กระโดดขึ้นมาได้กุ้งแสม กุ้งแม่หัวคามาก จับบริเวณป่าชายเลน ริม
 ลากบาง⁸⁴ หรือในที่ดินเลนก็ไป หาปูช่วงเดือน 7-9 โดยใช้กระดานเลนหาปู ใช้ไม้กระดานแผ่น
 หนึ่งมีไม้กางเขนสำหรับจับเวลาตีใบใบ ใบชุดเอา⁸⁵ ใช้ตะขอเกี่ยวปูขึ้นมาจากรู ใช้เชือกผูก
 ครอบเอาอาหารมาล่ออยู่ในไซ เมื่อปูมากินเหยื่อไซก็จะปิดขังปูอยู่ข้างใน⁸⁶

พวกที่ 2 อยู่ติดเข้ามาด้านในจะเป็นที่อยู่ของชุมชนทานาที่มีวิถีชีวิตไม่ต่างไปจาก
 ชุมชนทานาด้านใน ซึ่งทานาเป็นหลัก บริเวณ อ.สิชล อ.ท่าศาลา ก็ทานาคา ถ้าเป็นตอนใต้
 ของจังหวัดก็จะทานาหวาน ปลุกฝ้ายริมรั้ว ปลุกพืชล้มลุกเล็กๆ บ้าน เช่น ปลุกแดง แดงโรม⁸⁷
 ซึ่งไปหาสัตว์น้ำ ตามลาคลองและตามทะเลด้วย วิธีจับสัตว์น้ำในทะเลของชุมชนทานาเหล่านี้
 จะไม่มีเรือมาใช้เรือออกไปจับ แต่จะจับบริเวณชายฝั่ง "แต่แรกตอนเด็กเห็นเรือใบไม่เข้าใจ

81 สัมภาษณ์ นายชำนาญ หมดหล้า.

82 สัมภาษณ์ นายพรน วรรณกิจ.

83 สัมภาษณ์ นายเสริญ อยู่แห้ง.

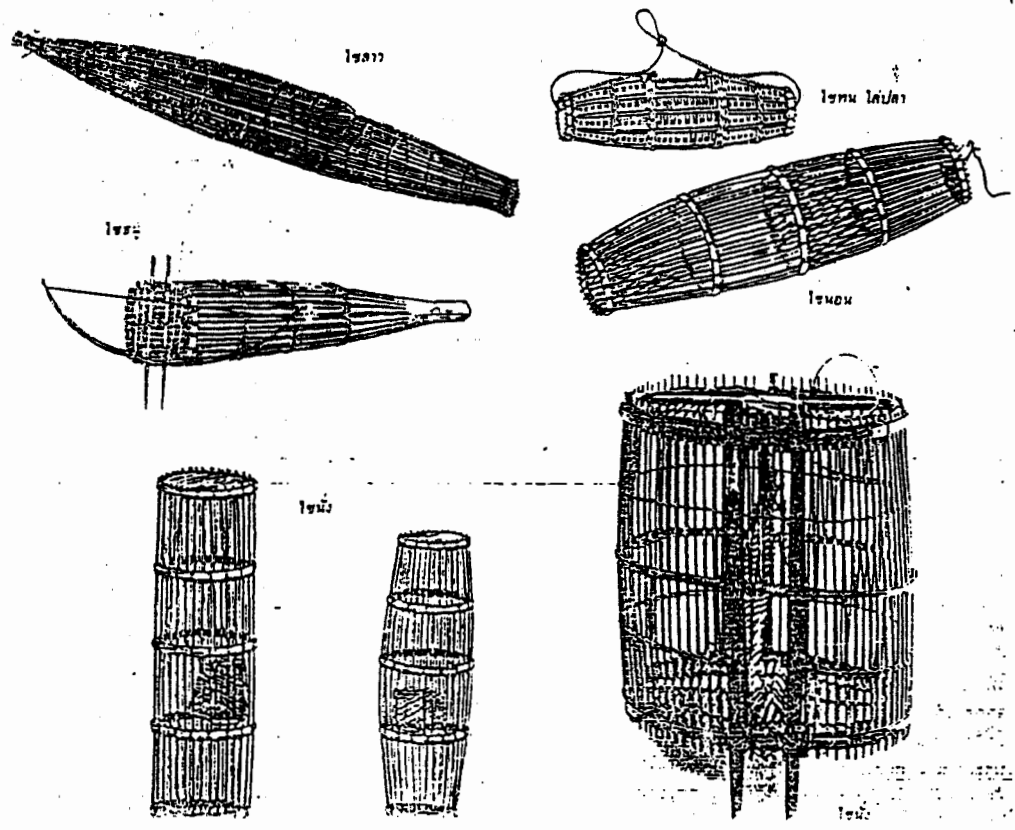
84 สัมภาษณ์ นายสุวิทย์ สุวดี และนายสุรินทร์ รัตนะหมาด.

85 สัมภาษณ์ นายโรสบ เดชรัตน์.

86 สัมภาษณ์ นายเสริญ อยู่แห้ง.

87 สัมภาษณ์ นายส่อง มีทองขาว.

ภาพที่ 12 ไซชนิดต่างๆ

ว่า เขาเล่นทาน้ำมันรู้ว่าจับปลาได้ และไปได้ไกล ถึงสงขลาที่ไปได้⁸⁸ คือ ทานาเป็นหลักแล้วเมื่ออยากกินอาหารทะเล จึงจะมายืนริมฝั่งแล้วทอดแห⁸⁹ และ ถ้าเป็นที่บริเวณปากพนัง ป่าชายเลนก็ใช้วิธีจับกุ้ง ด้วยเรือเขียด⁹⁰ จับปูด้วยกระดานถีบ⁹¹ แร้วดักปู⁹² และถ้าเป็นบริเวณน้ำตื้นก็ใช้วิธีนี้ทำ โดยทำเป็นปล่องทานนแล้ว ลาดน้ำออก พอปลาที่อยู่บนรูขึ้นมาหายใจ ก็เสือก(ใช้ขงามนิ้วคีบ) ขึ้นมาจับปลาเจอ⁹³

การผลิตอื่นๆ

1. ชุมชนทานา

การหาของป่า ชาวบ้านเข้าไปหาของป่ามาใช้ในชีวิตรประจำวัน เช่น ไปหาหวาย ขลิง หวายริน หวายแดงมาสามัว⁹⁴ หวายไม้เท้า หวายหอม สามควาย และไปเอาหวาย ปอ มาทำเชือก พวกสัตว์ป่าจากพวก ไก่ป่า กวาง อีเห็น หมู⁹⁵ บางครั้งก็ไปเอามาทำยาบ้าง⁹⁶

88 สัมภาษณ์ นายฟอง มีทองขาว.

89 สัมภาษณ์ นายพั่ว ใจอารีย์.

90 สัมภาษณ์ นายคำ พูลสวัสดิ์.

91 สัมภาษณ์ นายสุวิทย์ สุวดี.

92 สัมภาษณ์ นายอานาจ สุขท้อ.

93 สัมภาษณ์ นายคำ พูลสวัสดิ์.

94 สัมภาษณ์ นายเอี่ยม ยอดวิจารณ์.

95 สัมภาษณ์ นายบุญโรจน์ ใจอารีย์.

96 สัมภาษณ์ นายช่วง ชลสินธุ์.

การหาสัตว์น้ำ บริเวณที่อยู่ใกล้แม่น้ำ ลาคลอง โดยใช้ ไซ⁹⁷ ใช้สวิงไปช้อนปลา
ช้อนกุ้ง⁹⁸ หรือตามทุ่งนา ใช้เบ็ดตรง สุ่ม จับปลา⁹⁹ ส่วนพวกที่ไม่ได้อยู่อาศัยแม่น้ำ ลาคลอง
ก็ใช้แห ยอ ไปจับปลาตาม ห้วย ปิง¹⁰⁰ บางแห่งก็ใช้เขงเลงสาบไม้แขวไว้หน้าดักปลาที่มี

2. ชุมชนที่สวน

หาของป่า ในอดีตชาวบ้านพึ่งพาของป่ามากเกือบทุกเรื่อง แต่ก็เป็นเพียงเพื่อยัง
ชีพไม่ได้เอามาขาย โดยต้องเดินขึ้นเขาไปเอา เช่น ไปเอาน้ำผึ้งหลวง¹⁰¹ หรือเข้าป่าไปเอา
บางครั้งต้องไปค้างคืนที่ "ขนาน" ในป่า บางที่ต้องค้าง 2-3 คืนก็เอาข้าวไปด้วย ไปหาผักเหาะ
จับกวาง จับหมี่ จับเสื่อ ก็มี¹⁰² ไปเอาของเส็กๆ น้อยๆ ก็มี เช่น ไปเอาหวายมาสามั่ว¹⁰³
หรือ เอาน้ำมันยางมาทาไม้จุดไฟ¹⁰⁴

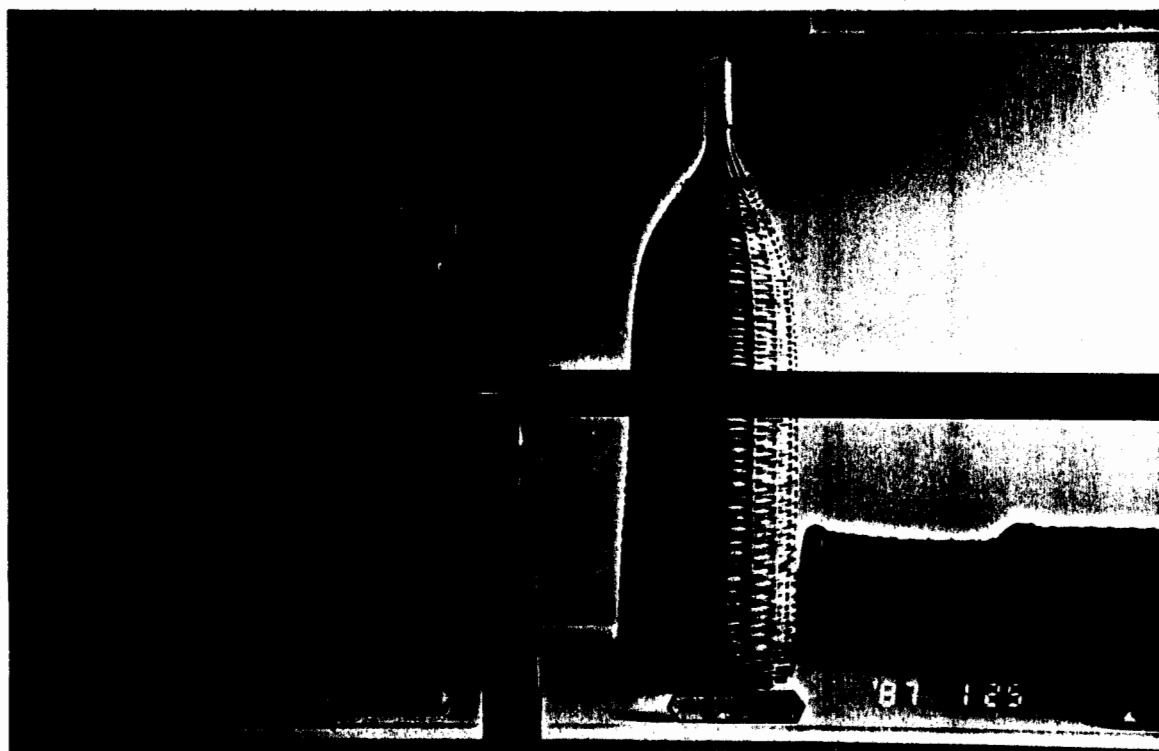
การหาสัตว์น้ำ ในสมัยนี้ปลาตามแม่น้ำลาคลองมีทุกชนิดมาก หาที่ไหนๆ ก็มี¹⁰⁵ ใช้
ไซ¹⁰⁶ ใช้สวิง ช้อนปลา ช้อนกุ้ง¹⁰⁷ ส่วนใหญ่บ้านจะอยู่ไม่ไกลจากแหล่งน้ำ ก็จะใช้ ยอ เบ็ด

-
- 97 สัมภาษณ์ นายสัมพันธ์ คำทอง.
98 สัมภาษณ์ นายวิญญู ใจอารีย์.
99 สัมภาษณ์ นายพั่ว ใจอารีย์.
100 สัมภาษณ์ นายชวง ชลสินธุ์.
101 สัมภาษณ์ นายสว่าง จงภักดี.
102 สัมภาษณ์ นางบี สุภาส.
103 สัมภาษณ์ นายเอี่ยม ยอดวิจารณ์.
104 สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ รัตะหมาด.
105 สัมภาษณ์ นายบพิตร เพชรชู.
106 สัมภาษณ์ นายสัมพันธ์ คำทอง.
107 สัมภาษณ์ นายวิญญู ใจอารีย์.

ภาพที่ 13 เจีย รพง สุ่ม เครื่องมือจับสัตว์น้ำในอดีต

ภาพที่ 14 หูด เขงเลง เครื่องมือดักสัตว์น้ำในอดีต

จมวก สุ่ม ใบจับ¹⁰⁸ ใต้ปลาช่อนตัวใหญ่¹⁰⁹ ปลาหมกตามคลองตัวเท่าทอนชา¹¹⁰

3. ชุมชนประมง ปลุกพืชล้มลุกใกล้ๆ บ้าน "ปลุกแดง แดงโรม"¹¹¹ ถ้าเป็นชุมชน
ทำนาริมชายฝั่งทะเล ก็จะมีการหาปลาตามแม่น้ำลำคลองด้วย

หัตถกรรม

ในชุมชนทำนาและชุมชนทำสวนมีการทอผ้าทุกบ้าน โดยที่ทุกขั้นตอนเองทั้งหมดตั้งแต่
เส้นด้ายจนเสร็จ¹¹² ผ้าที่ทำจะเป็นผ้าฝ้าย ผู้หญิงแทบทุกคนจะต้องทอผ้าเป็น และถือเป็นค่านิยมว่า
การทอผ้าเป็นหน้าที่ของผู้หญิงมาตั้งแต่โบราณ ในสังคมเกษตรกรรมทุกครัวเรือนถือว่า
การทอผ้าเป็นกิจบ้านงานเรือนของผู้หญิงทั้งที่เป็นแม่บ้าน เด็ก และวัยรุ่น¹¹³ จนพูดกันทั่วไปว่า
"ผู้ชายไม่บวชเรียน ขอสาวไม่ได้ ผู้หญิงต้องทอทุกเป็น"¹¹⁴

แต่ที่บ้านจะปลูกฝ้ายรอบบ้านๆ เป็นไร่ๆ รอบนอกจึงปลูกข้าว¹¹⁵ เริ่มจาก 1) ใบ
เก็บฝ้ายมาแกะเปลือก เอาเมล็ดออก 2) บั่นฝ้าย เพื่อทำให้ฝ้ายเป็นขุย โดยใช้ "ใบ" ตีด้าย
3) ทอผ้า ด้วย "ทิม" เครื่องทอที่ทำจากไม้ไผ่ 4) ย้อมผ้า ใช้ดอกอินทนิล หรือเปลือกไม้ เช่น

108 สัมภาษณ์ นายสวัสดิ์ จิตวิบูลย์.

109 สัมภาษณ์ นายสัมพันธ์ คาทอง.

110 สัมภาษณ์ นายชานาญ หมาดหล้า.

111 สัมภาษณ์ นายฟอง มีทองขาว.

112 สัมภาษณ์ นายชวง ชลสินธุ์.

113 ศิลปวัฒนธรรมภาษาวรรณกรรมและประเพณีท้องถิ่นนครศรีธรรมราช (ม.ป.ท., 2536).

114 สัมภาษณ์ นายชวง ชลสินธุ์.

115 สัมภาษณ์ นายบุญโรจน์ ใจอารีย์.

หมักให้สีแดง ป้างก็ใช้ขยำหมาก มาช่อมเป็นสีแดง¹¹⁶ ถ้าสีค้ำจากมะเกลือ สีชอคโรกแลตจาก
ไม้หาด(เปลือกไม้)¹¹⁷

ชาวประมงแวมุสลิมก็ทำการทอผ้าในทุกขั้นตอนของการผลิต " บริเวณใกล้ๆ ไร่บ้าน
จะปลูกฝ้ายเอง ทอผ้าด้วยชนิดเดียวกับที่ทอใส่ตะเกียง แล้วนำไปคดในนุง"¹¹⁸ และชุมชน
ทานาริมชายฝั่งทะเล ต่างก็ปลูกฝ้าย เอามาฝัด มาตี ทอผ้ากันเอง¹¹⁹ ผ้าที่ใช้ทอใบเรือก็อาจ
ทอเอง

หัตถกรรมอื่นๆ ของชาวนา เช่น เครื่องนวดข้าวสีข้าว ทอจากไม้ไผ่สาน กระดัง
ครกทิม ครกเตี๋ย¹²⁰ นอกจากทอผ้า ของใช้บางอย่างอื่นก็ต้องทำเองหมด

หัตถกรรมอื่นๆ ของชาวสวนก็คือ ของใช้ที่จำเป็นของชาวสวนก็คือ พานะที่จะใช้เก็บ
ผลไม้ ต่างๆ ใบไม้ ต่างๆ โดยสร้างขึ้นมาจากวัสดุใกล้ๆ ตัว มักจะทำเป็นของสานที่ทำ
จากหวาย และไม้ไผ่ โดยนำมาสานแบบละเอียดแล้วลงน้ำขันทันยาง มาทำเป็นพานะเอาไว้ใช้
เช่น "โคระ", "ลัวะ" บางหมู่บ้านก็ทอทาบไว้ใช้เองด้วย¹²¹ รวมทั้ง เฆง¹²² เป็นต้น

ชาวสวนโดยเฉพาะครัวเรือนที่อยู่อาศัยริมลาคลอง แม่น้ำ จะสร้างเรือเป็น เพราะ
การเดินทางในช่วงเวลานี้ การเดินทางไปยังที่ต่างๆ ทางนี้มีความสำคัญมาก ทั้งการติดต่อ

116 สัมภาษณ์ นายบุญโรจน์ ใจอารีย์.

117 สัมภาษณ์ ช่างนาญ หมดหล้า.

118 สัมภาษณ์ นายพรน วรณกิจ.

119 สัมภาษณ์ นายผ่อง มีทองขาว.

120 สัมภาษณ์ นายบุญโรจน์ ใจอารีย์.

121 สัมภาษณ์ นายชิน มานพพงษ์.

122 สัมภาษณ์ นายเสียบ บุญรุ่ง.

เรื่องภายในหมู่บ้าน และการติดต่อทาง"เรือเหนือ" ซึ่งเป็นการติดต่อระหว่าง ชุมชนทำสวนกับชุมชนอื่นๆ

หัตถกรรมอื่นๆ ของชุมชนประมง นอกจากเสื้อผ้าแล้วของใช้ต่างๆ จากพวกพาชนะก็ทำเอง เช่น"การสาน เข่ง แดง ดั่ง เจีย ทำเอง สมัยยังมีไม้ไผ่"¹²³

ระบบการแลกเปลี่ยน

ขึ้นอยู่กับ 3 ปัจจัยหลัก คือ

1) ปัจจัยด้านความต้องการของปัจเจกบุคคล การใช้จ่ายเงินเพื่อซื้อขายสินค้า เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับบ้านชุมชนเมือง แต่ในระดับสังคมของชุมชนหมู่บ้าน การใช้จ่ายเงินเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนของชาวบ้านยังไม่มีความเป็น เพราะความต้องการของชาวบ้านในขั้นพื้นฐานอันประกอบด้วยปัจจัยสี่ประการในการดำรงชีวิต ได้รับการตอบสนองจากทรัพยากรธรรมชาติรอบๆ ครัวเรือนอยู่แล้ว ชาวบ้านมีอาหารการกินอย่างสมบูรณ์ในชุมชนทั้ง 3 ประเภท เช่น "เมื่อก่อนยื่นทอดแหริมตลิ่งก็ทานไม่หว ยะยะมาก"¹²⁴ ในเรื่องการสร้างบ้านเรือน เพื่อนชาวบ้านจะมาช่วยกัน "แต่แรกช่วยกันยกเรือนเหมือนพวกชาวสวน"¹²⁵ ในเรื่องเครื่องนุ่งห่ม ส่วนใหญ่ชาวบ้านที่เป็นผู้หญิงจะต้องทอผ้าได้ ซึ่งถือเป็นค่านิยมของผู้หญิงทุกคนในสมัยนั้น¹²⁶ การรักษาโรคโดยทั่วไปจะใช้สมุนไพรจากธรรมชาติ ประกอบกับเพื่อนบ้านจะช่วยเหลือกัน หากมีคนของครัวเรือนใดครัวเรือนหนึ่งเจ็บป่วย

123 สัมภาษณ์ นายผ่อง มีทองขาว.

124 สัมภาษณ์ นายชานาญ หมายดหล้า.

125 สัมภาษณ์ นางกิ่งกาญจน์ รามา และ นายผ่อง มีทองขาว.

126 สัมภาษณ์ นายชานาญ หมายดหล้า.

2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เมื่อทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์สูง และหามาได้ ด้วยวิธีง่ายๆ ไม่ซับซ้อน การผลิตจึงไม่ต้องใช้ต้นทุนในการผลิตสูง ใช้แรงงานในครัวเรือนทำการ ผลิต จึงไม่จำเป็นต้องสะสมทุนจากการแลกเปลี่ยนซื้อขายเพื่อการผลิต และการคมนาคมที่ไม่ สะดวก เมื่อการเดินทางติดต่อเป็นไปได้ลำบาก ทำให้ความต้องการสินค้าจากภายนอกเข้าไปไม่ถึงชุมชนหมู่บ้านของนครศรีธรรมราช ผลผลิตของชาวบ้านจึงไม่ได้ถูกเปลี่ยนเป็นสินค้า ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยทางโครงสร้างเศรษฐกิจ

3. ปัจจัยที่สาม คือ ระบบคุณค่า ทางวัฒนธรรมของชุมชนหมู่บ้าน ที่คอยช่วย เหลือซึ่งกันและกัน อันได้แก่ เรื่อง "น้ำใจ" "การแบ่งปัน" "การช่วยเหลือพึ่งพากัน" ที่แสดงออกมาในรูปของการลงแรง ออกปาก การพึ่งพาระหว่างชุมชน เช่น การนำวัวไปฝากเพื่อนเมื่อฤดูนี้หาลาก

ปัจจัยทั้ง 3 ประการ ล้วนมีผลสำคัญอย่างยิ่ง ต่อระบบการแลกเปลี่ยนของชุมชนหมู่บ้าน นครศรีธรรมราช โดยเฉพาะปัจจัยที่สาม คือ ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม มีผลโดยตรงต่อเป้าหมาย ของการแลกเปลี่ยนของชุมชนนครศรีธรรมราช ในขณะที่ปัจจัยที่สองปัจจัยทางทรัพยากรธรรมชาติ การคมนาคมและโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ส่งผลต่อลักษณะและปริมาณของสินค้าที่นำมาแลกเปลี่ยน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบบการแลกเปลี่ยนของชุมชนหมู่บ้าน และเป้าหมายของการแลกเปลี่ยน

รูปแบบของระบบการแลกเปลี่ยนสามารถแบ่งได้ 2 แบบหลัก คือ แบบที่ผ่านตลาด กับ แบบที่ไม่ผ่านตลาด ได้แก่

1. ระบบการแลกเปลี่ยนที่ผ่านตลาด หรือระบบตลาด ยังแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1.1 ตลาดการค้า หรือ ตลาดในเมือง เป็นตลาดที่ตั้งอยู่ในตัวเมือง หรือตัว อาเภอซึ่งในขณะนั้นมีไม่กี่แห่ง ได้แก่ ตลาดท่าวัง อาเภอเมือง ตลาดปากแพ้ง อ.ปากแพ้ง เป็น บริเวณเมืองท่าเก่าแก่ เช่น

บริเวณตลาดท่าวัง อยู่ริมคลองมีโรงยาวเจียงด้านเดียว ซอยยาว 5 ศอก ยาว 25 ห้อง เป็นตลาดเครื่องสดผลไม้ ขนมต่างๆ คนนั่งร้านขายกับพื้นตลาดข้างถนนด้าน ตะวันออก มีโรงเรือนราษฎรขายสิ่งของบ้าง บริเวณถนนที่จะเลี้ยวไปวัดประดู่นั้นมีราษฎรสอง พากถนน ที่เป็นตึกบ้างตั้งร้านขายของเป็นเครื่องชา นุ่งห่มใช้สอยต่างๆ เป็นพวกจีนโดยมาก¹²⁷

ลักษณะตลาดดังกล่าวเป็นตลาดการค้า มีการซื้อขายสินค้า ซึ่งเป็นผลผลิต ทั้งจาก ภายในท้องถิ่นและจากต่างแดน โดยผู้ค้าขายส่วนมาก จะเป็นชาวต่างชาติ โดยมากเป็นชาวจีน เข้ามาตั้งร้านค้าขาย ใช้เงินตราเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยน เพื่อมุ่งหวังสะสมกำไรในการตั้งตัว

1.2 ตลาดนัด ตลาดน้ำใจ หรือ ตลาดของชุมชนหมู่บ้าน ที่กล่าวว่าเป็นตลาด ของชุมชนหมู่บ้าน เพราะเป็นการแลกเปลี่ยนภายในบริบทของชุมชนหมู่บ้าน ระหว่างชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งทำการผลิตเพื่อดำรงชีพแตกต่างกัน เป็นการเสริมศักยภาพแห่งความสามารถในการพึ่งตนเอง ของชาวบ้าน และเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับผลผลิตในส่วนที่เกินความต้องการบริโภคของชาวบ้านให้ สูงขึ้น ด้วยการนำไปแลกเปลี่ยน เช่น แทนการกินข้าวกับปลาสดอย่างเดียว ด้วยการได้กินผลไม้แปลกๆ สัตว์น้ำจากทะเลอื่นๆ ตั้งแต่สถานที่ตั้ง ลักษณะของตลาดนัดสมัยก่อนไม่มีโรงร้าน ไปนั่งตามริม ทาง ตามพื้น ใครมาก่อนก็นั่งได้ ไม่มีการจอง ถ้าฝนตกก็ต้องหยุด¹²⁸ และในแง่ของแหล่งที่มา และลักษณะของผลผลิตที่นำมาแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน ผู้ที่นำของมาแลกเปลี่ยนกัน เช่น "ตลาดนัด เก้าแก่ที่บ้านหัวทอน แถวต้นเหลียนมีมานานแล้ว เป็นตลาดจันทร์ (นัดวันจันทร์) มีคนเอา กะปิ กุ้ง ปลา มา เราก็เอาข้าวสารมาขาย ขายได้ก็ขาย ไม่ได้ก็แลกกุ้ง กะปิมา"¹²⁹ คนที่เอากะปิ กุ้ง ปลา มาก็คือ ชาวบ้านชุมชนประมง

127 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช, ชีวิวัตน์, หน้า 112-113.

128 สัมภาษณ์ นายบพิตร เพชรชู.

129 สัมภาษณ์ นายบพิตร เพชรชู.

ตลาดนี้ ก็คือระบบแลกเปลี่ยนที่เป็นจุดนัดพบกัน จนกลายเป็นตลาดนัด เพื่อไว้ตั้ง
 ไขหลายๆ ที่ ใครมีอะไรก็เอามารวมกันแลกกัน ถ้าไม่มีตลาดนัด ก็ต้องไปที่บ้านเพื่อน¹³⁰

อีกแง่มุมหนึ่ง ตลาดนัดยังทำหน้าที่ในทางสังคมเป็นสถานที่พบปะพูดคุยบอกกล่าว
 คือ "เป็นจุดนัดพบเพื่อนๆ ก็ได้ ถ้าเราจะทำบุญก็ไปประกาศที่ตลาดนัดก็ได้"¹³¹

ในส่วนที่กล่าวว่าเป็นตลาดแห่งนี้จริง เพราะว่า เป้าหมายในการแลกเปลี่ยนไม่
 ใช่เรื่องการหวังกำไร หรือค้าขายให้รวย ดูได้จากอัตราการแลกเปลี่ยน ที่ไม่มีสัดส่วนแน่นอน
 แต่ทำการแลกเปลี่ยนที่แห่งนี้จริงเป็นเครื่องวัด¹³²

รูปแบบของตลาดนัด นอกจากจะมีการรวมกลุ่มผู้วางขายกับพื้นแล้ว ยังมีตลาด
 นัดที่อยู่บริเวณตลาดคลอง แม่น้ำ ที่มากับเรือเหนือ ที่พวกชาวเหนือ นำผลไม้ส่งลงมา

2. ระบบการแลกเปลี่ยนที่ไม่ผ่านตลาด เป็นระบบการแลกเปลี่ยนที่ผ่านความสัมพันธ์
 ส่วนตัว ในรูปแบบของการไปหาเพื่อนไปหาเกลอบมาหาผู้กันได้ทั้งที่เป็นเครือญาติกันและไม่ใช่
 ญาติ แต่ความเป็นเกลอบก็มีความสนิทสนมเหมือนพี่เหมือนน้อง¹³³ คือ รู้สึกเหมือนเป็นญาติกันจริงๆ
 ลักษณะของการแลกเปลี่ยนในลักษณะนี้ มีความคล้ายคลึงกับการแลกเปลี่ยนในตลาดนัดมาก ในแง่
 ของลักษณะของผลผลิต ปริมาณของผลผลิต แหล่งที่มาของผลผลิต คือ ผลผลิตที่นำไปแลกเปลี่ยน
 ไปหาญาติ หรือเกลอบ ก็คือผลผลิตที่หามาได้ใกล้ตัวในชีวิตประจำวัน แต่รูปแบบของความเป็นเกลอบ
 คือ ความรู้จัก ความสนิทสนม โดยนำเอาของที่ตนหามาได้ หรือผลิตได้นำไปแลก¹³⁴ ไปแบ่งปัน

130 สัมภาษณ์ นายบพิตร เพชรชู.

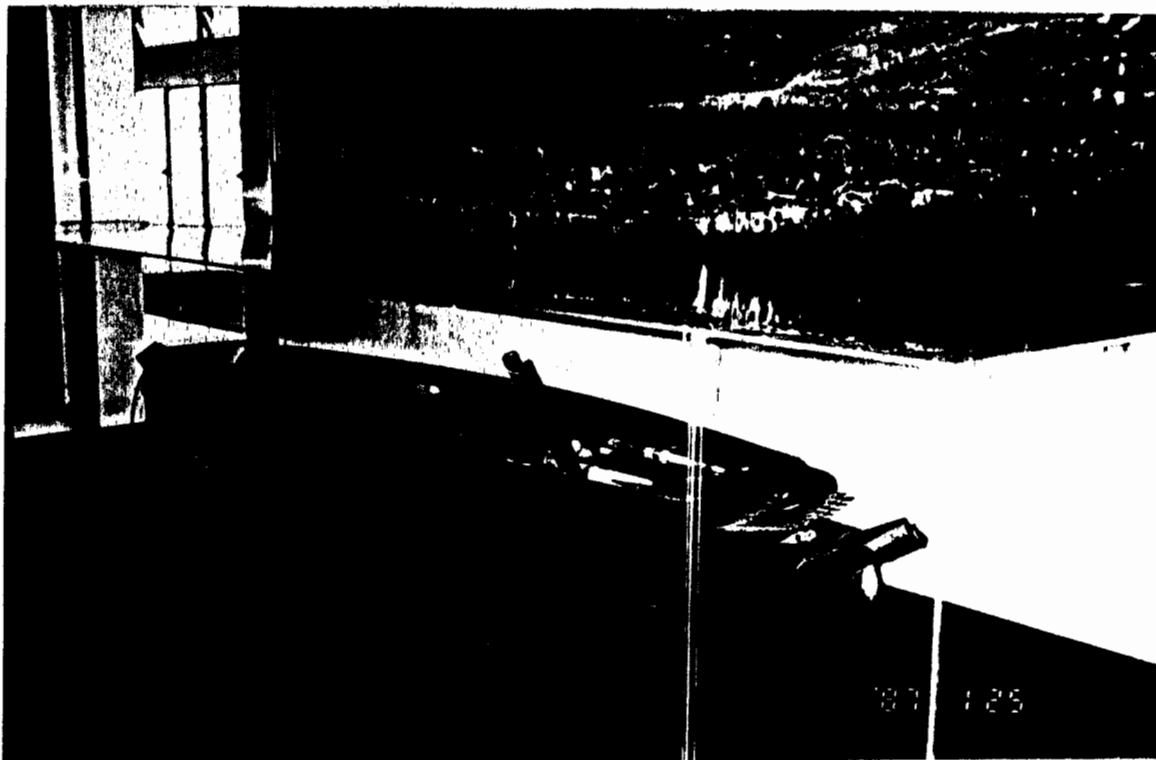
131 สัมภาษณ์ นายบพิตร เพชรชู.

132 สัมภาษณ์ นายบพิตร เพชรชู นายชำนาญ หมายดหล้า และนายสุรินทร์ รัตตะหมาด.

133 สัมภาษณ์ นายแคว้ว อนันตราช.

134 สัมภาษณ์ นายชำนาญ หมายดหล้า.

ภาพที่ 15 เรือเหนือจำลอง

ภาพที่ 16 ไม้ต่อ ไม้พาย บนเรือเหนือ

ภาพที่ 17 เส้นทางเรือเหินอานอดีต ที่คลองบ้านตาล

ภาพที่ 18 เส้นทางเรือเหินอานอดีต ที่บึงพิตา

หรือไปเยี่ยมญาติหรือเกลอ โดยหากเดินทางมาไกลก็จะพักอยู่ด้วย ยิ่งพักอยู่ด้วยกันนาน เจ้าของบ้านก็จะดีใจ เพราะแสดงว่าเพื่อนรักกันมาก และเมื่อฝ่ายที่มาเยี่ยมจะกลับ เจ้าของบ้านก็จะให้ของที่ตนเองมีอยู่กลับไป¹³⁵ มากกว่าที่ตนได้รับ¹³⁶ โดยมีพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนอยู่ที่การพึ่งพากัน คือ "แลกเพื่อพอกินพอใช้ ไม่ได้แลกให้รวย ให้เขาอยู่ได้ เราก็อยู่ได้"¹³⁶

เครื่องมือในการผลิต

รูปแบบของเครื่องมือในการผลิตของชาวบ้านในทุกชุมชนหมู่บ้าน มีความเรียบง่ายไม่ซับซ้อน เป็นไปตามความจำเป็นทางเทคโนโลยีแห่งยุคสมัย ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพเพียงพอแก่ผู้ต้องการใช้เครื่องมือในการผลิตสมัยนั้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นแหล่งที่มาของผลผลิตมีมากเพียงพอต่อความต้องการแบบยังชีพของชาวบ้าน จึงทำให้เครื่องมือในการผลิตมีรูปแบบที่ไม่จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีการผลิตสูง แต่เป็นการสร้างเครื่องมือในการผลิตจาก

1) สร้างจากวัสดุอุปกรณ์จากธรรมชาติในท้องถิ่น เป็นวัสดุเพื่อสร้างเครื่องมือ โดยหาได้ง่ายจากรอบๆ ครุวัเรียนของชาวบ้านเอง ดังนั้น จึงเป็นการประยุกต์ของจากธรรมชาติใกล้ตัวของชาวบ้าน ซึ่งเป็นของท้องถิ่น จึงทำให้ในขั้นตอนการผลิตของชาวบ้าน หรือแม้แต่วัตถุเครื่องมือยามถูกทิ้งเมื่อเสียหาย ไม่ได้สร้างสิ่งแปลกปลอม หรือ สร้างมลภาวะ หรือทำลายความสมดุลตามธรรมชาติ อันเป็นแหล่งทางพันธุกรรมหรือทางชีวภาพในท้องถิ่นให้สูญหายไป เช่น ชาวบ้านชุมชนประมงมีขั้นตอนการทำเรือ ทำอวนเรือเงิน ทำอวนรุน ด้วยวัสดุจากทรัพยากรธรรมชาติใกล้ๆ ตัว คือ การทำเรือ

135 สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ รัตตะหมาด.

136 สัมภาษณ์ นายชำนาญ หมดหล้า.

137 สัมภาษณ์ นายผ่อง มีทองขาว.

2) ด้วยวิธีคิดจากคนในท้องถิ่น สืบเนื่องจากวิธีจับผลผลิตในท้องถิ่น จึงเหมาะสมทั้งขนาด และรูปร่าง วิธีคิด ชาวบ้านสร้างเครื่องมือในการผลิตจากความคุ้นเคย และจากความเข้าใจสภาพแวดล้อมเฉพาะถิ่นหรือ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เป็นคนท้องถิ่นที่สังเกตธรรมชาติ แล้วจึงสร้างเครื่องมือในการผลิตในท้องถิ่นนั้น จึงสามารถเลือกได้ว่า ควรจะสร้างเครื่องมือชนิดใดให้เหมาะสม เช่น

ชาวบ้านชุมชนประมงบริเวณน้ำตื้นๆ ก็ใช้เรือเขียด ที่ลอยตามผิวน้ำที่กุ้งโรตงเขียดตกใจโรตงขึ้นเรือโดยบนเรือก็วางใบไม้ไว้ เพื่อให้กุ้งไม่สามารถรอดออกจากเรือได้บริเวณดินเลนก็ใช้ไม้กระดานไถลื่นไปกับดินแดนเพื่อจับปู เป็นต้น

ชาวบ้านในชุมชนทำสวน ทำเครื่องมือในการเก็บผลไม้มัน ไม้ผล ไม้หลายรูปแบบจากไม้ผล เช่น ตรีชะ ลีวะ กระดัง หาบ เอาไว้ใส่ผลไม้มัน ไม้ผล ตามลักษณะและรูปร่างต่างๆ เช่น หาบ เอาไว้ใส่ของที่มีน้ำหนักได้ จากพวก จากป่าตะ พูเรียน กระดังใส่ใบพุด ชาวบ้านชุมชนทำนา ใช้เครื่องนวดข้าว สีข้าว ทำจากไม้ไผ่สาน กระดังใช้ฝัดข้าว

ที่ดินและแหล่งทำการผลิต

ที่ดินที่ชาวบ้านอยู่อาศัย และทำการผลิต จะถูกรัฐอ้างสิทธิ์ในการครอบครอง แต่การครอบครอง ในทางปฏิบัติรัฐไม่สามารถควบคุมได้ทั่วถึง¹³⁸ โดย "การได้ที่ดินในอดีตเนื่องจากคนยังน้อย จึงใช้การหักล้างทางพง แล้วชี้บอกว่ฉันเอาแล้ว คนอื่นก็จะไม่มายุ่ง"¹³⁹ หากชาวบ้านที่อยู่นอกตัวเมืองออกไป หรืออยู่ตามชายฝั่งทะเลหรือบนเขา จะวางป่าออกไปเพิ่มขึ้น 5-10 ไร่ รัฐก็ไม่สามารถเรียกร้องผลตอบแทนหรือมาอ้างสิทธิ์จากชาวบ้านได้ ในทางตรงกัน

138 ณรงค์ นุ่นทอง, "การปฏิรูปการปกครองมณฑลนครศรีธรรมราชในสมัยพระยาสุพรรณนิวัติเป็นข้าหลวงเทศาภิบาล(พ.ศ. 2439-2449)".

139 สัมภาษณ์ นายบุญธรรม ใจอารีย์.

ข้าม รัฐกลับต้องการผลผลิตจำนวนมากจึงพยายามเร่งให้ราษฎร ปลุกข้าว หรือแม้กระทั่งกวาด
 ดอนคนจากโทรบุรี¹⁴⁰ ให้เข้ามาทำการผลิต จนผู้ที่ถูกเกณฑ์มาทำการผลิตจะต้องแอบลัดเขตที่ดิน
 เข้ามาห้เล็กลง เพราะทำไม่ไหว¹⁴¹ ที่เป็นเช่นนี้ เพราะชาวบ้านในสมัยนั้นจำนวนประชากรต่อ
 พื้นที่มีน้อยมากและกระจายออกไปเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ครัวเรือนห่าง ๆ กัน ประกอบกับชาวบ้านในชุมชน
 ต่าง ๆ ก็มีความจำเป็นในการใช้พื้นที่ในการทำการผลิตต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากสาเหตุหลัก 3 ประการ คือ

1) เป็นการผลิตเพียงเพื่อพอยังชีพ ชาวบ้านในชุมชนต่างๆ ต้องการการผลิตที่เพียง
 พอต่อการบริโภคในครัวเรือนให้พอได้กินได้ใช้เท่านั้น

2) ลักษณะของการผลิต ชุมชนประมงต้องการที่ดินเพื่อตั้งครัวเรือน เพื่อให้ออกไปขึ้น
 ริมตลิ่งทอดแหได้ ในขณะที่ชุมชนทำสวนอยู่ท่ามกลางป่าไม้ ป่าผลไม้อันสมบูรณ์ ไปหาเก็บเอามา
 ทั้งผลไม้ ทั้งของป่า ชาวบ้านต้องการใบและผลจากไม้ รดยที่ดินไม้เหล่านั้นขึ้นอยู่เป็นป่าผลไม้ว
 อยู่แล้ว มากกว่าต้องการได้ที่ดินมาเป็นเจ้าของ มี ปลา กุ้ง ปู ตามแม่น้ำลำคลอง แม้ว่าจะ
 เป็นชุมชนทำนาเพียงเพื่อพอเลี้ยงครอบครัว มีครอบครัวละ 5 ไร่ ถ้ามีนามากก็ 10-20 ไร่¹⁴²
 นอกจากนี้ครอบครัวที่มีน้อยก็ยังสามารถหาผลไม้หรือไปหาข้าวจากเกลอได้

3) ชาวบ้านมีการแบ่งปันกัน ใครหาผลผลิตมาได้มากหรือหามาได้แปลกๆ ที่เพื่อนร่วมรัก็
 จะนำไปแบ่งกัน¹⁴³ เช่น ชุมชนทำนาใครไปทอดแหได้ปลา มา ก็มาแบ่งกัน¹⁴⁴ หรือ ชุมชนทำสวน
 ใครมีผลไม้ไม่เหมือนกันก็เอาไปแลกกัน¹⁴⁵ จึงไม่ต้องทำการผลิตเกินความต้องการไว้เพื่อ

140 สัมภาษณ์ นายสวัสดิ์ จิตวิบูลย์.

141 สัมภาษณ์ นายชำนาญ หมดหล้า.

142 สัมภาษณ์ นายพั่ว ใจอารีย์.

143 สัมภาษณ์ นายชำนาญ หมดหล้า.

144 สัมภาษณ์ นายพั่ว ใจอารีย์.

145 สัมภาษณ์ นายเลียบ บุญบำรุง.

เพราะผลผลิตของครัวเรือนที่มากเกินไปเกินความต้องการจะถูกส่งไปยังครัวเรือนที่ขาด ชาวบ้านมีการแบ่งปันกันรวมทั้งที่ดินที่ตนเองถางได้ เช่น "ที่ดินมีแต่ไม้ขาย เขาขอกัน เขาให้กัน ที่ดินที่ราบเขาให้กัน แต่บนเขาไม่ขึ้นไปเอากัน คนละไร่ 2 ไร่ เขาให้กัน ขอไปทำที่อยู่เขาให้กัน"¹⁴⁶

เหตุผลต่างๆ ดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านต่างๆ ไม่จำเป็นต้องใช้ที่ดินขนาดใหญ่ เพื่อทำการผลิต

การทำการผลิตของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราชเป็นการทำการผลิตใกล้ๆ ครัวเรือนที่อาศัยอยู่ ด้วยการใช้วัสดุต่างๆ จากธรรมชาติที่มีอยู่รอบๆ บ้าน มาทำการผลิต เช่น ชุมชนทากาจะปลูกฝ้าย บริเวณริมรั้วบ้าน¹⁴⁷ แล้วร่อนนอกออกไปจึงปลูกข้าว¹⁴⁸

ชุมชนทาสวน เก็บเกี่ยว ผลผลิต จากต้นไม้ หรือ ป่าผลไม้อื่นๆ บ้าน ไบหาปลาตามลำคลอง

ชุมชนประมง ก็จับสัตว์น้ำริมชายฝั่งซึ่งไม่ต้องออกไปไกลถึงน้ำลึก จะมีไปขายภาคอื่นๆบ้าง ก็เป็นระยะชั่วคราวตามฤดูกาล

146 สัมภาษณ์ นางปี่ สุภาส.

147 สัมภาษณ์ นายอี รัตนะนุ้ย.

148 สัมภาษณ์ นายบุญเรือน ใจอารีย์.

แรงงานในการผลิต

ทางด้านกิจกรรมทางการผลิตกับกิจกรรมแห่งการดำรงชีวิต อยู่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ชาวบ้านไม่ได้แยกงานออกจากส่วนหนึ่งของชีวิตครอบครัว คือ พ่อแม่ลูกช่วยกันหาผลผลิตด้วยกันได้ และไม่มีระเบียบเคร่งครัดหรือกำหนดตายตัว การทำงานก็ไม่ได้ถูกแยกว่าจะต้องเป็นหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ โดยชาวบ้านคนใดคนหนึ่งหรือครัวเรือนใดครัวเรือนหนึ่ง แต่เป็นการร่วมมือกัน การแบ่งปันกัน เช่น การช่วยเหลือกันทำการผลิต ผ่านการ "ออกปาก" หรือ แม้ว่าเจ้าของบ้านไม่ได้ออกปากเพื่อนๆ ก็จะแอบรวมกลุ่มกันมาช่วย โดยไม่ให้เจ้าของบ้านรู้ตัวมาก่อน เช่น เมื่อเพื่อนบ้านคนหนึ่งเก็บข้าวเป็นเลียงๆ ตั้งกองไว้ เพื่อนบ้านก็จะแอบแบกมาไว้ที่บ้าน โดยไม่ให้เจ้าของบ้านรู้ตัว เรียกว่า "ลักแบก"¹⁴⁹ ทางเจ้าของบ้านก็เพียงตอบแทนด้วยการหุงข้าวปลาอาหารมาเลี้ยง หรือหากชาวบ้านคนใดหรือกลุ่มใดไปได้ผลผลิตมามาก ก็จะนำมาแบ่งเพื่อนบ้านที่ไม่ได้ไปหา เช่น ชาวบ้านที่ออกไปยังชายฝั่งทอดแหได้ปลามาก็นำมาแบ่งเพื่อนบ้าน¹⁵⁰ "ได้ปลามากก็เอาไปแจกคนละตัว บ้านละตัวสองตัวเอาไปแกง"¹⁵¹

เนื่องจากกิจกรรมการผลิตของชาวบ้านในแต่ละชุมชนไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการผลิตหลักหรือกิจกรรมการผลิตอื่นๆ ก็เป็นกิจกรรมแบบง่ายๆ เครื่องมือไม่ซับซ้อน ไม่ได้ทุ่มเทแรงเพื่อสะสมการผลิตให้ได้มากๆ ไม่ไกลจากที่อยู่อาศัย สามารถทำด้วยกัน ได้ทั้งผู้ชายและผู้หญิง เช่น ทำนา ทอดแห ถางหญ้า ดังนั้น ในแต่ละครัวเรือนสามารถไปหาผลผลิตได้ทั้งพ่อและแม่ รวมทั้งลูกที่โตพอจะไปได้ ไม่ต้องแยกชายหญิงออกจากกัน ไปตามขั้นตอนของการผลิต ดังนั้นจึงอาจเรียกได้ว่าแรงงานในการผลิต ก็คือแรงงานของครัวเรือนต่างๆ ในชุมชนนั่นเอง

149 สัมภาษณ์ นายวิญญู ใจอารีย์.

150 สัมภาษณ์ นายพั่ว ใจอารีย์.

151 สัมภาษณ์ นายชานาญ หมาดหส์.

กล่าวได้ว่า แม้ใช้แรงงานต่อทุนเป็นสัดส่วนที่สูง แต่ก็ทำการผลิตขนาดเล็กเพียงเพื่อยังชีพ และยังได้แรงงานจากเพื่อนๆ มาช่วย ผ่านการออกปากในกรณีที่ทำไม้ทัน เช่น เก็บข้าวไม้ทัน เพื่อนที่ทำงานเสร็จก่อนก็มาช่วยกัน หรือไม่สบาย เพื่อนๆ ก็จะมาช่วยกันทำ¹⁵²

เทคโนโลยีในการผลิต

ชุมชนหมู่บ้านแต่ละชุมชนทั้ง 3 ประเภท ในสมัยนี้ชุมชนหมู่บ้านยังเป็นชุมชนแบบดั้งเดิมที่ทำการผลิตแบบเพียงพอแก่การยังชีพ นอกจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพภูมิอากาศที่เป็นเขตกึ่งร้อนชื้นไม่คอยแล้ง ค่อนข้างเอื้ออำนวยต่อผลผลิตทางการเกษตร รวมทั้งความหลากหลายของพืชพันธุ์ และสัตว์นานาชนิดทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำ ทำให้ชาวบ้านไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงกับการผลิตสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเดียว ชาวบ้านจึงค่อนข้างมีข้าวปลาอาหารเพียงพอต่อการบริโภค มีความยืดหยุ่นในการดำรงชีพ ไม่เคร่งเครียดมากมายนัก กับการเร่งการผลิตให้ได้มากๆ ชาวบ้านจึงมีช่วงเวลาที่เหลือเป็นของตนเอง เพื่อแลกเปลี่ยนและแบ่งปันผลผลิตกับเพื่อนบ้าน การพบปะไปมาหาสู่ ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การออกปาก เป็นต้น รวมทั้งทำเครื่องมือเครื่องใช้ที่เหมาะสมและสะดวกมากขึ้นกับการผลิต แต่การปรับปรุงประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ของชาวบ้านในชุมชนต่างๆ ในยุคนี้ก็ไม่ได้ทำให้สภาพหรือประสิทธิภาพในการผลิตสูงขึ้นมากมายนัก ทั้งนี้เนื่องจาก

ประการแรก ความจำกัดทางด้านวัสดุยังคงเป็นการเลือกใช้วัสดุที่หาได้ใกล้ตัวรอบๆ บ้านภายในชุมชน เช่น ไม้ไผ่ ฝ้าย เป็นต้น ในกรณีของชาวสวนที่ใช้การสังเกตและคำสั่งสอนหรือเคยเห็นรุ่นพ่อทำก็ทำกันต่อมา "เทคนิคการปลูกพืชผล จะปลูกต้นไม้หลายๆ พันธุ์ไล่ระดับสูงเตี้ย เพื่อเก็บรักษาความชื้นได้ดี ถ้าเป็นที่ลาดก็ทำเป็นควนดินปลูกพืชเป็นแนวๆ ไม้ให้เงาชะล้างหน้าดินไป"¹⁵³ หากเก็บสะสมได้มากเกินความจำเป็นก็จะเก็บดองเป็น "ตอดอง"

152 สัมภาษณ์ นายบพิตร เพชรชู.

153 สัมภาษณ์ นายสมหวัง กัลป์.

หรือกรณีชาวประมง หากจับปลาได้มามากๆ เหลือกินก็จะนำมาตากแห้ง ทำเป็นปลาเค็มบ้าง
ตากะปิบ้าง เป็นต้น

ประการที่ 2 ด้านสภาพแวดล้อมของชุมชน เนื่องจากยังคงเป็นสิ่งคมแบบดั้งเดิม
ยังไม่ได้ถูกวิถีการผลิตแบบทุนนิยมเข้ามากระทบมากมายนัก รวมทั้งความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร
ทำให้ไม่จำเป็นต้องหาวิธีการได้ผลผลิตมาให้มากมายนัก เห็นได้จากความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้าน
เช่น ชาวประมงเวลาออกเรือ ใจเร็วเพื่อหาปลาใจช้าเพื่อปล่อยให้ปลาหลุดมือ ใจช้าเพื่อหาปลาได้ปลา
มาก

ประการที่ 3 ความเข้าใจในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ มีส่วนสำคัญต่อรูปแบบทาง
เทคโนโลยีที่ถ่ายทอดออกมาเป็นวิถีทางการผลิตของชาวบ้านในรูปแบบต่างๆ ในสังคมสมัยนี้มาก
นั่นคือ ชาวบ้านจะต้องนำเอาความรู้จากการบอกเล่า ความคิด การเฝ้าสังเกตปรากฏการณ์
ทางธรรมชาติและ การเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ มาประยุกต์ใช้กับการผลิตของตน ดังเช่น
ในกรณีของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านประมง ก็จะสังเกตและเรียนรู้เรื่องปรากฏการณ์ น้ำขึ้นน้ำลง
ฤดูกาลในการที่ปลาจะวางไข่และปลามักจะวางไข่บริเวณใด หรือ การสังเกตจากการฟังเสียง
ในน้ำ เพื่อหาเสียงของฝูงปลาในการหาอวนปลาหยัง ทำให้รูปแบบทางเทคโนโลยีเป็นแบบ
เรียบง่าย ที่ถูกเรียกว่า เทคโนโลยีแบบพื้นบ้าน

การดำรงชีพของชาวบ้านแม้ว่าจะไม่มีเทคโนโลยีที่ก้าวหน้ามากมาย แต่ก็สามารถ
ใช้เทคนิคการผลิตและการประดิษฐ์เครื่องมือ เครื่องมือ โดยอาศัยวัสดุธรรมชาติใกล้ตัว อันเกิด
จากทักษะการเรียนรู้และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อเป็นการพัฒนาตนเองในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ
มากกว่าเป็นการตัดดวงเอาทรัพยากรจากธรรมชาติมาเป็นของตัวเอง

ดังนั้นการปรับปรุงเครื่องมือ เครื่องมือและการแบ่งปัน รวมทั้งการทำกิจกรรมร่วมกัน
จึงเป็นการสังเกต คิด และเรียนรู้ของชาวบ้านในชุมชนที่สืบทอดต่อกันมา ในการปรับตัวให้เข้ากับ
ธรรมชาติ

ความสัมพันธ์ทางการผลิต

1. ในระดับครัวเรือน

ในแง่ของความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตนั้น เนื่องจากเครื่องมือในการผลิตเป็นเครื่องมือที่ไม่ซับซ้อน ชาวบ้านสามารถประดิษฐ์ขึ้นเองได้ จึงทำให้ชาวบ้านแทบจะทุกครัวเรือน เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตเอง คือ มีเครื่องมือต่างๆ ในการผลิตเป็นของตัวเอง

แต่มีปัจจัยการผลิตบางอย่างที่ชาวบ้านบางบ้าน โดยเฉพาะบ้านที่เพิ่งบุกเบิกใหม่มี เช่น วัว ควาย ชาวบ้านชดเชยได้ ด้วยการซื้อเครื่องมือชนิดอื่นแทน คือ ใช้จอบขุดด้วยแรงคน แทนควาย¹⁵⁴

ในกระบวนการผลิต แต่ละขั้นตอนของการผลิตแบบยังชีพ ทั้งผู้ชายและผู้หญิงสามารถทำได้ทั้งนั้น จึงทำให้แรงงานในครอบครัว สามารถไปทำด้วยกันได้ เช่น ชุมชนทำนา ทั้งชายและหญิงสามารถร่วมกันทำการผลิตได้ ในแต่ละขั้นตอนการผลิต ตั้งแต่ขั้นตอนปลูกต้นกล้า หรือหว่านจนถึงขั้นตอนการเก็บข้าว ชุมชนทำสวน ก็สามารถไปถางสวน เก็บผล เก็บสะสม ด้วยกันได้ทั้งชายและหญิง เช่นเดียวกับชุมชนประมง ที่ผู้ชายและผู้หญิงสามารถทอดแห โถกระดาน เถน ตักไขปู แร้วปู หรือทำอวนเรือเข็น ร่วมกันได้

2. ในระดับชุมชนหมู่บ้าน

เป็นความสัมพันธ์ผ่านระบบเครือญาติ เนื่องจากภายในชุมชนแต่ละแห่งมีไม่กี่ครัวเรือนแต่ละครัวเรือนมีการช่วยเหลือกัน มีความรู้สึกเหมือนเป็นญาติ ช่วยเหลือพึ่งพากัน ทั้งในรูปแบบการออกปากทำนา ถางสวน หรือร่วมกันทำอวนเรือเข็น อีกนัยหนึ่ง ก็เป็นการใช้แรงงานของ

ชุมชนร่วมกัน หรือเป็นการกระจายแรงงาน หรือการจัดสรรแรงงานในชุมชน ด้วยการทำงานของครัวเรือนที่ทำการผลิตของตนเสร็จแล้วทั้งหลาย ก็ไปร่วมกันช่วยผู้ที่ทำยังไม่เสร็จผ่านกลไกทางด้านน้ำใจ

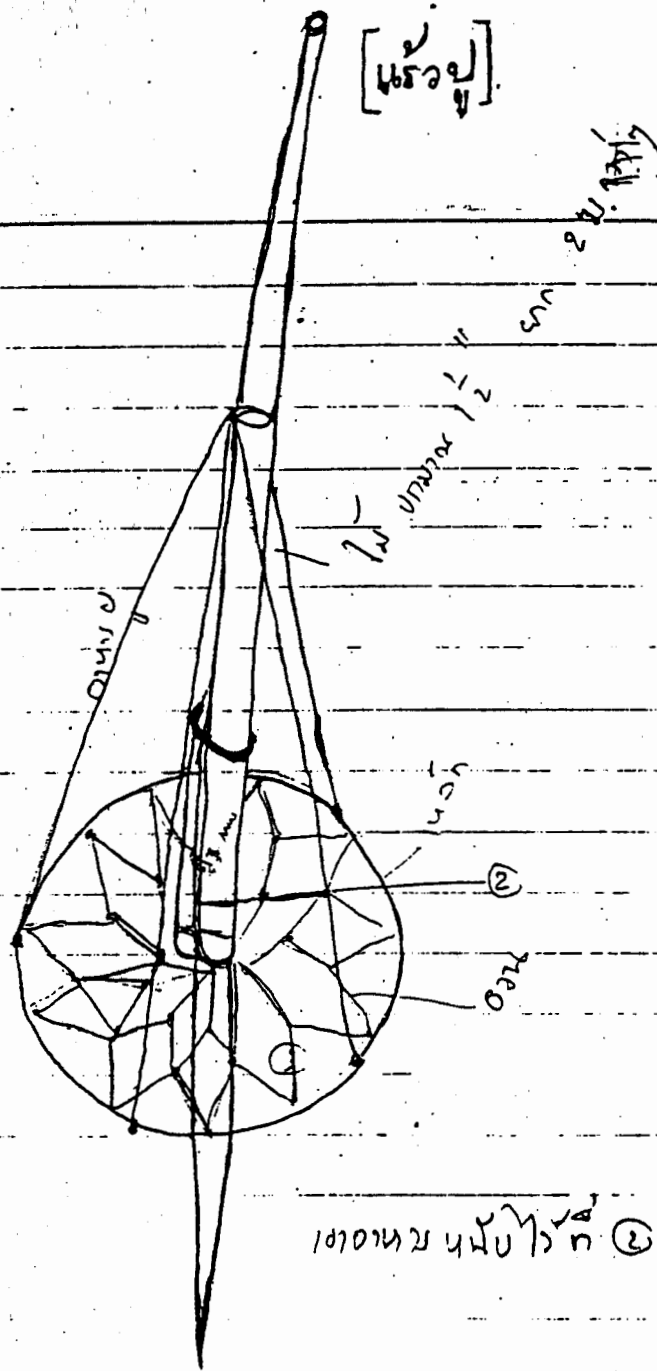
โดยการแบ่งปันผลผลิตจากการร่วมกันทำการผลิตระหว่างครัวเรือน ผลผลิตจะถูกแบ่งปันไปยังครัวเรือนต่างๆ ตามผู้ที่เข้าร่วมการผลิตนั้นๆ เช่นการทำนา หรือถางสวน ผลผลิตที่ได้ก็ตกอยู่กับเจ้าของบ้าน แต่ละบ้านที่ไปร่วมกันทำหมุนเวียนกันไป ถ้าหากเป็นการทำประมงโดยส่วนใหญ่ ถ้าทำด้วยการทอดแห เบ็ดราว ไซ แร้วดักปู เรือเขียด จะทำได้ด้วยชาวบ้านเพียงคนเดียว แต่ในกรณีการทำวนเรือเข็น ก็จะได้ปลาขึ้นมาเป็นคราวๆ ไป ก็แบ่งๆ กันไป ตามแต่พอกิน ไม่มีสัดส่วนแน่นอน

3. ในระดับระหว่างชุมชนหมู่บ้าน

เป็นความร่วมมือกันข้ามชุมชน ที่ไม่เป็นการร่วมมือกันอย่างโดยตรงต่อการผลิต แต่ก็มีความสำคัญมากต่อการผลิตของชาวบ้าน เช่น การที่ชาวบ้านชุมชนทำน่านาวัวขึ้นไปฝากชาวบ้าน ชุมชนทำสวนบนพื้นที่สวน ยามหน้าน้ำนบบริเวณที่ราบน้ำท่วมถึง การแบ่งปันผลผลิต เป็นลักษณะคล้ายกับการแลกเปลี่ยนผลผลิต ที่ได้จากการผลิตของชาวบ้านที่ผลิตต่างกันหรือแยกกันผลิต ก็คือ ฝ่ายชาวนาได้ฝากวัวเลี้ยงบนที่มีหญ้ามาก หนีน้ำท่วม ชาวสวนก็สามารถไปเอาข้าวจากชาวนาแล้วก็รู้จักกัน เป็นเกลอกัน¹⁵⁵

ในกรณีของความร่วมมือกันผลิตระหว่างชุมชนทำสวนกับชุมชนประมง เช่นการที่ชาวบ้านที่ทำเรือเขียด หรือเรือน้ำตื้นที่ทำจากต้นไผ่ใหญ่ๆ ต้นเดี่ยว ชุดตรงกลาง โดยไปติดต่อกับชาวเหนือ หรือ ชาวสวนบนเขา เพื่อตัดไม้แล้วส่งมาที่บ้าน ทางฝ่ายชาวสวนก็ได้อาหารทะเลเป็นการตอบแทน

ภาพที่ 19 แร้วรูป (ที่มา - นายอำนาจ สุขห่อ)

ตาข่ายชนิดนี้ใช้ที่ ๒ แร้วไปจับปลา

ที่ (๒) เป็นตาข่าย ๑ ชนิด ใช้จับปลาที่น้ำตื้น ที่จับไปจับที่ตื้น (๒) แร้วไปจับที่ตื้นที่ ๒ ใช้จับปลาที่น้ำตื้น ๑-๒ เมตร ตื้นที่ ๒ เป็นตาข่ายที่ ๑ ที่จับปลาที่น้ำตื้นที่ตื้นที่ ๑ จับปลาด้วยวิธีนี้

การพึ่งตนเอง

ภาวะการพึ่งตนเองของครัวเรือน หมายถึง ความสามารถในการตอบสนองความต้องการพื้นฐานเพื่อการดำรงชีพในชีวิตประจำวันได้ ด้วยการหาทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นมาปรับใช้

หากพิจารณาโดยแยกครัวเรือนต่างๆ ำให้เข้าอยู่ในชุมชนหมู่บ้านประเภทใดประเภทหนึ่งได้แล้ว จึงพิจารณาภาวะการพึ่งตนเองได้ จะพบว่า ความสมบูรณ์ทางธรรมชาติและความสะดวกทางระบบนิเวศมีส่วนสำคัญพื้นฐาน ประกอบกับเทคโนโลยีทางการผลิตและกลไกทางวัฒนธรรมของชุมชน มีส่วนในการดำรงภาวะการพึ่งตนเองของครัวเรือนต่างๆ ได้ ได้แก่ ชุมชนหมู่บ้านทานามีนานาชาติ จับปลาตามแม่น้ำหนอง บึง นาข้าว หางของปามาใช้ในชีวิิตประจำวัน ทอผ้า ตัดเสื้อผ้าต่างๆ จากฝ้าย ทาษาชนะจากดินเผาเพราะมีดินที่เหมาะสม บางอย่างก็ทำจากไม้¹⁵⁶

ชุมชนหมู่บ้านทาสวนท้าวไร่ เก็บผลไม้วางของป่า ทำข้าวได้ไว้ใช้จุดไฟ หาบปลาตามแม่น้ำลำคลอง ทาษาชนะจากไม้ไผ่ มีนกเช่นนกทูตและนกอื่นๆ ที่บางส่วนกินผลไม้วาง และก็ช่วยกินแมลงที่คอยเจาะขอนไม้ผลไม้วาง นอกจากนี้ยังปลูกฝ้าย ปนข้าวไร่ ข้าวโพด ropic บ้าน ทอผ้าไว้ทำเสื้อผ้าใส่เอง

ชุมชนหมู่บ้านประมง ในส่วนที่เป็นชุมชนทานาริมชายฝั่งทะเล มีรูปแบบการดำเนินชีวิตคล้ายๆ กับชุมชนทานาทั่วไป แต่สามารถไปทอดแหริมชายฝั่งได้อีกด้วย ในส่วนที่เป็นพวกแขกมุสลิม นอกจากจับสัตว์น้ำนานาชนิดมากินแล้ว ก็ยังเลี้ยงเบ็ดตาไว้ตามพื้นบ้าน เพื่อคอยกินเศษมูลลาที่ชาวบ้านกองทิ้งเพราะไม่กิน และเลี้ยงไว้กินไข่กินเนื้อ เลี้ยงแพะ และเข้ามาหาพืชผัก ผลไม้วางของป่าในป่าใกล้ๆ ครัวเรือน เช่น ต้นหลวง ต้นสับปะรด

156 วิเชียร ณ นคร และคณะ, นครศรีธรรมราชของเรา, พิมพ์ครั้งที่ 3

(กรุงเทพมหานคร, 2523), หน้า 62.

ชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านรักษาโรคต่างๆ ด้วยยาสมุนไพรและวิธีการทางธรรมชาติ ในด้านการสร้างบ้าน ชาวบ้านมีการออกปาก ช่วยกัน "ยกหน้า" หรือสร้างกระท่อมกันโดยทั่วไป

ถ้าหากมุ่งพิจารณาที่ "ภาวะของการพึ่งตนเองของชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราช" แทนการกำหนดแล้วแบ่งแยกครัวเรือนให้เข้าประเภทต่างๆ เช่น กิจกรรมทางการผลิตข้างต้น จะไม่ได้ภาพของ "ภาวะของการพึ่งตนเองของชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราช" ที่เป็นจริง เพราะในความเป็นจริง อาณาเขตของครัวเรือนที่สังกัดชุมชนหมู่บ้านต่างกัน อาจอยู่ห่างจากครัวเรือนที่สังกัดชุมชนหมู่บ้านอีกแบบหนึ่ง น้อยกว่าครัวเรือนที่สังกัดชุมชนหมู่บ้านประเภทเดียวกันและสามารถไปมาหาสู่ ติดต่อกันมานานในหลายรูปแบบ ซึ่งนอกจากความสามารถทางการผลิตของแต่ละชุมชนแล้ว แน่นนอนว่าในระบบเช่นนี้ย่อมเสริมศักยภาพให้แก่ภาวะของการพึ่งตนเองของครัวเรือนต่างๆ ในชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราชเพิ่มมากขึ้น เช่น รูปแบบของการติดต่อทาง "เรือเหนือ" ที่ ครัวเรือนจากชุมชนท่าสวน นําผลไม้ส่งไปกับเรือ ต่อไปตลาดนัด หรือต่อไปหาเพื่อน การติดต่อทางเครือญาติ ที่แม้ว่าจะอยู่ในชุมชนหมู่บ้านเดียวกัน แต่ถ้าได้ผลผลิตต่างกัน เช่น ปลาพันธุ์แปลกๆ ผลไม้คนละอย่าง ก็นำไปให้กัน การติดต่อกันระหว่างเขตต่างชุมชน เช่น ชาวบ้านชุมชนประมงเอาปลา กะปิ ไปตะกร้าทุนหัวพาไปฝากเพื่อนที่ท่านา

ส่วนเกินทางการผลิต

"เรี่ยวแรง" ในที่นี้หมายถึง พลังกำลังของชาวบ้านที่ใส่เข้าไปในแต่ละขั้นตอนของการผลิต เช่น ชาวนาต้องใช้กำลังหรือแรงของตน ในการใช้จอบขุดเพื่อยกคันนา เก็บรวงข้าวแต่ละรวงในนาข้าว แยกข้าวเข้าที่เก็บ ชาวสวนใช้กำลังในการใช้มีด พร้า ถางป่า ถางสวน เดินในป่าเพื่อหาของป่า เป็นต้น

เมื่อทำการผลิตเสร็จแล้ว ก็จะได้ผลผลิตออกมาทั้งหมดจากคนหนึ่ง ชาวบ้านก็จะนำผลผลิตต่างๆ ที่ได้มา นำมากินนำมาใช้เพียงบางส่วน และส่วนของผลผลิตที่เหลือเกินจากที่ชาวบ้านจะนำมารับประทานเพื่อให้สามารถมีเรี่ยวแรงต่อไปในการดำรงชีวิตก็คือ ส่วนเกินทางการผลิต

ส่วนเกินทางการผลิตของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านนคร มีทางไป 4 แห่ง คือ

1. ส่วนเกินที่อยู่กับครัวเรือนของตนเอง เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นอยู่กับ 2 ส่วน คือ ความคิดที่ต้องการจะ "สะสม" หรือ "แบ่งปัน" และ ความสามารถในการดำรงชีพหรือภาวะของการพึ่งตนเอง โดยเฉพาะเมื่อมีปัจจัยด้านฤดูกาลเข้ามาเกี่ยวข้องกับผู้ทำกิจกรรมทางการเกษตร

ชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราชเลือกวิถีแห่งการ "แบ่งปัน" ทั้งการแบ่งปันเพื่อนบ้าน แบ่งปันในเครือญาติ แบ่งปันเกล่อ แบ่งปันผู้อื่น การสะสมจะอยู่ในรูปแบบต่างๆ ของการทำเค็ม ด้วยการเอาปลาไปใส่เกลือแล้วตากแดด การทำกะปิ การทำทุเรียนกวน ทำตอดอง โดยแท้จริงแล้วเป็นประโยชน์ในการสร้างรสชาติในการประกอบอาหารให้ได้รับรสชาติหลายแบบมากขึ้น และอาจเป็นประโยชน์ในการเก็บถนอมอาหารไว้กินต่างฤดูกาล

ส่วนในด้านของความสามารถในการดำรงชีพหรือภาวะของการพึ่งตนเอง ชาวบ้านมีภาวะการพึ่งตนเองได้สูง สามารถไปหาของกินต่างๆ ใกล้เคียง ครัวเรือนได้ตลอดเวลา ไม่จำเป็นต้องเก็บสะสมมากๆ หรือสะสมในรูปแบบเงินตราเพื่อชดเชยหรือประกันความเสี่ยงในอนาคตของการทำกิจกรรมทางการเกษตรกรรม

ดังนั้นส่วนเกินที่ครัวเรือนเก็บสะสมไว้ในส่วนนี้จึงมีน้อยมาก

2. ส่วนเกินที่ไปกับการติดต่อทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมีการติดต่อแลกเปลี่ยนในระบบการแลกเปลี่ยนที่ผ่านตลาดทางการค้าของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราช กับตลาดในเมืองต่างๆ น้อยมากด้วยสาเหตุต่างๆ เช่น ทางไกล เดินทางลำบาก พาหนะไปลำบาก

ประกอบกับในส่วนที่ติดต่อกับตลาดก็เป็นการติดต่อทางการค้า ไม่ใช่ทุนการผลิต คือมีชาวบ้านใช้วิธีการผลิตแบบดั้งเดิมในการหาแร่ ร่อนแร่ ตามสายแร่ ลานแร่บ้าง แต่ก็เป็นส่วนน้อยมาก และไม่ได้ทำเป็นกิจกรรมหลัก โดยมากอยู่ในชุมชนทำสวน

3. ส่วนเกินที่ไปกับรัฐบาลรูปแบบของส่วย การเก็บส่วยในยุคต้นรัตนโกสินทร์ จัดเก็บโดยระบบเจ้าภาษีนายอากร ซึ่งได้รับการผูกขาดในสินค้าแต่ละประเภท อย่างไรก็ตาม การเก็บแบบเจ้าภาษีนายอากรบางแห่งจะทุจริตเอาจากราษฎรอย่างหนัก แต่การจัดเก็บก็ยังขาดระเบียบ

เข้าไม่ถึงชาวบ้านห่างไกลตัวเมืองในหลายบริเวณ ส่วนของภาษีอากรของสยาม ได้แก่

- 1) จังกอบ หรือ จกอบ จะเก็บโดยตั้งด่าน "ขนอม" ไว้ที่ปากทางเข้าเมือง
- 2) อากร เก็บจากผลประโยชน์ที่ราษฎรหามาได้ เช่น ทำนา ทำไร่ ทำสวน
- 3) ส่วย ได้แก่ 3.1) เครื่องราชบรรณาการ
 3.2) เก็บเป็นเงินช่วยราชการที่เรียกเก็บจากราษฎรชายที่ไม่ได้รับการเกณฑ์ หรือ "ส่วยแทนแรง"
 3.3) เกณฑ์ให้ราษฎรร่วมกันช่วย เช่น รับแขกเมือง
- 4) ฤชา เก็บจากค่าธรรมเนียมทางการศาล¹⁵⁷

ชาวบ้านส่วนใหญ่มักไม่ได้ไปติดต่อการค้ากับในเมือง ดังนั้น จึงแทบจะไม่ได้เสียจกอบเลยหากจะเสียจกอบหรือส่วยตามข้อ 3.3) จะเป็นพวกที่อยู่ในเมืองโดยมาก การเสียค่าฤชา ก็เป็นการเฉพาะเรื่อง และการติดต่อระหว่างชาวบ้านกับทางราชการ ตามความรู้สึกรู้สึกของชาวบ้านจะเกรงกลัวและไม่ค่อยได้ติดต่อกับศาล จึงแทบจะไม่ได้เสียค่าฤชาเลยเช่นกัน

ในส่วนของส่วยตามข้อ 3.2) และอากร ตามความเป็นจริงชาวบ้านทำการผลิตแบบยังชีพ โดยแทบจะดูเหมือนไม่ได้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินต่างๆ เลย เพราะสามารถดำรงชีพได้โดยเก็บของต่างๆ จากใกล้ครัวเรือนมาใช้ได้อย่างสมบูรณ์ สามารถปล่อยให้สิ่งต่างๆ อยู่ตามธรรมชาติ ไม่ต้องนำเข้ามาเป็นของตน จึงทำให้ราชการมองดูว่าเป็นพวกยากจน จะเก็บอย่างจริงจังคงไม่ได้ ดังเช่นคำชี้แจงถึงสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่ผ่านๆ มานในอดีต ของพระยาสุหมณย์วินิตานทีประชุมเทศบาล เรื่องการเก็บภาษีอากรสมพัตรในมณฑลนครศรีธรรมราช

¹⁵⁷ รั้งสรรค์ ณะพรพันธุ์, ภาษีอากรในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย

(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), หน้า 1-6.

ว่า "มณฑลนครศรีธรรมราช ราษฎรเป็นคนขี้ดสนโดยมาก ต้นไม้ที่เข้าในพิภคอากาศสมพัตสรวิน้อย
อย่าง ถึงผลไม้ที่มีแลได้ซื้อขายแก่กัน ก็ได้ราคาเป็นผลประโยชน์แต่เล็กน้อย ให้เปลี่ยนแลกเปลี่ยนกัน
รับประทานเสียโดยมาก ถ้าจะให้เก็บอย่างหัวเมืองชั้นในแล้วราษฎรจะเดือดร้อน"¹⁵⁸

ดังนั้น ส่วนเกินที่ไปกับรัฐ ก็เป็นสัดส่วนที่มีน้อยมากเช่นกัน

4. ส่วนเกินที่อยู่ในชุมชนของชาวบ้านเอง โดยส่วนมากส่วนเกินจะอยู่ในชุมชนเอง
เพราะเมื่อครัวเรือนใดไปหาผลผลิตได้มาก ก็แบ่งให้เพื่อนใกล้ๆ บ้านในแต่ละวัน จากนั้นหลายวัน
รวบรวมได้ก็นำไปให้เครือญาติในชุมชนหมู่บ้านเดียวกัน และมีอีกส่วนหนึ่งนำไปฝากกับเกลอเพื่อ
เป็นการแลกเปลี่ยนหรือให้ไปกับเกลอ เมื่อแวะมาเยี่ยม เป็นการตอบแทนน้ำใจ และอีกด้านหนึ่ง
นำไปยังตลาดนัดของแต่ละ "บ้าน" ซึ่งเป็นจุดนัดพบปะแลกเปลี่ยนผลผลิต พุดคุยกัน โดยสรุป
ส่วนเกินจากการผลิต โดยมากจะหมุนเวียนกันอยู่ในชุมชน

2. ระบบทางวัฒนธรรมของชุมชนหมู่บ้าน ช่วงก่อนพ.ศ. 2435

ระบบทางสังคมวัฒนธรรมของชาวบ้านของชุมชนนครศรีธรรมราช ก็คือ ระบบความคิด
อุดมการณ์ ที่สั่งสมและตกทอดกันมา อันเกิดจากภูมิปัญญา ความคิด การสังเกต ที่อาศัยกลไกทาง
วัฒนธรรม เป็นเครื่องมือในการอำนวยความสะดวกความเป็นอยู่ของชาวบ้าน และชุมชน อีกนัยหนึ่งคือ
ระบบวัฒนธรรม หรือวัฒนธรรมของชุมชนที่ปรากฏออกมาเป็นหลายรูปแบบ ในวัฒนธรรมด้านต่างๆ
ไม่ได้เป็นเพียงความหมายทางรูปแบบอย่างผิวเผิน หรืออยู่อย่างลอยๆ หากแต่ระบบทาง
วัฒนธรรมของชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราช มีระบบคุณค่าที่รองรับอยู่เบื้องหลัง เพื่อประโยชน์
ของการดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชน และของระบบทางสังคมของชุมชนนั้นในหลายแง่มุม ซึ่ง
แน่นอนว่าย่อมจะมีบริบทกว้างกว่าในแง่มุมมองทางเศรษฐศาสตร์ หรือในแง่มุมมองทางการเมือง เท่านั้น

¹⁵⁸ ณรงค์ นุ่นทอง, "การภาวอากาศในมณฑลนครศรีธรรมราช," ใน รายงานการ
สัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยครุนครศรี-
ธรรมราชร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2526), หน้า 436.

ด้านความเชื่อและพิธีกรรม

ปรากฏรูปแบบความเชื่อที่มีลักษณะเป็นที่เชื่อถือทั่วไป ของชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราช ได้แก่ การนับถือปู่ย่าตาทวด การนับถือครูหมอ การนับถือ "เจ้าคง เจ้าป่า เจ้าห้วย เจ้าเขา" เทวดาประจำเขา นางไม้ แม่ย่านาง

การนับถือปู่ย่าตาทวด เป็นสิ่งที่ชาวบ้านนับถือสืบต่อๆ กันมาโดยเรียกว่า "ปู่ย่า" โดยอาจตั้งเป็นศาลเพียงตา¹⁵⁹ บางแห่งก็ตั้งขึ้นเป็นศาลา ใครผ่านก็ยกมือไหว้พ่อทวด หรือ "หลวงพ่อทวด"¹⁶⁰ หรือไว้ร่วมกับหิ้งพระ¹⁶¹ บางแห่ง เรียก "ตาทวด" ซึ่งเป็นตาทวดประจำชุมชนหรือหมู่บ้านนั้น เช่น "ตาทวดบ้านน้ำลา" "ตาทวดบ้านพังกา" โดยการไหว้บนบ้านด้วยข้าวเปลือกคือข้าวต้มหรือข้าวเหนียวใส่กะทิ ชาวบ้านในชุมชนทานากัสชายฝั่งทะเลก็ไหว้ และนับถือปู่ย่าตายาย บนหิ้งปู่ย่ากับหิ้งพระรวมกัน¹⁶² โดยจะไหว้ด้วยดอกไม้และพลู ไหว้โดยการ "การค์มือ" หรือพนมมือขึ้น แล้ว "ออกชื่อ" หรือเหยยชื่อ เพื่อขอให้คุ้มครอง ป้องกันอันตรายภัยต่างๆ ในครอบครัว¹⁶³

นอกเหนือจากการเคารพผู้ใหญ่ และความกตัญญูแล้ว การเรียนรู้สิ่งต่างๆ รอบๆ ตัว ต้องอาศัยจากการสังเกตธรรมชาติ และเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้สูงอายุที่แนะนำถ่ายทอดสั่งสอนให้ลูกหลาน ดังนั้น การยอมรับนับถือผู้เฒ่า ผู้ใหญ่ จึงเป็นสิ่งสำคัญในการทำให้ลูกหลานอยู่ในกรอบของค่านิยม ประเพณีของชุมชนได้อย่างเชื่อมั่น และรู้สึกถึงความอบอุ่นร่วมกัน ภายใต้อุณหภูมิของความคุ้มครองของปู่ย่า หรือตาทวดเดียวกัน รวมทั้งความรู้สึกถึงการรักษาความเหนียวแน่นของเครือญาติ ผ่านกลไกทางรูปธรรม

159 สัมภาษณ์ นายแคว้ว อนันตราช.

160 สัมภาษณ์ นายบุญโรจน์ ใจอารีย์.

161 สัมภาษณ์ นายรวบ ช่างกลาง.

162 สัมภาษณ์ นายคำ พูลสวัสดิ์.

163 สัมภาษณ์ นายแคว้ว อนันตราช.

การนับถือ "ครุหมอ" ครุหมอ คือ บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ผู้ซึ่งมีความเชื่อว่าจะมาช่วยหรืออุปฐากในด้านนั้นๆ เช่น ครุหมอมรินทร์รา ครุหมอหนึ่งตะลุง ครุหมอต้าแม่ ครุหมอดีเหล็ก¹⁶³ โดยที่ชาวบ้านมีความเชื่อว่า มีครุหมอหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในองค์ความรู้อันนั้น และจะต้องมีการสืบทอดต่อกันมา คือถ้าพ่อตายลูกจะต้องรับช่วงต่อ โดยจะต้อง "รับครุหมอ" หรือรับเชื้อสายพันธ์ โดยวิธีการรับครุหมอแต่ละอย่างจะไม่เหมือนกันต้อง "จิ้นโรง ลงโรง" ใช้เวลาคืนเดียวก็เสร็จ จะมีคนมาร่วมงานจำนวนมาก นอกจากนั้นในแต่ละปีจะมีการเช่นไหว้ ตาหลวง ลงโรงปีละ 1 ครั้ง¹⁶⁴ ตาหลวง ไร่เรียก ครุหมอ มรินทร์รา หนึ่งตะลุง¹⁶⁶

ชุมชนทานาที่อยู่ริมชายฝั่งทะเล ก็นับถือ และมีความเชื่อเช่นเดียวกัน คือ บนหิ้งพระจะรวมกับหิ้งปู่ย่า และเป็นเทีวางหนังสือไพรสันตา ไพรสันทวด ไพรสันตา คือ ตำรับตำราการรักษาโรค เป็นการรักษาทางกระดูก คนแขนขาหัก เป็นคนละอย่างกับการรักษาพวกไข้ร้อนไข้เย็น ไพรสันตานิมี "ของแรง" จะทำลือเลียนไม่ได้ ต้องทำพิธีไหว้ครุ ประกอบด้วย ข้าว บายศรี 7 ชั้น ปีละครั้ง เลือกวันอังคาร หรือวันเสาร์ ถ้าหากไหว้ไม่ถูกหรือไหว้ไม่เป็นก็ต้องไปตามเพื่อน บ้านที่มีหมอครุ¹⁶⁷ "หมอครุ" จึงน่าจะหมายถึง ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดครุหมอมมา

ในเรื่องการ "รับครุหมอ" หรือการสืบทอดจากพ่อถึงลูก และถ้าไม่มีลูก ผู้ที่รับก็จะอยู่ในเครือญาติพี่น้อง¹⁶⁸ ชาวบ้านเชื่อว่า ถ้าไม่รับครุหมอก็จะจับไข้ บางคนถึงตาย บางคนเกือบจะตาย เขาเรียก "ถูกครุหมอ" หรือ "ครุหมออย่าง" หรือถูกลงโทษนั่นเอง¹⁶⁹ ต้องกลับมารับก็หาย

164 สัมภาษณ์ นายเลียบ บุญบำรุง.

165 สัมภาษณ์ นายฉลอง บุญเกื้อสงค์.

166 สัมภาษณ์ นายนอง เทพี.

167 สัมภาษณ์ นายตา พูลสวัสดิ์.

168 สัมภาษณ์ นายฉลอง บุญเกื้อสงค์.

169 สัมภาษณ์ นายฉลอง บุญเกื้อสงค์ และ นายเลียบ บุญบำรุง.

การรับครุหมอ จึงเป็นกลไกทางวัฒนธรรม ที่ช่วยเก็บรักษาและถ่ายทอดความรู้ที่ตกทอดกันมาในชุมชนวิธีหนึ่ง โดยเฉพาะความรู้ที่ไม่ได้สร้างผลผลิต เพื่อการบริโภคดำรงชีพได้โดยตรง ดังเช่น การเป็นหมอตานเย การเป็นช่างตีเหล็ก หรือแม้กระทั่ง โนรา และหนังตะลุง ในระดับชุมชนจะช่วยให้ การดำรงอยู่ของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านแต่ละชุมชน จะมีผู้ที่สืบทอดความรู้เพื่อช่วยกันในงานกิจกรรมยามจำเป็น เช่น หมอตานเย ช่วยในการคลอตุ๊ก ได้ดีกว่าคนอื่นๆ ในชุมชนนั้น ช่างตีเหล็กก็จะรู้วิธีการนำแร่ธาตุจากในดินขึ้นมาโลหะรูปร่างต่างๆ ได้อย่างไร อีกแง่มุมหนึ่ง ก็เป็นการแบ่งสรรความรับผิดชอบ ในการร่วมกันดูแลผู้คนในชุมชนของตน ในรูปแบบกิจกรรมต่างๆ ไม่ให้ขาดช่วง หรือหายไปจากชุมชน ด้วยความรู้ที่แต่ละหมอครูได้รับสืบทอดมา

การนับถือ "เจ้าที่ เจ้าป่า เจ้าห้วย เจ้าเขา"

ชาวบ้านเชื่อว่าในธรรมชาติบริเวณต่างๆ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองอยู่ แม้จะไม่รู้ว่าจะอยู่ที่ไหน แต่ก็นับถือ จึงต้องระมัดระวังความประพฤติของตนไม่ให้ เป็นการลบหลู่ หรือประทุษร้ายต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในแต่ละแห่งนั้น เช่น ในบริเวณป่า เขา ก็จะมีเจ้าป่าเจ้าเขาในบริเวณแม่น้ำ ลำธาร ก็มีเจ้าห้วย ตามที่ตามทาง ก็มีเจ้าที่เจ้าทาง เป็นต้น

นอกจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านนับถือมีอยู่ในธรรมชาติ ได้แก่ เจ้าที่ เจ้าป่า เจ้าห้วย เจ้าเขา ดังกล่าวแล้ว ในต้นไม้แต่ละต้น โดยเฉพาะต้นไม้ใหญ่อายุมากๆ หรือ ภูเขา แต่ละลูกก็มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองอยู่

สมัยก่อนชาวบ้านเชื่อว่า ไม้ตะเคียน ไม้ตะหลุมพอ¹⁷⁰ ไม้ยาง มีนางไม้อยู่ เขาจะไม่ตัด โดยเฉพาะการาชขวาน "ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์...สมัยก่อนใช้ขวาน คนไม่กล้าโค่นเพราะ "มันแรง" มีเรื่องเล่ากันว่า "เคยมีคนตัดแล้วไม้ไม่ล้ม โอนเอนไปมา 7 วัน เลยกลับ"¹⁷¹

170 สัมภาษณ์ นายฉลอง บุญเกื้อวงศ์

171 สัมภาษณ์ นายเลียบ บุญบำรุง

ถ้าหากมีความจำเป็นจริงๆ ที่จะใช้ไม้ต้องมีการทาสี ประกอบด้วย "ดอกไม้ 9 ดอก หมาก 9 คำ เทียน 1 เล่ม" ไม้ต้องใช้ขาว เมื่อไปถึงก็ออกชื่อ "ถ้าตัดโดยผลการมั่งมีให้โทษ ต้องไปขอโทษ ว่าเราไปล่วงเกินไปเอาของเขา อดไม่ได้ขอ¹⁷²

รวมทั้งบริเวณบนเขาต่างๆ ชาวบ้านก็เชื่อว่า มีเทวดาประจำแต่ละเขา เช่น เทวดาของเขาศูนย์ ชาวบ้านจะนับถือ ถ้าหากเมื่อวัน ควบของชาวบ้านหายก็ไปบนกับเทวดา เมื่อได้ของก็เมาก็จุดลูกทัด หรือรูปเทียนถวาย เทวดาของเขาศูนย์นี้ชาวบ้านจะถือว่าเป็นคนละอย่างกับ เจ้าป่า เจ้าเขา¹⁷³

ความเชื่อเกี่ยวกับการลงโทษของ เจ้าที่ เจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าห้วย ก็เป็นกลไกทางวัฒนธรรมอีกแบบหนึ่ง ในการควบคุมความประพฤติของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้าน เพื่อไม่ให้ประพฤติดี เพราะชาวบ้านจะไม่รู้ว่าตัวตนของ เจ้าที่ เจ้าป่า เจ้าห้วย เจ้าเขา อยู่ที่ไหน แต่ในหลายๆ ที่ เช่น ตามที่ทางต่างๆ บนเขา ต้นไม้ ลานธาร จะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองดูแลอยู่ พฤติกรรมต่างๆ ของชาวบ้านมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์รับรู้อยู่ตลอดเวลา จึงเปรียบได้กับกฎหมายในระดับของหมู่บ้าน ที่มีประเด็นในการควบคุมความประพฤติต่างๆ หลายแง่มุม เป็นไปตามสภาพการณ์ ทางพื้นที่ต่างๆ และถ้าทำผิดกฎก็จะถูกลงโทษไปตามรูปแบบ

ในแง่มุมทางสาธารณสุข เช่น การห้ามชาวบ้านไม่ให้ถ่ายลงแม่น้ำลำคลอง ก็เพราะสมัยนั้น ชาวบ้านใช้น้ำอุปโภคบริโภคจากแม่น้ำลำคลอง และเป็นการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดต่อ เช่น โรคท้องร่วง เป็นต้น ในเรื่องการห้ามไม่ให้ชาวบ้านกินน้ำผุด สันนิษฐานได้ว่า เป็นเพราะน้ำที่ผุดขึ้นมาจากใต้ดินจะมีแร่ธาตุปะปนอยู่มาก บางแห่งน้ำอาจมีแร่ธาตุที่เป็นอันตราย และแร่ธาตุที่เป็นอันตรายต่อร่างกายคนเราได้ หากชาวบ้านน้ำที่มีแร่ธาตุอันตรายไปดื่มกิน ก็อาจทำให้เป็นอันตรายถึงแก่ชีวิต เหมือนกับที่ชาวบ้านเชื่อว่าถูกเจ้าห้วยลงโทษนั่นเอง

172 สัมภาษณ์ นายฉลอง บุญเกื้อสงศ์.

173 สัมภาษณ์ นายฉลอง บุญเกื้อสงศ์.

ในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าป่า เจ้าเขา เกี่ยวกับการไปเอาขอนไม้ หรือความเชื่อเกี่ยวกับว่า ต้นไม้ใหญ่ๆ จำพวก ตะเคียน ตะหลุมพ้อ ต้นยางจะมีนางไม้คุ้มครองอยู่ อาจตีความในแง่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ที่ทำให้มีความสำนึกหรือรู้สึกถึงคุณค่าของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เราไปขอไม้ ขอตัดไม้มา ทำให้รู้สึกถึงคุณค่าของต้นไม้ที่นำมาใช้ โดยที่ชาวบ้านจะไม่กล้าไปเผาหรือตัดอย่างพร่าเพรีอแน่นอน เพราะเกรงว่าจะถูกเจ้าป่า เจ้าเขาหรือนางไม้ลงโทษ จึงมีส่วนในการรักษาสมดุลทางธรรมชาติของป่าไม้ อันมีต่อทางระบบนิเวศของชุมชนหมู่บ้าน คือ เมื่อป่าไม้สมบูรณ์ย่อมทำให้ฝนตกตามฤดูกาล เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่ชาวบ้าน ใช้ทำการผลิตทางการดื่มน้ำกิน ใช้ชำระล้างสิ่งต่างๆ รวมถึงการติดต่อไปมาหาสู่เดินทางเรือในทางแม่น้ำลำคลอง นอกจากนี้ป่าไม้ยังมีความสำคัญในแง่ของเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของ สัตว์ป่า นก แมลง ซึ่งชาวบ้านนำมาเป็นอาหาร และเป็นระบบห่วงโซ่อาหาร ทางนิเวศวิทยาในตัวเองอยู่ด้วย

การละเล่น

การละเล่นที่เป็นที่นิยมทั่วไปในนครศรีธรรมราช ได้แก่ สะบ้า มโหรีรำ หนังตะลุง เพลงบอก ภายนอกเป็นกิจกรรมการเล่นสนุกสนานที่เป็นชาวบ้านนิยมเล่นกันทั่วไป และเมื่อมีงานก็จะมีคนมาร่วมกันมาก เป็นเพราะชาวบ้านจะมีเวลาว่างมาก โดยเฉพาะในช่วงเก็บข้าวเสร็จ เช่น บ้านที่มีหนังตะลุง มโหรีรำ คนไปดูกันมากจนสว่าง เพลงบอก จะมีแม่เพลงร้องเพลงสดๆ ตอบโต้กัน ร้องอวยพร ตามบ้าน ช่วงสงกรานต์¹⁷⁴

อีกนัยหนึ่งของการละเล่น คือ กิจกรรมที่กระชับความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชน นอกเหนือจากความสัมพันธ์ระหว่างกันในการผลิตและได้รับความเพลิดเพลินด้วย หรือกล่าวได้ว่าชาวบ้านมีการไปมาหาสู่กันตลอดไม่ว่าจะเป็นช่วงฤดูกาลใด เพียงแต่ต่างรูปแบบกันออกไปตามฤดูกาลเท่านั้น

ระบบการอยู่ร่วมกัน

ชาวบ้าน มีพื้นฐานความสัมพันธ์กันในชุมชนและระหว่างชุมชน ภายใต้รูปแบบต่างๆ มากมาย ทั้งการไปมาหาสู่ในระบบเครือญาติ ระบบเกลล ภายในชุมชน และข้ามชุมชน ทั้งในรูปแบบด้านการผลิต และด้านอื่นๆ

รูปแบบด้านการผลิต ได้แก่ การออกปาก การลักแบก การนำวัวไปฝากชุมชนทำสวนบนเขา

รูปแบบด้านอื่น ๆ เช่น การช่วยกัน "ยกหน้า" หรือปลูกบ้าน การช่วยเหลือกันยามเจ็บไข้ได้ป่วย การนำของไปแจกเพื่อนบ้านเมื่อได้มามาก การนำผลผลิตที่มีต่างกัน เช่น ผลไม้ที่เพื่อนบ้านไม่มีไปฝากการนำผลผลิตที่เพื่อนบ้านไม่มี เช่น "ไปหาเกลล เอาปลาไปให้เพื่อน เพราะเราดีกัน เรารู้จักกัน เพื่อนก็ตั้งใจให้ข้าวกลับมา ให้อาหาร การกิน ผักอะไรมาบ้าง" การช่วยเหลือกันเมื่อมีงานประเพณีในชุมชนตนเองและชุมชนอื่น แม้ว่าจะต่างศาสนา ก็ตาม เช่น "เมื่อเวลาเรามีงาน เราก็ไปบอกเพื่อนเราว่า เพื่อนเอ๋ย เรามีงานแต่งงานลูก เราแต่งแบบอิสลาม ไทยพุทธ ก็มาร่วมได้ ถึงแม้ลูกของเราแต่งแบบไทยพุทธเราก็ไปร่วมได้ แต่แต่งงานศพงานบวช ขึ้นบ้านใหม่ ไปดูได้แต่ร่วมงานไม่ได้ เรารู้จักกัน¹⁷⁵ รวมทั้งการติดต่อไปมาหาสู่กันระหว่างชุมชนประมงกับชุมชนทำสวนบนเขา ก็ยังไปมาหาสู่กัน ทั้งในรูปแบบของเรือเหิน ที่ชาวสวนล่องเรือลงมา และชาวประมงที่ต้อง "เอาปลาแล้วก็หาปลาใส่ตระกร้าไป ต้อง "บุกน้ำข้ามทุ่ง" ไปหาบนเขา บางทีก็ไปค้างที่นั่น บางทีก็กลับ บางปีเพื่อนก็มาตาม มีลักษณะการติดต่อแบบนี้ทั่วไป"¹⁷⁶

นอกจากนี้ยังมีลักษณะของวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกัน ในรูปแบบของการไป "คลุกคลี ตีโมง" ซึ่งหมายถึงการไปอยู่ร่วมกันเป็นวันเป็นคืน แต่ก่อนคนที่ใจกว้าง ๆ หน่อย เพื่อน ๆ

175 สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ รัตตะหมาด.

176 สัมภาษณ์ นายहन วรรณกิจ.

จะไปอยู่ที่บ้านจวนคำ "รวมทั้งในงานต่าง ๆ เช่น งานศพ แต่ก่อนไปแล้วอยู่ไปชุลกทั้งวันไปวันนี้ ตอนเช้ากลับพุงนี้เย็น"¹⁷⁷ และอีกตัวอย่างหนึ่งคือ "เฟิงพัก" หน้าบ้าน หรือ "หน้า" ที่ชาวบ้านสร้างไว้หน้าบ้านทั่วไป เห็นได้ตามริมทางตั้งแต่ด้านชายฝั่งทะเลลึกไปตลอด จนถึงหัวไทร และบริเวณบนเขา พรหมคีรี ลานสกา คือมีเฟิงพักหน้าบ้านริมทางทั่วไปหมด ทั้งในชุมชนทากา ทาสวน ทาประมง ทั้งไทยพุทธ ทั้งแขก ซึ่งทำติดต่อกันมานานตั้งแต่อดีต¹⁷⁸ เฟิงพักที่สร้างไว้ในชุมชนประมง" มีมานานแล้วเอาไว้พักผ่อน เมื่อคนเดินทางผ่านมารู้สึกเหนื่อยก็มาพักได้ ขอน้ำกิน เราจะทำหรือไม่ทำเฟิงพักก็ได้ทำเพราะมีน้ำใจ (ในอดีตเป็นที่พักผ่อนยามเดินทาง) มีน้ำให้กินได้ฉัน ถ้าไม่มีเขาก็ขอ" หรือ ในชุมชนทาสวน "สมัยก่อนทางจะเล็กต้องเดินตามแนวป่า ระยะระหว่างหมู่บ้านไกลกัน แต่ละบ้านก็ห่างกันหมู่บ้านที่อยู่ปัจจุบัน 130 กว่าหลังคาเรือนมีบ้านอยู่เก่าแก่จริง ๆ อยู่เพียง 3-4 หลังคาเรือน" เป็นต้น

---

177 สัมภาษณ์ นายเสียบ บุญมารุง.

178 สัมภาษณ์ นางโรนาม ไร่หาค และ นายสุรินทร์ ไร่หาค.

ภาพที่ 21 หนา ที่พักหน้าบ้าน ในชุมชนประมง อ.หัวไทร

ภาพที่ 22 หนา หรือเพิงพัก ในชุมชนท่าสวน อ.พรหมคีรี

สรุป

ในบริเวณของชุมชนหมู่บ้านนครศีธรรมราช มีความหลากหลายของกิจกรรมการผลิตมากขึ้นขึ้นอยู่กับสภาพทางภูมิศาสตร์ ที่จะเอื้ออำนวยต่อกิจกรรมการผลิตแต่ละอย่าง แม้ว่ากิจกรรมการผลิตจะแตกต่างกัน แต่ก็มีทรัพยากรที่หลากหลายและอุดมสมบูรณ์เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรซึ่งมีอยู่เบาบาง

ลักษณะดังกล่าว ประกอบกับการที่ยังไม่ถูกทุนการผลิตเข้ามากระทบชุมชนหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นได้อย่างเพียงพอ โดยไม่จำเป็นต้องมีเป้าหมายการผลิตเพื่อตัดดวงหรือสะสมผลผลิตให้ได้มากที่สุด ดังนั้น เทคโนโลยีในการผลิต จึงมีลักษณะที่สอดคล้องกัน คือ เป็นเทคโนโลยีการผลิตที่ถูกคิดค้นขึ้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ อยู่ร่วมกับธรรมชาติ ทั้งในแง่วัสดุ และวิธีการในการผลิต รูปแบบในการผลิตที่ปรากฏออกมาจึงเป็นการไปเก็บไปจับเอามาจากธรรมชาติ ลักษณะการผลิต เป็นการผลิตแบบเพียงเพื่อยังชีพในแต่ละวัน พร้อมทั้งสามารถทำ เครื่องมือ เครื่องใช้ด้วยวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ในหมู่บ้านได้

ลักษณะการผลิตเช่นนี้ จึงไม่จำเป็นต้องใช้ทุนในการผลิตอย่างจริงจัง หากแต่เป็นการผลิตโดยใช้สัดส่วนแรงงานต่อทุนในการผลิตสูง อย่างไรก็ตาม เป็นเพียงการผลิตเพื่อยังชีพ และแรงงานที่ใช้ในการผลิตก็คือแรงงานในครัวเรือน หมู่เครือญาติ และเพื่อนเกลอที่เข้ามาช่วยเหลือกันทำการผลิต และในด้านอื่นๆ

โครงสร้างทางการผลิตของชุมชนหมู่บ้านนครศีธรรมราช เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อลักษณะทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ในด้านความเอื้อเพื่อ พึ่งพา ช่วยเหลือกัน ของสมาชิกในชุมชน ทั้งในรูปแบบของการแลกเปลี่ยนผลผลิตที่ได้จากท้องถิ่นในสภา ครัวเรือน กับผลผลิตที่แตกต่างกัน โดยอาศัยความรู้จักคุ้นเคย แลกเปลี่ยนกันตามความพอใจ ไม่ได้มีสัดส่วนหรือใช้เครื่องตวงวัดที่แน่นอน ทั้งในการติดต่อโดยตรงและการติดต่อผ่านตลาดของชุมชน ตลาดในบริบทนี้ จึงมีความแตกต่างจากตลาดในตะวันตก เพราะเป็นตลาดที่มีพื้นฐานแห่งความช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อกัน นอกจากนี้ ทางด้านสังคม ชาวบ้านมีการช่วยเหลือกันในรูปแบบต่างๆ เช่น ช่วยกันปลูกบ้าน ยาม

เจ็บไข้ เวลาว่างงานพิธีต่างๆ

ในด้านพิธีกรรม ความเชื่อต่างๆ รวมถึงการละเล่นต่างๆ ก็ไม่ได้ปรากฏอยู่อย่างลอยๆ แต่มีส่วนสัมพันธ์กับวิถีการผลิต และการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน โดยเปรียบเสมือนกฎระเบียบทางสังคม ทัศนคติที่เป็นโครงกรอบทางสังคม ที่อยู่บนฐานทางการผลิต และครอบคลุมถึงพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน

ในขณะที่เดียวกัน วัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีการละเล่นสนุกสนานกระชับความสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติและเพื่อนเกลอ ช่วยเหลือ แบ่งปัน ก็มีส่วนให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตมีส่วนช่วยเหลือกันทางด้านแรงงานในการผลิต ในรูปของการลงแรง ออกปาก ซึ่งเรียกได้ว่าใช้แรงงานของชุมชนในการผลิต ในขณะที่เดียวกัน ผลผลิตที่ได้ ก็ถูกกระจายแบ่งปันกันไป ในรูปแบบของการขอรับการเอาใจแลกเปลี่ยนกัน มากกว่าจะเป็นการสะสมไว้เองเพื่อเป็นการลงทุน อีกด้านหนึ่ง ส่วนเกินที่รัฐได้ไปจากชาวบ้าน จะได้ไปในรูปแบบของแรงงานเป็นหลักมากกว่าในรูปของสินค้าและบริการ

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมือง

ต่อชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราช

พ.ศ. 2435-2504

การเก็บภาษีรัฐูปการและการขยายพื้นที่ปลูกข้าว

การเก็บภาษีรัฐูปการหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "ภาษีค่าตัว" โดยเก็บจากผู้ขายในอัตรา 4 บาทต่อปี ตามความรู้สึทของชาวบ้านโดยเฉพาะที่ทำการผลิตแบบยังชีพ กิจกรรมของชาวบ้านทำแล้วไม่ได้เงิน ทำงาน 7-8 วัน ไม่ได้สักบาท¹ ไม่คุ้นเคยกับความจำเป็นในการสะสมเงินในการดำรงชีวิต ประกอบกับค่าของเงิน 4 บาทในสมัยนั้นทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่ามีค่ามากหรือแพง² และชาวบ้านจะต้องเริ่มทำการผลิตเพื่อสะสม "เงินตรา" ไม่ว่าจะมืค่ามากหรือน้อยก็ตาม จำนวนหนึ่งตามอัตราที่ทางการกำหนดมาแน่นอนในแต่ละปีแทนการเข้าเวรในระบบไพร่

การเรียกเก็บภาษีเป็นเงิน 4 บาท เป็นการบังคับให้เปิดโอกาสกว้างในการเลือกกิจกรรมทางการผลิตของชาวบ้าน ที่สามารถไปทำกิจกรรมใดก็ได้ที่ทำให้มีผลตอบแทนเป็นเงิน มาส่งให้ราชการ จากเดิมชาวบ้านถูกเก็บส่วยบ้าง ก็ยังอยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตแบบเดิมตามปกติได้ ถ้ารัฐเรียกเก็บส่วยมาก ก็ไปเก็บของป่ามาส่งส่วยให้รัฐเพิ่มมากขึ้น เพราะส่วยเก็บทั้งหมดจะเป็นของป่า แต่การเก็บภาษีเป็นเงิน 4 บาท ทำให้ชาวบ้านต้องวิ่งหากิจกรรมทางการผลิตที่ได้ผลตอบแทนเป็นเงิน ซึ่งโดยมากไม่ใช่งการผลิตเพื่อสนองความต้องการของท้องถิ่น

---

1 สัมภาษณ์ นายแคล้ว อนันตราช.

2 สัมภาษณ์ นายบพิตร เพชรชู, นายเอี่ยม ยอดวิจารณ์, นางปี่ สุภาโส, และนายแคล้ว อนันตราช.

ดังนั้น ชาวบ้านที่มีคริวเรือนเป็นหลักแหล่งอยู่ในระบบเครือญาติ อยู่ใกล้กับบริเวณตัวเมือง หรือคุ้นเคยกับระบบการแลกเปลี่ยนแบบผ่านตลาดเป็นอย่างดี ก็ทำการผลิตส่วนหนึ่ง เช่น เก็บพลูมากขึ้น ในขณะที่พลูกิโลละ 40 บาท ร้อยการราคา 1.50 บาท³ วัลต์วละ 7-8 บาท ปัจจุบันวัลต์วละ 2-3 หมื่นบาท ที่ดินริมถนนที่อาศัยอยู่นี้ไร่ละ 10 บาท ปัจจุบัน 2-3 แสนบาท⁴ บ้านที่มีถึง 100 บาท ถือว่ารวยมาก⁵ บางคริวเรือนปลูกข้าวมากขึ้น ชาวบ้านต้องปลูกข้าวเก็บพลูเพื่อแลกเปลี่ยนเงิน

ชาวบ้านในส่วนที่อยู่กับธรรมชาติเดิม เก็บส่วยโดยเจ้าภาษีไปไม่ถึง เปลี่ยนเป็นเก็บผ่านระบบเทศบาล คือผู้นำในชุมชนหมู่บ้านที่ชาวบ้านอยู่รวมด้วย จึงต้องเริ่มทำกิจกรรมการผลิตที่เป็นจริงเป็นจังในช่วงเวลาหนึ่งของแต่ละปี โดยย้ายไปอยู่ในบริเวณที่ทำการผลิตผลผลิตที่มีค่า ในขณะที่ก็คือ ข้าว จึงมีการย้ายเข้าไปอยู่ในบริเวณอำเภอหัวไทร เขียวราษฎร์ ปากพั้ง และที่ราบลุ่มต่าง ๆ ซึ่งแต่เดิมเป็นบริเวณที่ไม่เหมาะแก่การตั้งบ้านเรือนและไม่นิยมอยู่กัน หรือถ้าไม่ทำการผลิต ไม่มีเงินส่งก็ต้องถูกทางการนำตัวไป "เกาะ" หรือ กักขัง⁶ หรืออาจใช้วิธีทำงานให้ทางการแล้วแต่จะเรียกใช้ ซึ่งตรงกับนโยบายของพระยาสุโขมนัยวินิต ซึ่งเป็นข้าหลวงเทศบาลช่วงนั้น ที่ส่งเสริมให้บุคคลลงนามเพิ่มขึ้น บำรุงคลองเก่า รวมถึงการสร้างถนนต่าง ๆ เพื่อหวังผลประโยชน์ทางอ้อมจากการเก็บภาษี⁷

3 สัมภาษณ์ นางบี สุภาส.

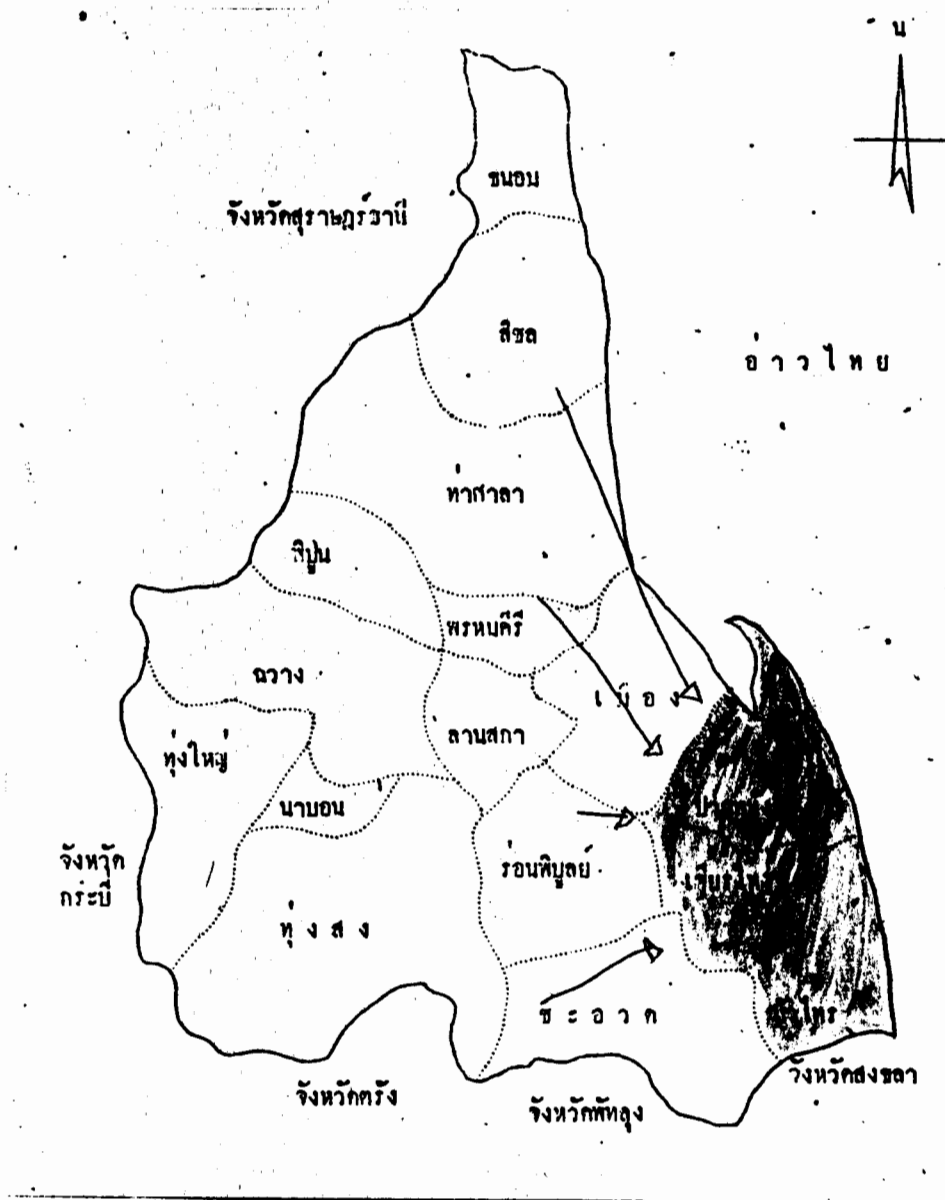
4 สัมภาษณ์ นายเอี่ยม ยอดวิจารณ์.

5 สัมภาษณ์ นาย บพิตร เพชรธู.

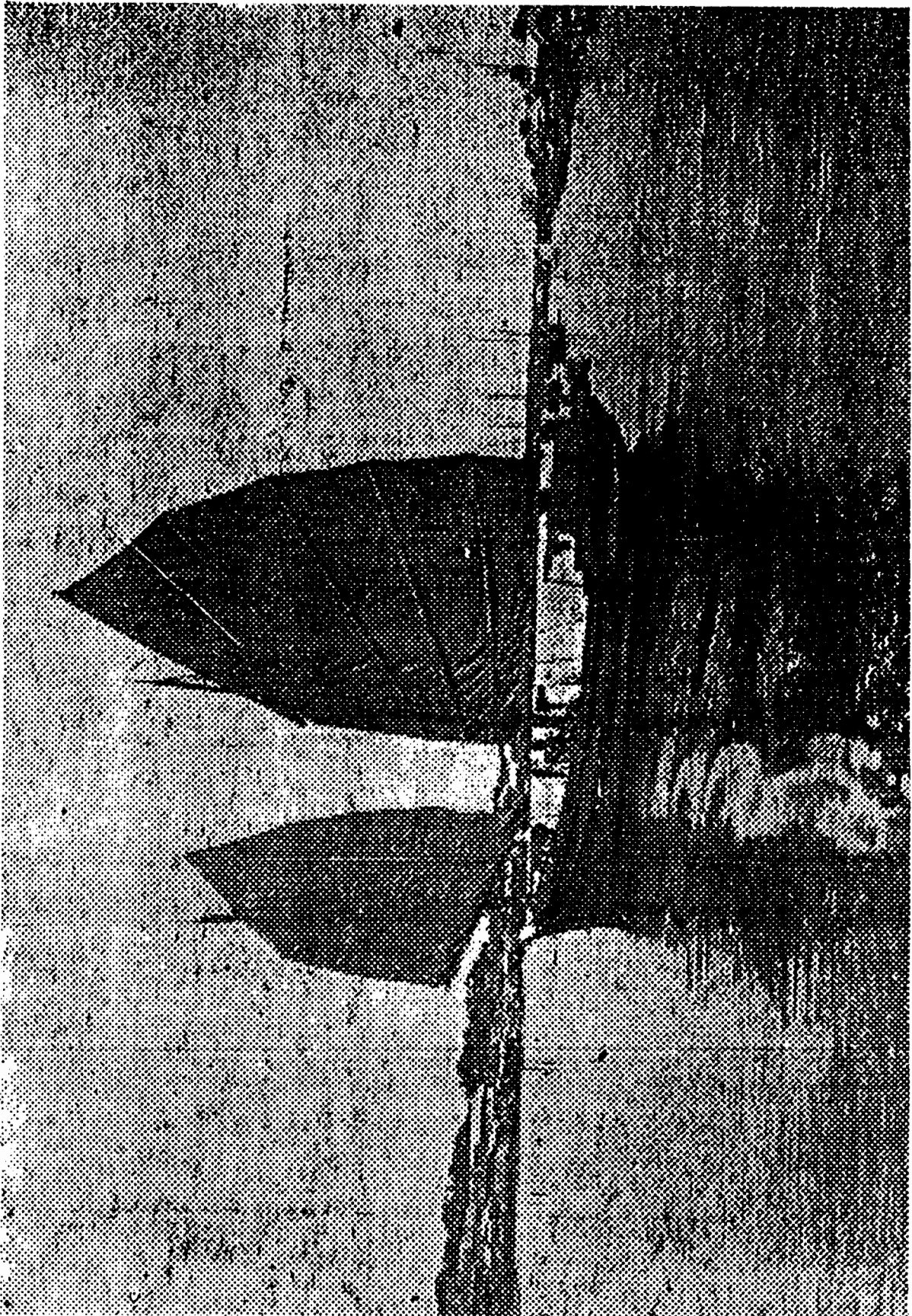
6 สัมภาษณ์ นายชานาญ หมายดหล้า.

7 พอลตา แก่นแก้ว, "ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนปากพั้ง พ.ศ. 2439-2525," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 23.

ภาพที่ 23 การขยายพื้นที่ทำนาเข้าไปในสามอำเภอหลัก

ภาพที่ 24 เรือที่มารับข้าวจากปากน้ำไปกั้นตันและตรงกานู

ดังนั้น คนที่เคยอยู่เฉยๆ ก็ต้องทำงาน กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกให้ไปทางอำเภอ แล้วแต่อำเภอจะใช้เช่นจุดถนนก็จะคิดว่าค่าจุดเมตรละเท่าไร? สมมติว่าเมตรละ 50 สตางค์ ทำ 8 เมตรก็ครบ 4 บาท ก็ไม่ต้องทำอีก⁸ บางคนก็หลบหนีไปตามป่าตามเขา ไม่มีใครตามไปถึง⁹

โดยสรุป สภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลังการเก็บภาษีค่าตัวก็คือ 1. เกิดแรงงานจำนวนมาก ที่ต้องการทำการผลิตสินค้าให้ได้ 4 บาท ในแต่ละปี 2. เกิดคลอง ถนนต่างๆ ตามบริเวณที่ราบ เช่น ที่ปากพนังขึ้นเป็นจำนวนมาก ที่พร้อมจะทำการผลิต และการขนส่ง เช่น คลองสุภูมิที่ถูกขุดขึ้นมาในปี 2440 โดยขุดจากแม่น้ำปากพนังไปทะเลคลองบางจาก ที่ใช้แรงงานของราษฎร 1 คนขุดยาวเท่าใดจะยกที่นาสองฝั่งคลองให้ จากฝั่งคลองเป็นระยะ 40 เส้นเป็นต้น¹⁰

ประกอบกันเข้ากับความต้องการข้าวจากต่างประเทศ นโยบายจากส่วนกลางที่ต้องการให้ภาคใต้ฝั่งตะวันออก อันเป็นแหล่งที่ปลูกข้าวได้อย่างสมบูรณ์ เช่น ที่พัทลุงและนครศรีธรรมราช ส่งข้าวผ่านทางรถไฟไปยังบริเวณภูเก็ต พังงา ตรัง ที่มีเงินกรรมกรเหมืองแร่มาก แต่ผลิตข้าวได้น้อย จึงต้องซื้อข้าวจากปีนังให้เปลี่ยนมาบริโภคข้าวจากภาคใต้ฝั่งตะวันออกโดยตรง

ผลก็คือเกิดการขยายพื้นที่การปลูกข้าวในบริเวณ 3 อำเภอหลัก คือปากพนัง เขียวใหญ่ หัวไทร และอำเภอใกล้เคียง จนเกิดเป็น "ชุมชนนาหว่านแบบใหม่ขนาดใหญ่" คือ แต่เดิมทำนาหว่านเมล็ดข้าวแห้งโดยอาศัยน้ำฝน มาเป็นนาหว่านท่อน้ำจากคลองชลประทาน และเพิ่มปริมาณการส่งข้าวออกในปี 2452 เพิ่มจากปี 2450 ถึง 5 เท่า¹¹ ซึ่งการส่งออกได้มากมีสาเหตุทางด้าน การคมนาคมเข้ามาเกี่ยวข้องมาก

8 สัมภาษณ์ นายแคล้ว อนันตราช.

9 สัมภาษณ์ นายบพิตร เพชรชู.

10 พอลตา แก่นแก้ว, "ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนปากพนัง พ.ศ. 2439-2525," หน้า 23.

11 เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

การสร้างทางรถไฟ

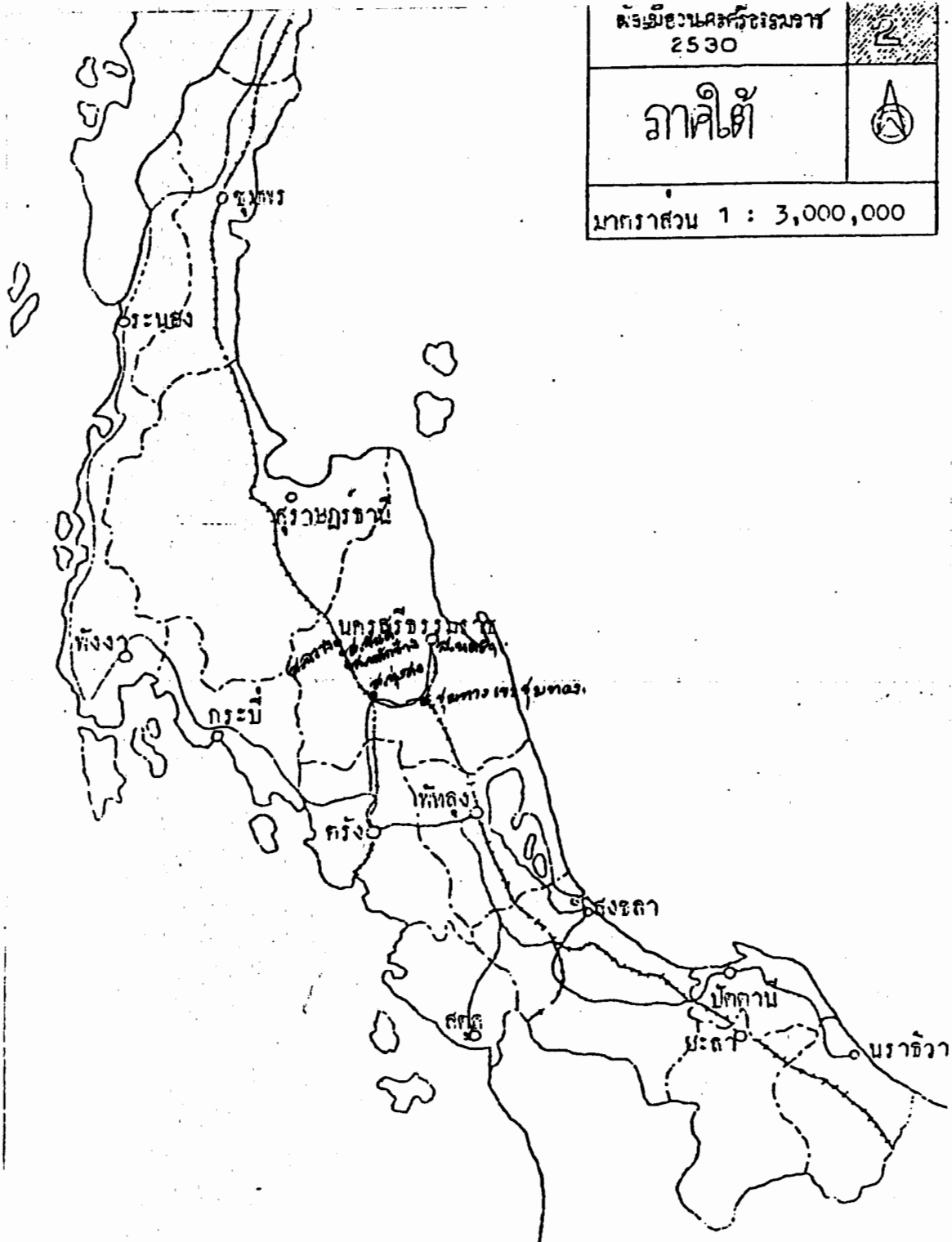
วัตถุประสงค์ของการสร้างทางรถไฟในขณะนั้น คือ

1) เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เพราะเมื่อสร้างทางรถไฟเสร็จแล้ว เส้นทางรถไฟได้กลายเป็นเส้นทางเศรษฐกิจที่ใช้ในการขนส่งสินค้าเป็นจำนวนมากจากแหล่งต่างๆ ทั่วประเทศ เข้ามายังเมืองหลวง หรือไปยังผู้บริโภครตามสถานที่ต่างๆ ที่เส้นทางรถไฟไปถึง ทำให้มีการแลกเปลี่ยนสินค้าและการขยายตลาดการค้าอย่างกว้างขวางไปยังส่วนต่างๆ ของประเทศ การสร้างทางรถไฟเป็นการเปิดภูมิประเทศตามแนวทางรถไฟให้ผลเมืองเข้าไปบุกเบิกพื้นที่รกร้างว่างเปล่า เพื่อประกอบอาชีพและอยู่อาศัย ทางรถไฟจึงเป็นสิ่งกระตุ้นให้ผู้คนขยายการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์มากยิ่งขึ้น เพราะมีเส้นทางขนส่งที่ประหยัด สะดวกรวดเร็ว และมีตลาดตั้งกล่าว จึงทำให้ประชาชนได้รู้จักใช้ทรัพยากรของชาติให้เกิดประโยชน์มากขึ้น และส่งผลต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศต่อไป¹⁷ โดยเฉพาะการใช้เส้นทางรถไฟเพื่อขนส่งแร่ดีบุกออก และส่งเครื่องมือการทำแร่แบบทันสมัย พวกเครื่องจักรเข้าไปยังภาคใต้ฝั่งตะวันออก ที่ยังไม่ได้ขยายการทำแร่ดีบุกอย่างจริงจัง รวมทั้งการที่มณฑลภูเก็ตเป็นเขตที่มีอัตราการขยายตัวของการค้าต่างประเทศมากที่สุด เนื่องจากการพัฒนาอย่างรวดเร็วของอุตสาหกรรมเหมืองแร่ รองลงมาคือ มณฑลนครศรีธรรมราชซึ่งมีการผลิตทางการเกษตรเป็นหลัก ได้แก่ ข้าว ไม้ ริงนก มะพร้าว และสัตว์ต่างๆ อย่างไรก็ตามสินค้าออกทางการเกษตรเกือบทั้งหมดโดยเฉพาะข้าว ถูกส่งไปขายที่สิงคโปร์ ในปี พ.ศ. 2439 มีเรือไฟจากสิงคโปร์มาติดต่อรับส่งสินค้าที่นครศรีธรรมราช 3 ลำ การที่มณฑลนครศรีธรรมราชมีพืชผลอุดมสมบูรณ์ที่ส่งไปขายต่างประเทศเกือบทั้งหมด แต่มณฑลภูเก็ตอยู่อีกด้านหนึ่งของฝั่งทะเลกลับต้องพึ่งพาอาศัยข้าว และอาหารจากพม่าและป็นัง จากสภาพการณ์เช่นนี้ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงเสนอความคิดจะสร้างทางคมนาคมเชื่อมระหว่างเมืองชายฝั่งทะเลทั้งสอง โดยตัดถนนจาก

17 ปก แก้วกาญจน์, "การสร้างทางรถไฟสายใต้กับผลกระทบทางเศรษฐกิจและการเมืองตั้งแต่ พ.ศ. 2452 ถึงปัจจุบัน ศึกษากรณีอำเภอเทพา จังหวัดสงขลา," หน้า 61.

ภาพที่ 25 เส้นทางรถไฟสายใต้และสถานีรถไฟในจังหวัดนครศรีธรรมราช

(ที่มา - อธิยา เสถียรสุด, วิทยานิพนธ์ "เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช สมัยการ
 ครอบงำแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325-2435)" สาขาวิชาประวัติศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2514)

นครศรีธรรมราชไปพิทลุง และตรัง เพื่อนำผลผลิตทางเกษตรจากนครศรีธรรมราช และพิทลุงส่งต่อไปยังตรังและภูเก็ต ความคิดการสร้างทางคมนาคมนี้ สำเร็จมาในรูปของการสร้างทางรถไฟ เลียบหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออก ประจวบเหมาะกับในระยะเวลาใกล้เคียงกัน มีการขยายตัวของกิจการเหมืองแร่และสวนยางที่ได้แพร่หลายเข้ามาในแถบนี้ทำให้การค้าเจริญอย่างรวดเร็ว¹⁸

2) เพื่อจุดประสงค์ทางการเมืองการปกครอง ในขณะนั้น ประเทศมหาอำนาจตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งอังกฤษและฝรั่งเศส ได้แผ่ขยายอิทธิพลของตนมาจากทวีปเอเชีย ไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการคุกคามของลัทธิจักรวรรดินิยม สถานการณ์ทางการเมืองดังกล่าว ทำให้รัฐบาลเห็นความสำคัญของการสร้างทางรถไฟจากเมืองหลวงไปสู่หัวเมือง ซึ่งมีความสอดคล้องต่อการเข้าแทรกแซงของประเทศมหาอำนาจ ทั้งนี้เพื่อต้องการกระชับการปกครองหัวเมืองให้ใกล้ชิดกับรัฐบาลกลาง เพื่อเป็นการสกัดกั้นอิทธิพลของประเทศมหาอำนาจ อันเป็นการรักษาอำนาจอปการปกครองของไทยในดินแดนดังกล่าว การสร้างทางรถไฟเป็นผลในแง่จิตวิทยาที่แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลกลางไม่ทอดทิ้งพลเมืองที่อยู่ห่างไกล ได้จัดการทำนุบำรุงท้องถิ่นต่างๆ โดยการสร้างทางรถไฟ ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อสถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น¹⁹

การสร้างทางรถไฟมาทางใต้ ถูกแบ่งออกเป็น 2 ช่วงใหญ่ๆ คือจากกรุงเทพฯ ถึงเพชรบุรี และจากเพชรบุรีลงไปทางใต้ นอกจากนี้ยังแบ่งออกเป็นตอนๆ ของช่วงได้อีก โดยตอน

---

18 พรรณี อวนสกุล, "เศรษฐกิจการพาณิชย์ต่างประเทศของเมืองนครศรีธรรมราช ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19-24," ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2526), หน้า 289-290.

19 ปก แก้วกาญจน์, "การสร้างทางรถไฟสายใต้กับผลกระทบทางเศรษฐกิจและการเมืองตั้งแต่ พ.ศ. 2452 ถึงปัจจุบัน ศึกษากรณีอำเภอเทพา จังหวัดสงขลา," หน้า 60.

ที่สร้างติดต่อกนครศรีธรรมราชได้แก่ จากชุมพรลงมานครศรีธรรมราช เริ่มสร้างในปี 2453 และเสร็จในปี 2458 จากพัทลุงถึงนครศรีธรรมราช เริ่มสร้างในปี 2454 เสร็จในปี 2456²⁰

เป็นที่แน่นอนว่า การสร้างทางรถไฟที่สามารถติดต่อจากกรุงเทพฯ ผ่านเพชรบุรี ราชบุรี ตะพาน หลังสวน สุราษฎร์ธานี มาถึงสถานีชุมทางทุ่งสง แล้วมีทางแยกไปตะวันตก ไปสุดทางที่จังหวัดตรัง ส่วนทางตะวันออกผ่านชุมทางเขาชุมทอง (นครศรีธรรมราช) พัทลุง อุตะเภาะ ยะลา และระแงะ จนสุดทางที่ชายแดนรัฐกลันตัน เป็นการติดต่อทางบกที่ทันสมัยที่สุดในขณะนั้น หรือเป็นพาหนะขนาดใหญ่ที่บรรทุกคนและสิ่งของไปมายังที่ต่างๆ ได้รวดเร็วขึ้น ย่อมส่งผลกระทบต่อบริเวณต่างๆ ที่รถไฟจอด หรือสถานีรถไฟต่างๆ โดยสามารถแบ่งได้เป็นผลกระทบระดับครัวเรือนและระดับชุมชน

ผลกระทบระดับชุมชน คือ การสร้างทางรถไฟจะต้องมีการสำรวจก่อนทำการสร้างจริง ในการสำรวจก็จะตรวจปักหลักที่ได้สำรวจไว้แล้วแต่เดิม และทำการสำรวจต่อลงไป เพื่อหาเส้นทางที่ไม่ตัดและถมภูเขามากนัก²¹ ดังนั้นลักษณะของทางที่วางรถไฟพาดผ่านจะเป็นบริเวณที่ราบระหว่างเขาหรือช่องเขา ซึ่งเป็นบริเวณที่ไม่ค่อยมีคนอยู่ เป็นบ้านป่า มีตลาดเล็กๆ อยู่ในตัวอำเภอทุ่งสงด้านใน²² และเมื่อสร้างทางรถไฟเสร็จแล้ว พวกกุลีจีนที่เรียกค่าจ้างได้สูงเพราะไม่ค่อยมีแรงงานท้องถิ่นมาทำ และพวกชาวจีนที่เข้เข้ามารับจ้างอยู่ก่อนตามบริเวณต่างๆ เช่น ท่าแร่ที่ร่อนฝินูลย์²³ กรรมกรหาบปลาที่สุราษฎร์ธานี²⁴ เมื่อเก็บเงินได้ก็มาตั้งร้านค้าต่างๆ บริเวณสถานีรถไฟ ต่างคนต่างจับจองที่ ที่ดินแถวนี้ก็มีราคาขึ้น เกิดร้านค้ามากขึ้นเป็นเมืองเล็กๆ²⁵

20 เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.

21 เรื่องเดียวกัน, หน้า 74.

22 สัมภาษณ์ นางนงคราญ พิริญวัฒน์ศิริ.

23 สัมภาษณ์ นายเส็ก ธานีรัตน์.

24 สัมภาษณ์ นางบัวหนวย แซ่ตัน.

25 สัมภาษณ์ นางนงคราญ พิริญวัฒน์ศิริ.

ภาพที่ 26 นายเล็ก ชานีรัตน์ พ่อค้าชาวจีนแต่ใจ บริเวณสถานีรถไฟชุมทางเขามุงทอง

เพราะนอกจากรถไฟจะบรรทุกสิ่งของต่างๆ มาได้มาก มาจอดและขนส่งลงที่สถานีแล้ว ยังมีคนเดินทางมากับรถไฟจะต้องมาขึ้นและลง ณ จุดนี้กันอย่างคึกคัก²⁶ ร้านค้าที่เกิดขึ้นบริเวณสถานีรถไฟได้แก่ โรงแรม ร้านอาหาร ร้านขายทอง ร้านกาแฟ ซึ่งมักดำเนินการโดยชาวจีนไทหล่า พวกร้านจับห่วยหรือขายของชำ ของใช้ต่างๆ มักเป็นชาวจีนแต่จิว²⁷ เกิดเป็นชุมชนการค้าบริเวณสถานีรถไฟขึ้นมา โดยมีลักษณะเป็นห้องแถวไม้สองฝั่งถนนที่ติดกับสถานีรถไฟ เช่น ลักษณะของโรงแรมจะเป็นบ้านไม้ยาวๆ ด้านล่างเป็นร้านอาหาร²⁸ การตั้งถิ่นฐานใหม่ๆ เริ่มเข้ามากระจุกตัวบริเวณสถานีรถไฟต่างๆ เพราะเดินทางได้สะดวก เช่น สถานีทานพอ ฉวาง หลักช้าง นามอน จันดี ร่อนพิบูลย์ ทุ่งสง ชุมทางเขาชุมทอง เป็นต้น เกิดการกระจายเมืองหลักทางการค้า ที่แต่เดิมจะรวมศูนย์กลางการค้าอยู่ที่ปากพนังและท่าเรือริมชายฝั่งใกล้เคียงเช่นที่ท่าเรือปากพูน เนื่องจากการขนส่งสินค้าในอดีตอาศัยเรือกลไฟเป็นหลัก เมื่อมีการบรรทุกสินค้าทางรถไฟจึงเกิดการกระจายแหล่งการค้าออกไปตามอำเภอต่างๆ ที่มีสถานีรถไฟอยู่ ตัวเมืองนครศรีธรรมราชเองก็กลายเป็นแหล่งการค้าสินค้าจากต่างแดนขนาดใหญ่ควบคู่กับที่ปากพนัง

ผลกระทบระดับครัวเรือนได้แก่

1) ทำให้เดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ที่อยู่ไกลๆ ได้สะดวกขึ้น จากเดิมเดินทางโดยเรือกลไฟธรรมดาจากกรุงเทพฯ ถึงสงขลาใช้เวลา 4 วัน ในขณะที่การเดินทางทางบกต้องใช้เวลา 1 เดือนขึ้นไป แต่การเดินทางโดยรถไฟใช้เวลาไม่เกิน 2 วัน²⁹ เพราะรถไฟจากกรุงเทพฯ ต้องจอดสุราษฎร์ธานี 1 คืนก่อน จึงจะเดินทางต่อ³⁰

²⁶ สัมภาษณ์ นายจรูญ จินดาชาติ.

²⁷ สัมภาษณ์ นายจรูญ จินดาชาติ.

²⁸ สัมภาษณ์ นางบัวหนวย แซ่ตัน.

²⁹ ปก แก้วกาญจน์, "การสร้างทางรถไฟสายใต้กับผลกระทบทางเศรษฐกิจและการเมืองตั้งแต่ พ.ศ. 2452 ถึงปัจจุบัน ศึกษากรณีอำเภอเทพา จังหวัดสงขลา," หน้า 77.

³⁰ สัมภาษณ์ นายจรูญ จินดาชาติ.

ภาพที่ 27 ชุมชนการค้าบริเวณสถานีรถไฟทามพอ

2. การขนส่งสินค้าไปมาระหว่างแดนไกล คือ เกิดการสนองความต้องการสินค้าจากคนที่อื่นต่อผลผลิตของนครศรีธรรมราช และมีสินค้าจากที่อื่นมาขายที่นครศรีธรรมราช เช่นที่

ชุมชนสถานีรถไฟทุ่งสง

สินค้าที่ขึ้นจากสถานีทุ่งสง	ได้แก่ หมากแห้ง ไม้จำพวกไม้ยาง ตะเคียน ตะหลุมพอ เคี่ยมแดง และยางพารา
สินค้าที่มาจากทางกรุงเทพฯ	ได้แก่ หัวหอม กระเทียม ข้าวสาร เสื้อผ้าสำเร็จรูป
สินค้ามาจากกันตัง จังหวัดตรัง	ได้แก่ เคย เกลือ ³¹

ชุมชนสถานีรถไฟร่อนพิบูลย์

สินค้าจากร่อนพิบูลย์	ได้แก่ ราชข้าว ข้าวเปลือกใส่กระสอบ ไม้ค้อยมีคนท้าวไว้ ³² ตีนุกเที่ยวละ 1-2 คู่
สินค้าที่มาจากกรุงเทพฯ	ได้แก่ ของชำ ปูนซีเมนต์ สังกะสี เสื้อผ้า
สินค้าที่มาจากจังหวัดตรัง	ได้แก่ เกลือ พริกไทย
สินค้าที่มาจากจังหวัดสุราษฎร์ธานี	ได้แก่ กะปิ ปลาเค็ม ³³

สินค้าต่างถิ่นเหล่านี้ถูกส่งเข้ามาที่อำเภอต่างๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราชได้ 3 วิธี

- 1) โดยเฉพาะทางรถไฟจากที่ต่างๆ มาส่งสินค้าและบรรทุกสินค้าที่เป็นสินค้าท้องถิ่นขึ้นตู้ไปยังสถานีจุดหมาย
- 2) สินค้าถูกส่งมาทางเรือกลไฟ เรือจากกรุงเทพฯ มาขึ้นที่นครศรีธรรมราช แล้วส่งขึ้นตู้มาที่อำเภอต่างๆ เป็นพวกเครื่องเขียน ของกินของใช้³⁴

31 สัมภาษณ์ นายจรูญ จินดาโชติ.

32 สัมภาษณ์ นายเล็ก ธานีรัตน์.

33 สัมภาษณ์ นายสมโพธิ เลาหวิจิตร.

34 สัมภาษณ์ นายสมโพธิ เลาหวิจิตร.

ภาพที่ 28 การขนข้าวสารมา อ.ทุ่งสง โดยทางรถไฟ

ภาพที่ 29 อาคารโรงตั้งสินค้า ที่สถานีรถไฟทุ่งสง

3) จีนรถไฟแล้วมาจอดที่ตัวเมืองนครศรีธรรมราช เพราะจะส่งคราวละมากๆ และที่อำเภอต่างๆ ก็ไปซื้อต่อมาก็อีกที่³⁵ โดยพ่อค้าไปซื้อจากที่ตัวเมือง จีนรถไฟมาที่อำเภอที่อยู่ฝั่งตะวันตกอีกที่ ในกรณีที่เป็นตัวอำเภอริมชายทะเล เช่น อำเภอสิชล เมื่อสินค้าลงในนครศรีธรรมราช ก็บรรทุกใส่เรือยนต์มา เช่น เครื่องนุ่งห่ม ด้ายดิบ น้ำมันก๊าด พริกไทย³⁶

ภายหลัง เมื่อสินค้าที่ส่งมาทางรถไฟมีมากขึ้น จะมีบริษัทที่ทำการขนส่งนำรถบรรทุกมาขนจากรถไฟ ไปส่งตามร้านต่างๆ ได้แก่ บริษัทสหโรจน์ แข่งแกจัน สหภัณฑ์ เป็นต้น³⁷

สินค้าจากอำเภอต่างๆ ในนครศรีธรรมราชถูกส่งออกไป 2 ทาง คือ

1. ส่งไปยังอีกอำเภอหนึ่งซึ่งมีสินค้าต่างกัน เช่น บริเวณสถานีบ้านส้อง ฉวาง ทานพอ หลักช้าง จะตัดไม้ตะหลุมพอ ตะเคียน จาปา ทำเป็นไม้เหล็ยมหน้ากว้าง 20 นิ้ว เป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า แล้วใช้ช่าง 2 ตัว ตันไม้ขึ้นตู้รถไฟ จำนวนไม้มากบ้างน้อยบ้าง บางที 2-3 ตู้ ไม้แน่นอน ตู้ละประมาณ 10 ตัน เสียค่าขนส่งตู้ละ 2-5 บาท ส่งมายังในตัวเมืองนครศรีธรรมราช ให้โรงเลื่อยขนาด 4-5 คนงาน เลื่อยไม้เป็นแผ่น เป็นไม้แปรรูปสำหรับทำฟากันห้อง มีร้านขายเครื่องก่อสร้างชาวจีน ซึ่งขายให้ชาวบ้านในท้องตลาดอำเภอเมือง³⁸

2. เป็นสินค้าจีนจากนครศรีธรรมราช ส่งไปยังจังหวัดต่างๆ สินค้าที่ถูกส่งไปมายังสถานที่ต่างๆ ได้รวดเร็วขึ้น และกระจายไปยังอำเภอต่างๆ ได้มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ผลกระทบจากการสร้างทางรถไฟจะมีผลต่อชาวบ้านในเขตชุมชนเมือง และชุมชนย่อย ๆ ตามสถานีรถไฟ ที่เคยมากจะเป็นชาวจีนผู้เข้ามาเป็นกุสึในขณะสร้างทาง และเป็นพ่อค้าภายหลังจาก

35 สัมภาษณ์ นายเล็ก ธาภิรัตน์.

36 สัมภาษณ์ นายบพิตร เพชรชู.

37 สัมภาษณ์ นายจรูญ จินดาโชติ.

38 สัมภาษณ์ นายสุพจน์ รุจิวิชัยกุล.

สร้างทางรถไฟเสร็จเรียบร้อยแล้ว แต่ไม่ได้มีผลโดยตรงทันทีต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน

ชาวบ้านเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจการรถไฟในแง่

- 1) ลูกจ้างของกรมรถไฟ เช่น พนักงานโยนไม้ เป็นต้น แต่ก็มีเป็นส่วนน้อยมาก
- 2) เป็นผู้โดยสาร ชาวบ้านบริเวณฝั่งตะวันตกด้านหลังเขานครศรีธรรมราชอาศัยเดินทางรถไฟกันมากจนบริเวณสถานีรถไฟมีผู้คนคึกคัก³⁹ และในระยะเวลาดังกล่าวนี้มา จึงค่อยๆ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชาวบ้าน ได้แก่ ในด้านพลังการผลิต ชาวบ้านบางแห่งเริ่มซื้อผ้าจากตลาดมาใช้ทอผ้าเพราะช่วยลดขั้นตอนในการทอผ้าไปได้มาก คือไม่ต้องเก็บฝ้ายมาแกะเปลือกเอาเมล็ดออก แล้วใช้ในดีด้ายเหมือนเดิม ชาวประมงก็ซื้อด้ายมาทอแห ทอวน เป็นต้น ในด้านการติดต่อ ชาวบ้านใช้การเดินทางโดยรถไฟในการไปมาหาสู่กันได้สะดวกขึ้น โดยเฉพาะการติดต่อระหว่างอำเภอทางฝั่งตะวันตกกับฝั่งตะวันออก

เหมืองแร่ดีบุก

การทำอุตสาหกรรมดีบุกมีผลกระทบต่อชาวบ้านน้อยมาก และไม่มีผลกระทบต่อชุมชนประมงเลย พิจารณาได้ 2 ด้านหลักๆ ดังนี้

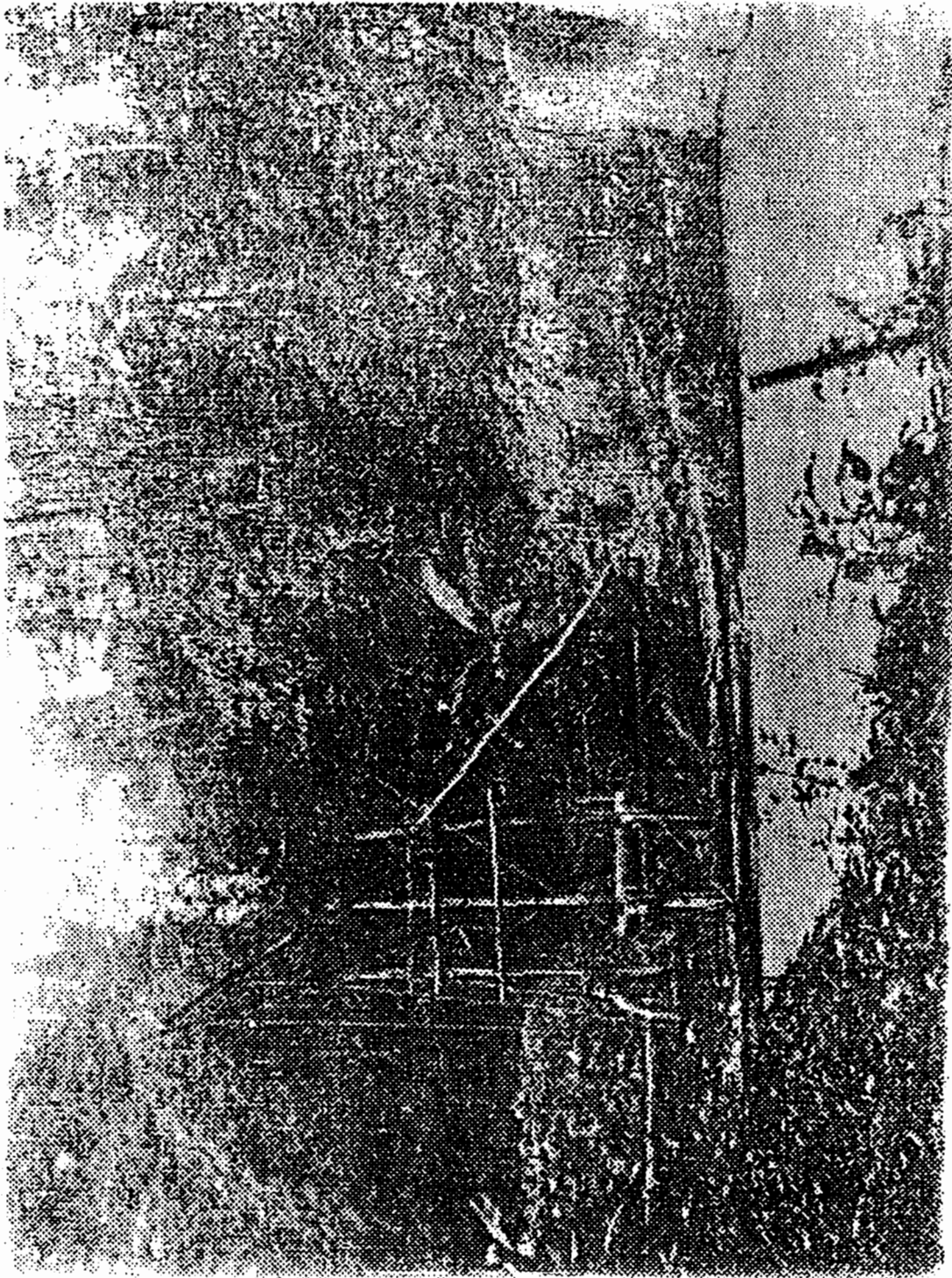
- 1) ด้านแรงงาน การทำเหมืองแร่ในนครศรีธรรมราช มีที่บริเวณอำเภอสิชล ขนอม ร่อนพิบูลย์ ลักษณะการทำแร่ในอดีตเป็นการใช้แรงงานในการผลิตมาก คือใช้แรงงานอย่างหนัก โดยพวกที่มาทำแร่จะเป็นพวกคนจีนจากสิงคโปร์ มาเลย์ ส่วนมากเป็นจีนกวางตุ้ง พวกเรือนหัวกริ่งหนึ่งไว้ผมเปีย

อุปสรรคที่ทำให้ชาวบ้านไม่ทำงานเหมืองแร่ คือ 1) เดินทางไม่สะดวก⁴⁰ การไป

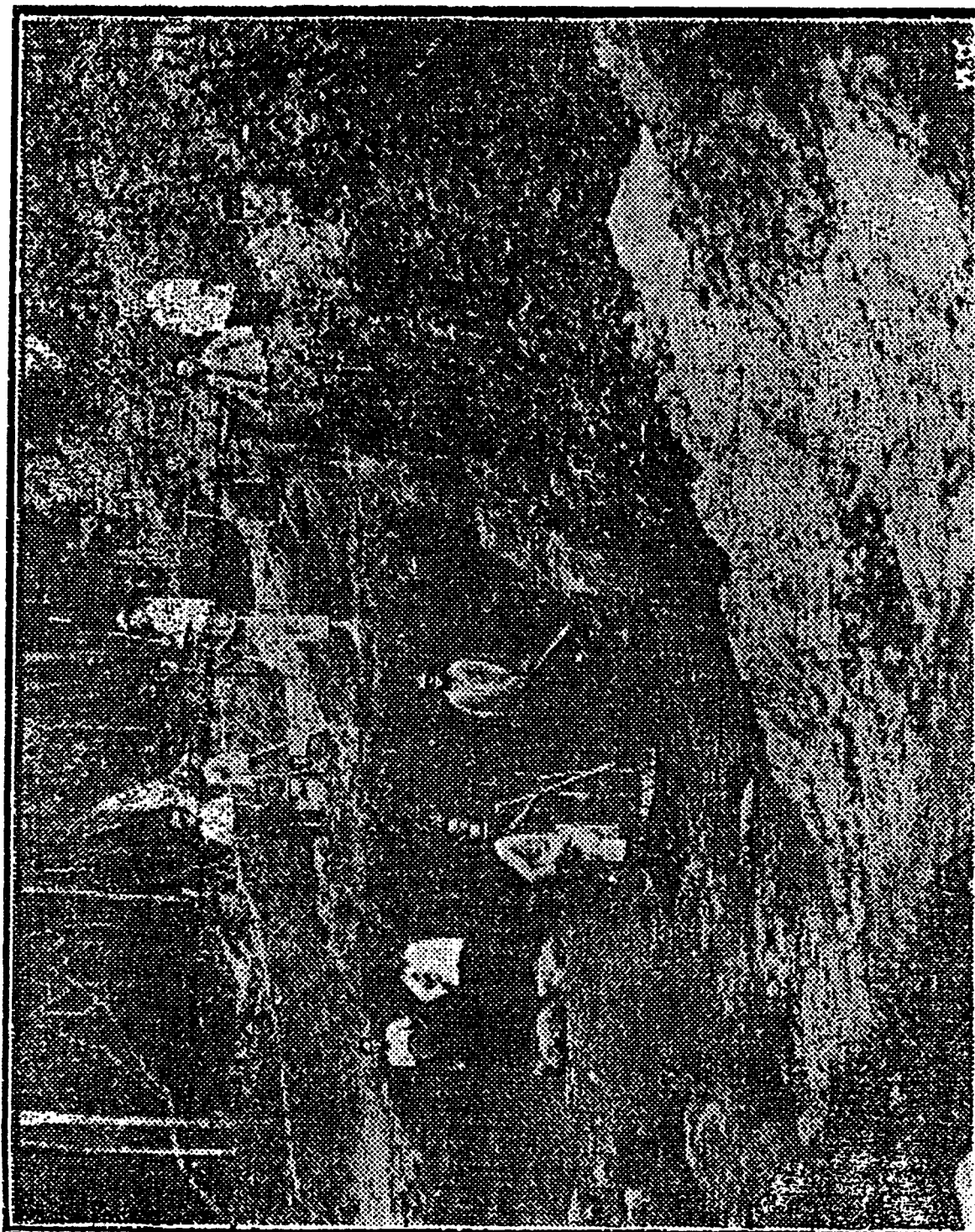
³⁹ สัมภาษณ์ นายจรูญ จินดาโชติ.

⁴⁰ สัมภาษณ์ นายวิญญู ใจอารีย์.

ภาพที่ 30 เหมืองเขาเหล็ก (ที่มา - นายเอี่ยม ทรงนาคา, งานประจำปีเดือนสิบ ปี 2477)

ภาพที่ 31 การทำแร่ที่เหมืองเขาเหล็ก (ที่มา - นายเอี่ยม ทรงนาคา, งานประจำปีเดือนสิบ
ปี 2477)

หาแร่ต้องเสี่ยง ต้องเข้าป่าเข้าดง อันตรายเพราะมีเสือ⁴¹ 2) ไม่มีเพื่อนฝูงที่จะชวนไปทำ⁴²
 3) สมัยก่อนคนน้อย ยังไม่ออกไปทำงานข้างนอกหมู่บ้าน⁴³ ที่สวนไร่นาของตัวเองก็มีพอที่จะทำอยู่
 แล้ว 4) วิธีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในแต่ละวันไม่รีบร้อน ทำได้เล็กๆ น้อยๆ แล้วก็หยุด คือ
 ช่วงเช้าหุงข้าวหอบลา เสร็จก็ไปนั่งเล่นบ้านเพื่อนไปเรื่อยๆ ฝ่ายหญิงก็จะหุงข้าวหอบลาไว้ ก็กลับ
 มากินแล้วก็นอน⁴⁴

การทำเหมืองแร่ โดยภาพรวมแล้ว แทบจะไม่ได้กระทบต่อชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านนคร
 ศรีธรรมราชเลย จะมีบ้างก็เฉพาะบางครั้งเรือนในบางหมู่บ้านของอำเภอสิชล ร่อนพิบูลย์ เช่น ที่
 หมู่ 3 และหมู่ 5 เท่านั้นที่ทำแร่ ในตำบลเขาน้อย(ฉลอง) อำเภอสิชล ซึ่งไปร่วมทำด้วยวิธีแบบ
 ของคนจีน " ที่แรกทำไม่เป็น ไปดูๆ แล้วก็ทำตามเขา หักทำ " ⁴⁵ คือทำเป็นคูเหมืองเล็กๆ
 ยาวๆ เอาก้อนหินมาขังยาวๆ ทำเป็นคูโดยใช้จอม เสียม แล้วเอา "กักสะ" หรือ "กักซัว" มา
 ใส่น้ำ⁴⁶ แต่ก็เป็นส่วนที่น้อยมาก และไม่ได้หาแร่ ร่อนแร่ เพียงอย่างเดียว ชาวบ้านกลุ่มนี้จะ
 เป็นชาวสวนที่เก็บผักผลไม้มาขาย และปลูกข้าวไร่บ้างในบางปี⁴⁷ " คนไทยไปทำ ได้มาพอใช้พอ
 จ่าย เพราะข้าวทานแค่พอกินและเหลือทำบุญ ซื้อเสื้อผ้า ใช้จ่ายครอบครัวและส่วนรวม ไม่ได้หวัง
 รวย...ทำเฉพาะช่วงที่ว่างจากทำนา " ⁴⁸

41 สัมภาษณ์ นายสัมพันธ์ คาทอง และนางปี สุภาโส.

42 สัมภาษณ์ นายแคล้ว อนันตราช.

43 สัมภาษณ์ นายสว่าง จงภักดี

44 สัมภาษณ์ นายแคล้ว อนันตราช.

45 สัมภาษณ์ นางฉวี ทองแถม.

46 สัมภาษณ์ นางฉวี ทองแถม.

47 สัมภาษณ์ นางฉวี ทองแถม.

48 สัมภาษณ์ นายบพิตร เพชรชู.

ภาพที่ 32 ลำธารบนเขาน้อย (เขาคลอง) อ.สีชล เคยเป็นที่ร่อนหาแร่ของชาวบ้าน

2) ด้านกิจกรรมการผลิต ในการขยายการผลิตแร่ดีบุกให้ได้มาก เพื่อส่งเป็นสินค้าออก ในรูปวัตถุดิบ คือ ชาวบ้านไปร่อนแร่ หาแร่ มาขายให้โรงบด แล้วใส่กระสอบส่งขึ้นรถไฟออกไป หรือบริษัทของชาติตะวันตกก็เข้ามาถลุงหาแร่ดีบุก เพื่อส่งออกไปขายต่างประเทศ โดยใช้เรือชุด ขนาดใหญ่ แต่ไม่มีการใช้ดีบุกเป็นวัตถุดิบในการประกอบการ และไม่มีโรงงานแปรรูปดีบุกไว้ใช้ในท้องถิ่น ส่วนของการขุดหาแร่ ก็เป็นการนำเข้าเครื่องมือเครื่องจักรมาจากต่างประเทศ จึงไม่เกิดการผลิตอุตสาหกรรมที่เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมดีบุก ทั้งที่เป็น Backward Linkage และที่เป็น Forward Linkage

ดังนั้น การทำแร่ดีบุก จึงเป็นเหมือนการแทรกเข้าไปตัดวงจรทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นลักษณะเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์

สรุป

ในช่วงเวลา พ.ศ. 2435-2504 มีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงสำคัญที่เกิดขึ้นมากมายในหลายระดับ ทั้งระดับประเทศ จังหวัด รวมทั้งหมู่บ้าน และในหลายๆ ด้าน อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจในบริบทของหมู่บ้าน ที่สำคัญและน่าจะมีผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ได้แก่ การเก็บภาษีรัชูปการ การขยายพื้นที่ปลูกข้าว การสร้างทางรถไฟ และการทำเหมืองแร่ เป็นต้น

การจัดเก็บภาษีรัชูปการ เป็นการเปลี่ยนรูปแบบการเอาส่วนเกินจากหมู่บ้านในอดีตที่อยู่ในรูปแบบดั้งเดิม คือแรงงานเป็นหลัก และผลผลิต มาเป็นรูปแบบของเงินตรา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวถูกดำเนินไปพร้อมๆ กับการจัดการรูปแบบการปกครองแบบใหม่จากรัฐส่วนกลาง คือรูปแบบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล

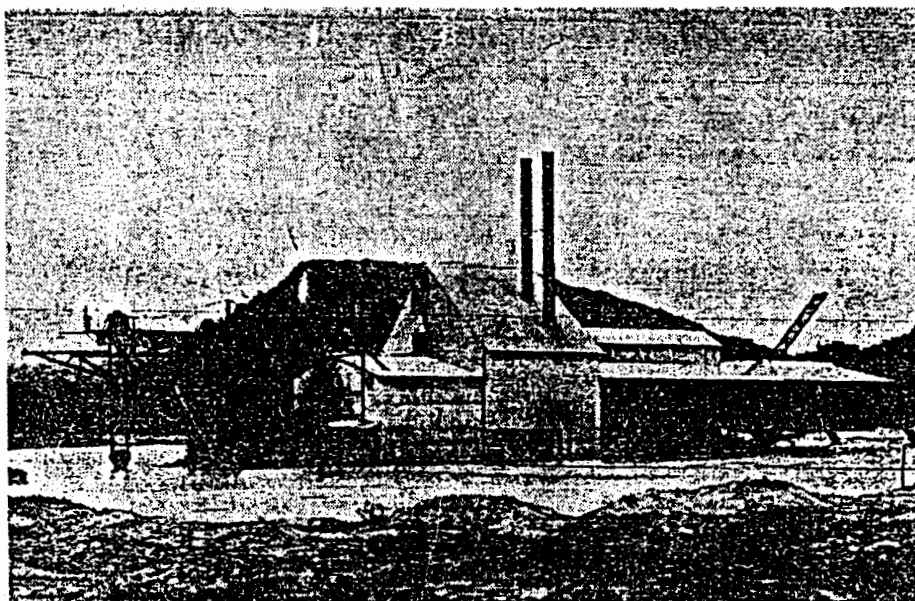
การจัดเก็บภาษีแบบใหม่ ภายใต้การรวบอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง ทำให้เก็บได้เป็นระเบียบและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ชาวบ้านต้องทำการผลิตผลผลิตที่สามารถแปรเป็นสินค้าได้ดี

ผลจากการจัดเก็บภาษีแบบใหม่ และพัฒนาสาธารณูปโภคในท้องถิ่น จากแรงงานที่ใหม่

ภาพที่ 33 เหมืองฉีดหนองเป็ด อ.ร่อนพิบูล

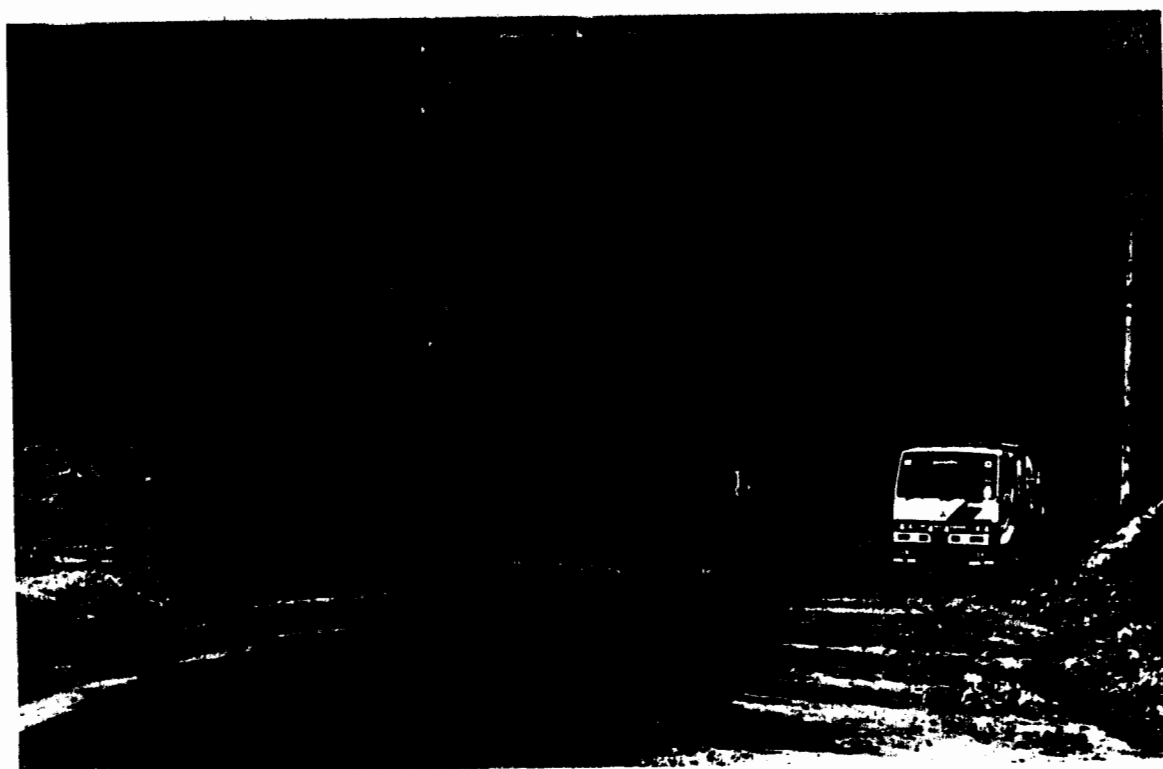
ภาพที่ 34 เรือขุดแร่ อ.ร่อนพิบูล

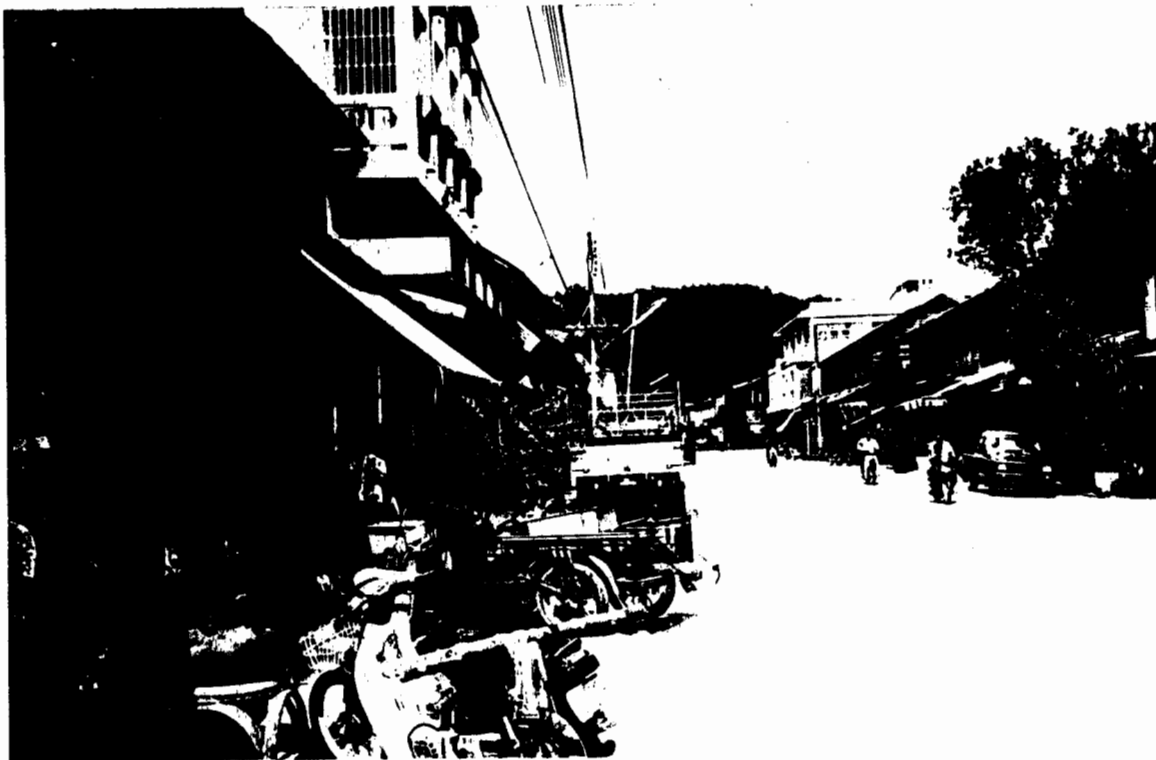
ภาพที่ 35 การทำเหมืองขุดบนเขาในอ.สีชล

ภาพที่ 36 นาดีนจากหลุมใหม่ไปกลบหลุมเก่า

ภาพที่ 37 ชุมชนการค้าบริเวณเชิงเขาที่ท่าแร่ตีบูก อ.ร่อนพิบูลย์

ภาพที่ 38 ร้านค้าบริเวณบ้านพักกรมกรเหมืองแร่ บนเขาน้อย (เขาฉลอง) อ.สิชล

สามารถจ่ายภาษี ประกอบด้วยความต้องการข้าวจากต่างประเทศ จึงทำให้เกิดการขยายพื้นที่ปลูกข้าวในบริเวณที่ราบลุ่มฝั่งตะวันออกของจังหวัด 3 อำเภอ และส่งออกข้าวได้ปริมาณสูงขึ้น

การสร้างทางรถไฟสายใต้ อันเกิดจากสาเหตุทางเศรษฐกิจและการเมืองการปกครองในขณะนั้น ส่งผลกระทบต่อชุมชนหมู่บ้านน้อยมาก ตั้งแต่การก่อสร้างโดยกรรมกรชาวจีน และแม้ว่าจะเกิดชุมชนการค้าขึ้นตามสถานีรถไฟ แต่ผลประโยชน์ก็จะตกกับพ่อค้าและผู้ประกอบการ ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นชาวจีนเชื้อสายต่างๆ

ในระดับครัวเรือน การเดินทางทำได้สะดวกขึ้น เกิดการขนส่งสินค้าระยะไกล ทั้งระหว่างนครศรีธรรมราชกับภายนอก และภายในนครศรีธรรมราชเอง โดยสินค้าที่ส่งออกไปจากนครศรีธรรมราชได้แก่ ยางพารา ดีบุก ไม้ต่างๆ ข้าว เป็นต้น สินค้าสองชนิดแรกเป็นผลผลิตของชาวจีน ในขณะที่การทำปาล์ม เป็นกิจกรรมของชาวบ้านบางส่วนที่อยู่ในฝั่งตะวันตกเท่านั้น กิจกรรมต่อเนื่องที่เกิดตามมาจากการทำปาล์ม เช่น โรงเลื่อย หรือร้านค้าเครื่องก่อสร้าง ก็มักดำเนินการโดยชาวจีนในเมือง เป็นต้น ในขณะที่สินค้าที่ถูกส่งมายังนครศรีธรรมราช โดยมากจะเป็นสินค้าเพื่ออุปโภคบริโภคเท่านั้น โดยที่ชาวบ้านในบริเวณยังคงมทำการผลิตของตนอย่างเดิม

แม้ว่ากิจการเหมืองแร่ดีบุกจะหารายได้ให้แก่รัฐอย่างสูง และเป็นอุตสาหกรรมที่ทำกันอย่างจริงจังมานาน แต่ส่วนใหญ่จะเป็นฝั่งตะวันตกมากกว่าฝั่งตะวันออก และที่อำเภอรัตนพิบูลย์ แม้แต่ชาวบ้านในบริเวณดังกล่าวก็มีเพียงไม่กี่หมู่บ้านเท่านั้น การทำแร่ของชาวบ้านก็เป็นวิธีแบบง่ายๆ คือ ขุดร่อนหาแร่ด้วยเครื่องมือง่ายๆ ไม่ซับซ้อน

ในระดับกิจกรรมการผลิต ดีบุกที่ขุดได้จะถูกส่งออกไปต่างประเทศ ไม่ได้ทำให้เกิดอุตสาหกรรมเชื่อมโยง ทั้ง backward และ forward linkage

บทที่ 4

โครงสร้างสังคมเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้าน

ช่วงพ.ศ. 2435-2504

1. สภาพสังคมเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้าน ช่วงพ.ศ. 2435-2504

กิจกรรมการผลิต

แต่แรกปลูกแบบเพื่อยังชีพ กิจกรรมการผลิตจึงค่อนข้างหลากหลาย ครอบคลุมกับชีวิตประจำวันของชาวบ้าน แต่ในช่วงเวลานี้กิจกรรมการผลิตค่อย ๆ เริ่มเป็นส่วนที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิตของชาวบ้านในแต่ละวัน

ชาวบ้านที่แต่เดิมสามารถเลือกทำการผลิตได้ตามใจหลาย ๆ อย่าง เช่นปลูกผลไม้หลาย ๆ หลายอย่าง "มีอะไรก็เอามาปลูก เอาไว้กินในครอบครัว"¹ เริ่มมีการปลูกเพื่อสนองความต้องการของตลาดมากขึ้นเรื่อย ๆ คือ ถ้าพืชผลใดขายได้ราคาดี ก็หันมาปลูกกันมาก เช่น ยาง กากแฟ เคยมีราคาดีชาวบ้านก็ปลูกกันมาก²

อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านชุมชนทำสวนโดยส่วนใหญจะแบ่งที่ดินส่วนหนึ่งปลูกยาง แต่ก็ยังคงมีส่วนผลไม้และปลูกข้าวไร่อยู่

ชุมชนทำนา - ทำนาข้าว จับปลาในนาและตามลำคลอง เนื่องจากยังคงมีปลาชุกชุมในระยะแรกของช่วงเวลานี้ ชาวบ้านยังทอดผ้าโดยเริ่มซื้อด้ายมาจากตลาด มาทอเป็นผ้าเองและค่อย ๆ เลิกทอกันไปช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 จะมีเพียงบางแห่งที่ยังคงทออยู่บ้าง

---

1 สัมภาษณ์ นายเสียบ บุญบำรุง

2 สัมภาษณ์ นายบพิตร เพชรชู

แต่ก็เป็นส่วนน้อยอยู่มาก และเลิกไปมากที่สุด

ชุมชนทาสวน - ในระยะแรก ๆ ยังคงมีการปลูกแบบตามยถากรรม หรือขึ้นข้างข้างข้างกันอยู่ กล่าวคือ กินเสร็จแล้วก็โยนเมล็ดทิ้งไว้ตามโคนต้นไม้ ปส่อยาให้ขึ้นตามธรรมชาติ ไม่ต้องใส่ปุ๋ยหรือดูแลรักษา ยังมีการหาของป่าอยู่มาก และโดยทั่วไปชาวบ้านก็ยังนำของป่ามาขายที่วัดประจำวัน มีการไปร่อนหาแร่บนเขาตามลำธารบางบริเวณแต่ก็เป็นลักษณะไปทำเป็นงานเสริม เพราะยังคงมีการปลูกข้าวไร่และทาสวนกันโดยมาก บางแห่งมีการตัดไม้เพื่อทำไม้แปรรูป มีการถางป่าเพื่อปลูกยางพันธุ์ (ยางพันธุ์พื้นเมือง) ชาวบ้านยังคงจับปลาตามแม่น้ำลำคลอง ทอผ้าใช้เอง และทำอาหารจากไม้ฝาวาข้าวคร่าว เรือน

แต่ในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เริ่มทำการปลูกแบบตั้งใจปลูก มีการดูแลใส่ใจต้นไม้หลังการปลูก แต่ยังคงปลูกแบบปะปนกันเนื่องจากพื้นที่มีน้อย มีการขยายพื้นที่ปลูกยางพาราขึ้นมากขึ้น และค่อย ๆ เลิกทอผ้ากันไปเรื่อย ๆ เนื่องจากทอเองได้ช้ากว่าทอซื้อ³

ชุมชนประมง - ชุมชนแขวงมุสลิม ยังคงจับปลาหาผักผลไม้ตามชายป่า เลี้ยงเบ็ด ไม้แพะ ในขณะที่ชุมชนทาสวนกำลังขังทะเลมาเพียงปลูกข้าว เก็บของป่า แต่เริ่มออกทะเลหาปลา ร่วมกับแขวงมุสลิม ระยะหลังจึงเริ่มออกเรือหาปลาเอง เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำ เริ่มมีการแยกจับเป็นชนิดเป็นพันธุ์ตามที่ตลาดต้องการ

วิธีการผลิต

โดยภาพรวมแล้วระยะแรก ยังคงทำการผลิตแบบยังชีพ เพราะถึงแม้จะมีการพัฒนาการคมนาคม ทั้งทางบกและทางน้ำมากขึ้น และมีสินค้าใหม่ๆ เช่น เสื้อผ้าสำเร็จรูป ค่ายกระเทียม หัวหอม จากต่างแดนเข้ามาถึงชุมชน แต่ในชุมชนหมู่บ้านของชาวบ้านเอง ยังคงอยู่ในสภาพที่มีความสมดุลทางทรัพยากรธรรมชาติ และยังมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้สูง ทั้งในแง่ความหลากหลาย และความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ การช่วยเหลือพึ่งพากันของเพื่อน

³ สัมภาษณ์ นายแก้ว อนันตราช

บ้าน เพื่อนเกลอ เครือญาติ ทั้งในแง่การผลิตและในแง่การค้าโรงชีวิตประจำวัน ภายใต้อารมณ์แบบต่างๆ มากมาย รวมทั้งระบบทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ก่อตัวมาช้านาน ช่วยรักษาสภาพโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้คงอยู่ได้ระยะหนึ่งแต่รูปแบบทางการผลิตก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปบ้าง วิธีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ก็เริ่มเปลี่ยนแปลง คือ

การผลิตในชุมชนทานา - ในพื้นที่การทำนาของตัวอำเภอต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่แล้ว ยังคงทำนาตามแบบเดิม "โคตรโยชิวัว ไม้ต้องใส่ปุ๋ยไม่ต้องใส่ยาฆ่าแมลงมันก็งาม"⁴ แต่ในพื้นที่ในบริเวณ อำเภอปากพ่อง จะเป็นการเร่งการผลิต ด้วยการขยายพื้นที่การผลิตเข้าไปในบริเวณที่ซึ่งแต่เดิมไม่ได้ทำการผลิต โดยอาศัยการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค ทางถนน ขุดคลอง ในสมัยพระยาสุมนนัยวินิตเป็นข้าหลวงเทศาภิบาล จึงทำให้ชาวบ้านในบริเวณดังกล่าวเข้าสู่ส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยม เพราะข้าวที่ปลูกโดยมากปลูกเพื่อการส่งออกไม่ใช่อุปโภคแบบยังชีพเหมือนแต่ก่อน และเปลี่ยนจากทำทั้งนาหว่านและนาดำ มาทำนาหว่านกันมาก เพราะดำไม่ทัน⁵ และจากการปลูกแบบนาหว่านแห้ง เป็นนาหว่านน้ำท่วม ในขณะที่อำเภอหัวไทรและเชียรใหญ่ ส่วนใหญ่ทำนาหว่านแห้ง โลกบร่อฝน ถ้าฝนหนักเกินไปข้าวก็เสีย⁶ และถ้าบางปีฝนทิ้งช่วงข้าวจะเสีย เรียกว่า "ข้าวมีาน" คือ ไม้ทันออกรวงก็ตายเสียก่อน⁷ ในส่วนของการหาของป่า ชาวบ้านยังคงไปหาของป่ามาขาย และอีกส่วนหนึ่งก็นำไปขาย เช่น "ตัดหวายมาขายส่วนตัว ทำเชือกวัวควาย บางคนก็ตัดขาย"⁸

ดังนั้นวิถีชีวิตของชุมชนทานาบริเวณ 3 อำเภอดังกล่าว จึงมีวิถีที่คุ้นเคยอยู่กับการผลิต

4 สัมภาษณ์ นายสัมพันธ์ คำทอง

5 สัมภาษณ์ นายจัน หงษ์เกิด

6 สัมภาษณ์ นายพวน ประกอบบุญ

7 สัมภาษณ์ นายเอี่ยม ประสพสุข

8 สัมภาษณ์ นายพั่ว ใจอารีย์

ในระบบการค้าและเงินตราตั้งแต่ระยะแรก ๆ ของช่วงเวลาดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านชุมชนทานานบริเวณดังกล่าวก็ยังคงมีการไปมาหาสู่แลกเปลี่ยนกัน เช่น "ชาวเหนือจากลานสกาเสาชง ทำดี เอาผลไม้ ส้มหรือ หนาม พลู จำปาตะ มาแลก" และมีการออกปากช่วยเหลือกัน¹⁰

ชุมชนทาสวน - เริ่มมีการตัดไม้เพื่อส่งโรงเลื่อยแปรรูป ส่งขึ้นรถไฟไปขายยังอำเภอต่าง ๆ ชาวบ้านบางส่วนเริ่มปลูกยางตามแบบชาวจีน ฮกจิว ที่ปลูกยางก่อน¹¹ เพราะในชีวิตประจำวัน เริ่มมีค่าใช้จ่ายหลังจากที่มีสินค้าต่าง ๆ จากต่างถิ่นเข้ามาขาย พวกเสื้อผ้าและของกิน จึงมีความจำเป็นต้องหากิจกรรมการผลิตที่แลกเปลี่ยนเป็นเงินได้ เช่น "สมัยก่อนที่ครอบครัวต้องปลูกยางเพราะต้องการรายได้เพื่อมาใช้จ่าย ผลไม้ขายได้ แต่ราคามันดี"¹² ชาวบ้านปลูกกินกันทุกบ้าน

จากเดิมที่ชาวบ้านชุมชนทาสวน ปลูกแบบ "ขี้ตางขี้ลิง" หรือ "ตามยถากรรม" ได้ เพราะปลูกเพียงเพื่อพอกินเหลือก็แจกจ่ายแบ่งปัน เปลี่ยนเป็นปลูกเพื่อพอกินเหลือก็ขาย จึงทำให้ชาวบ้านเริ่มให้ความสำคัญกับผลผลิตที่จะได้ จึงเริ่มมีความมาสำจានขั้นตอนการผลิต เช่น "หลุมที่ขุดไว้เผาไฟ กับหลุมไม้เผาไฟมันจะคิดกัน หลุมที่ไม้เผาไฟมันจะไม่งาม เป็นความรู้ตกทอดมาจากคนแก่"¹³ หรือ "วิธีปลูกผลไม้ ก็ถางไว้ก่อนจะปลูกทุเรียน สะตอ ก็ต้องปลูกแอบต่อไว้ ปลูกข้าง ๆ ต่อเพื่อเป็นเครื่องหมายให้จำได้"¹⁴ หรือ "สมัยก่อนผลไม้มีอยู่ก่อน ก็ไปเก็บมา มีปลูกเพิ่มบ้างปลูกแบบโยน ๆ ไปถึงได้ ไม้ได้ตั้งใจปลูก แต่สมัยนี้ต้องบำรุงรักษา"¹⁵

10 สัมภาษณ์ นายจัน หงษ์เกิด

11 สัมภาษณ์ นายจรูญ จินดาโชติ

12 สัมภาษณ์ นายเลียบ บุญบำรุง

13 สัมภาษณ์ นายแคว้ว อนันตราช

14 สัมภาษณ์ นายเยี่ยม ยอดวิจารณ์

15 สัมภาษณ์ นายเลียบ บุญบำรุง

ชาวบ้านเริ่มให้ความสนใจทุกขั้นตอนของการผลิต ตั้งแต่ก่อนปลูกจนถึงเลือกผลขาย เช่น "เราต้องเลือกผลที่โต ๆ งาม ๆ ไปขาย มิฉะนั้นราคาจะถูกลง การที่จะนำไปได้น้อยเพราะ ไร่แรงคน"¹⁶ แต่ก็เป็นการขายจากผลผลิตที่เหลือจากการบริโภค

ชุมชนประมง สมัยก่อนชุมชนทำนาริมชายฝั่งทะเลจะไปทอดแหริมตลิ่ง ส่วนแขกมุสลิมก็ทำประมงจับสัตว์น้ำด้วยวิธีดั้งเดิม น่าจะเรียกได้ว่าเป็นวิธีจับแบบธรรมชาติ คือ กลมกลืนไปกับธรรมชาติ กลมกลืนไปกับการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น ไร่บาบมีล่อปลา คาน้ำลงใบ ฟังเสียงปลา ไล่กระดานเลน เรือผีหลอก เรือเขียด เรือเวียน วิดน้ำ ตะขอยู เป็นต้น และในช่วงนี้เองก็เกิดการร่วมมือระหว่างพวกแขกมุสลิมที่ถูกน้ำกิน จนต้องถอยเข้าอยู่ใกล้กับชุมชนทำนา จนเกิดการไปออกเรือจับปลาด้วยกันในรูปแบบของการ "พลอยเขา" หรือ พลอยลงเรือเขา ที่เจ้าของหรือนายอวน ชวนพวกชาวนาหรือลูกน้องไปด้วยกัน

แต่ในช่วงเวลาหลังจากนี้ คือตั้งแต่พ.ศ. 2504 มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่

1) ตลิ่งทรุด หรือ แนวหาดทรายรันเข้ามา ที่ชาวบ้านเรียกว่าถูก "น้ำกิน" ทำให้ที่อยู่อาศัย คือ หนา หรือ ทับ ซึ่งหมายถึงกระท่อมของชาวประมงแขกมุสลิม ต้องถอยรันเข้ามาย้ายเข้ามาอยู่ด้านในมากขึ้น จนอยู่ใกล้ ๆ กันกับชาวนาริมชายฝั่งทะเล บางแห่งก็อยู่ใกล้ ๆ กันรวม ๆ กัน ในหมู่บ้านเป็นกลุ่ม ๆ เครือญาติของตน

2) จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งในส่วนที่เป็นของลูกหลานของชาวบ้านเอง และพวกที่อพยพย้ายเข้ามาอยู่ ประกอบกับการที่พื้นดินที่อยู่อาศัยน้อยลงเรื่อย ๆ เนื่องจากชายหาดถูกคลื่นซัดไปทุก ๆ ปีในสาเหตุที่ 1 จึงมีผลให้จำนวนประชากรต่อพื้นที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

3) มีการติดต่อเดินทางสะดวกมากขึ้น

¹⁶ สัมภาษณ์ นายแคล้ว อนันตราช

ภาพที่ 37 "น้ำกิน" หรือชายฝั่งถูกน้ำทะเลที่ อ.ท่าศาลา

4) ชาวบ้านเข้าไปสัมพันธ์กับระบบตลาดมากขึ้น

สาเหตุต่าง ๆ ดังกล่าวมีผลต่อวิธีการผลิตของชาวบ้าน หรือ ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างวิธีการผลิตในช่วงเวลานี้กับช่วงเวลาหลัง พ.ศ. 2504 คือ วิธีการจับเปลี่ยนแปลงไป ต้องใช้ความพยายามหรือมีความลำบากในการจับมากขึ้น โดยเฉพาะช่วงที่เริ่มมีการใช้เครื่องยนต์ จะจับสบาย ๆ เหมือนเมื่อก่อนไม่ได้ เช่น "เมื่อก่อนมีคลื่นลมแรงมากหน่อยก็จะไม่ออกเรือ หรือออกไปครูดียวก็กลับ แต่เดี๋ยวนี้ออกไปนานแล้วยังไม่กลับเลย" ¹⁷

เครื่องมือในการผลิต

ชุมชนท่าสวน - รูปแบบเครื่องมือในการผลิตของชาวบ้าน ในชุมชนหมู่บ้านท่าสวน ท่าสวน ในช่วงเวลานี้ ยังคงมีความเรียบง่ายไม่ซับซ้อนมากนัก เพราะสภาพแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ สำหรับชุมชนท่าสวน เพียงแต่เปลี่ยนแปลงการใช้เครื่องมือในการผลิตตามการเปลี่ยนแปลงของวิธีการผลิต คือ ในระยะแรก ๆ ของช่วงเวลานี้ยังคงปลูกแบบธรรมชาติ ไม่ได้ใส่ใจในการปลูกมากนัก เช่น "ทำแบบธรรมชาติ ใช้ปุ๋ยธรรมชาติ ปลูกผสมทุเรียน มังคุด กล้วย สาคู ปนเปกันไป ถ้ามีที่ว่างก็จะใส่อะไรก็ใส่ลงไป เอาประโยชน์จริงจังอย่างปัจจุบันไม่ได้" ¹⁸ หรือ "ปลูกผลไม้ปน ๆ กันโดยไม่ต้องใส่ปุ๋ย คอยดูแลอย่าให้รก" ¹⁹ เครื่องมือที่สำคัญก็คือ มีด พร้า และภาชนะใส่ใบไม้ ผลไม้ แต่ในระยะหลัง ๆ ของช่วงเวลานี้เริ่มใส่ใจในการปลูกมากขึ้น มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกมากขึ้น และการดูแลหลังการปลูก ดังนั้น เครื่องมือที่สำคัญที่ชาวบ้านใช้ก็คือ เลื่อย แทนการใช้ขวาน และใช้ จอบ เสียม ในการขุดหลุมลงเมล็ด เป็นต้น

¹⁷ สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ รัตตะหมาด

¹⁸ สัมภาษณ์ นายแคสว อนันตราช

¹⁹ สัมภาษณ์ นายเสาวณีย์ กลายแก้ว

อย่างไรก็ตามเครื่องมือที่เปลี่ยนแปลงไป ก็ยังไม่ส่งผลต่อการผลิตในระดับครัวเรือน มากมายนัก ชาวบ้านยังคงใช้วิธีการปลูกปน ๆ กัน แล้วจึงคัดผลที่งามใส่หอบไปขาย เช่น "สมัยก่อนของที่จะนำไปขาย เช่น ทุเรียน เราจะต้องเลือกผลที่โต ๆ งาม ๆ ไปขาย มิฉะนั้น ราคาจะถูกไป การที่จะนำไปกินนำไปได้น้อยเพราะใช้แรงคน ผู้ชายคนหนึ่ง แยกได้ 20 ลูก ได้ 7-8 บาท เมื่อ 60 ปีมาแล้ว สมัยนั้นวัวควายตัวละ 17 บาท หมูตัวละ 10 บาท"²⁰ เครื่องมือที่ใช้เก็บ สอย และพาดมะ เครื่องสานต่าง ๆ ประเภท ดั่ง ตรีชะ ลัวะ ยังคงเป็นเครื่องมือในการผลิตที่สำคัญของชาวบ้าน รวมทั้งหอบและเกวียนที่ชาวบ้านใช้บรรทุก ไปขายตามจุดต่าง ๆ ก็มีความสำคัญต่อชาวบ้านเช่นกัน

กรณีของการผลิตในชุมชนทันทนา ในระยะแรก ๆ มีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก เช่นเดียวกับชุมชนทาสวน มีเพียงชุมชนหมู่บ้านทันทนาในบริเวณ อำเภอปากพ่อง เขียวใหญ่ หัวไทร และบริเวณใกล้เคียง ที่ทำการผลิตเพื่อขายตั้งแต่ในระยะแรก ๆ จึงมีการเปลี่ยนแปลง เครื่องมือในการผลิตก่อนบริเวณอื่น ๆ ขั้นตอนที่มีการเปลี่ยนแปลงก่อน คือ ขั้นตอนหลังการ เก็บข้าว ที่แต่เดิมจะใช้ ครกถีบ ครกสี ครกทิม และครกต๋อง รวมทั้งกระดังมัดข้าว เปลี่ยนมา เป็นการใช้เครื่องโอน้ำ โดยชาวบ้านส่งข้าวไปขายยังโรงสีฟ และสีด้วยเครื่องยนต์ในโรงสียนต์ ขนาดเล็กในเวลาต่อมา

ในขณะที่ชุมชนทันทนาที่อาศัยอยู่ในบริเวณอื่นนอกจากอำเภอดังกล่าวข้างต้น ยังคงทำการ ผลิตแบบยังชีพด้วยการทำนาค้า และสีข้าวไว้กินเอง แทบจะตลอดช่วงเวลานี้ (พ.ศ.2435- 2504) นอกจากนี้ในระยะเวลาย้าย ๆ ของช่วงเวลาดังกล่าว การผลิตในเขตอำเภอ ปากพ่อง เขียวใหญ่ หัวไทร ก็ยังมีการเปลี่ยนแปลงในขั้นตอนการผลิตในครั้งที่ 2 คือ ขั้นตอนการ เตรียมการผลิตก่อนบริเวณอื่น ๆ เนื่องจากคนที่มีนาแปลงใหญ่ ๆ หลาย ๆ ไร่ขึ้นไป จะเริ่ม ใช้รถไถเดินตาม ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2505²¹ ในขณะที่ชาวบ้านบริเวณอื่น ๆ

20 สัมภาษณ์ นายแคล้ว อนันตราช

21 สัมภาษณ์ นายสุเมธ ตานพัฒนาภูมิ

จะรู้สึกต่อต้านเครื่องมือแบบใหม่นี้ เช่น "โถนาแล้วที่ดินเสีย ดินมันจะเสีย โถหลายปีดินมันจะแน่น ดินมันจะขี้ย เพราะน้ำมันหยดลงดิน" หรือ "ทางการเอาบุญมาให้ฟรี ไม่มีใครกล้าเอาเอาไม่ได้นาสูญหมด คนที่เอามาใช้แต่แรกใช้แล้วนาสูญ ทางกรเอาให้ไม่รู้ว่าเป็นเสียหรือไม่เสีย แต่ใช้แล้วนาเสียหมด แต่จะพูดออกไปไม่ได้ ถึงเวลาเขา(ทางการ)มานี้ก็เอามาตั้งไว้เฉย ๆ บ้านากลี้ ๆ ไม่มีใครกล้าใช้ ถึงเวลาก็ถมเลย ไม่มีใครกล้าใช้"²²

สำหรับชุมชนที่ประมง - ในระยะแรก ๆ ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังคงใช้วิธีการผลิตแบบเก่า ๆ กันอยู่มาก โดยทั่วไปแล้วจะใช้วิธี ทำอวนเข็น หรือเรือเข็น ริมชายฝั่ง แล้วช่วยกันลากอวนข้างละ 10 คนขึ้นไป แล้วจึงคัด ปลา กุ้ง ปู แบ่ง ๆ กัน และการใช้แหทอดริมชายฝั่งหรือ อวนรุน ที่ทำจากใบลาน มาขูดเป็นชิ้นเล็ก ๆ มาทอสานเป็นถุงเอามา "รุน" หรือ "รุนเคย"(จับกุ้ง) ริมตลิ่ง²³ เหตุที่ยังคงใช้วิธีต่างๆ เหล่านี้ในการจับปลาได้ก็เพราะ ทรัพยากรธรรมชาติยังมีความสมบูรณ์ จำนวนคนอยู่อาศัยหรือผู้ที่มาจับยังมีน้อย และการใช้เครื่องมือในการจับของชาวบ้านมีวัตถุประสงค์เพื่อหามาพอดำรงชีพเท่านั้น

แต่ในระยะต่อมาคือหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การจับปลา พวกแหกมุสลิมออกเรือ 6-8 คน ขนาดเรือ 6 วา ไปไกล ๆ ได้ ด้วยใบเรือ ใบที่น้ำลึก 9-10 วา หรือจากท่าศาลาไปถึงลิซลก็ได้ ถ้าไปจับปลากลี้ ๆ ก็ใช้แจว เช่น "แจวไปกับคน ใช้อวนติด ทำจากด้าย"²⁴

จนกระทั่ง "เริ่มเปลี่ยนแปลงวิธี เช่น เปลี่ยนเป็นถุงลาก มีหาง มีปาก ลากไปกับเรือ"²⁵ รวมทั้งอวนที่ใช้ก็เปลี่ยนไป คือ ค่อย ๆ เล็กไป เช่น การจับด้วยอวนเข็น ริมชายฝั่ง

22 สัมภาษณ์ นายเอี่ยม ยอดวิจารณ์

23 สัมภาษณ์ นางโรนาม รัตตะหาค

24 สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ รัตตะหาค

25 สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ รัตตะหาค

และอวนพายัก ที่ต้องคาน้ำลงไปฟังเสียงปลา ก็เลิกไป

ในการผลิตมีการพัฒนาเครื่องมือในการจับที่จับได้มากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น เดิมใช้อวน
ชั้นเดียว ก็เปลี่ยนเป็นอวน 3 ชั้น²⁶ จนกระทั่งในที่สุดเรือที่ใช้จับก็ถูกดัดแปลงใหม่ คือ "เรือ
เก่าเอาใบออก แล้วก็เอาเครื่องติดท้ายเรือ"²⁷

เครื่องมือแบบใหม่ที่มีราคาสูงขึ้น ในขณะที่เครื่องมือแบบเดิมจับด้วยวิธีง่าย ๆ อุปกรณ์
ในการจับสร้างจากวัสดุที่มีอยู่ในธรรมชาติ และใช้พลังงานในการจับด้วยเรี่ยวแรงของชาวบ้าน
เอง แต่สิ่งเหล่านี้ค่อย ๆ เปลี่ยนไป ต้องใช้ต้นทุนในการผลิตสูงมากขึ้นเป็นการใช้วัสดุที่ต้อง
ซื้อหามา วัสดุต่าง ๆ ที่เคยหามาจากธรรมชาติได้ก็เริ่มมีราคาแพงวด เรือที่เคยซุดจากต้นไม้
ที่เกลอเขา*ช่วยตัดไม้ ก็ต้องซื้อราคาเรือในระยะหลัง ๆ ของช่วงเวลานี้ ลำละประมาณ
1 พัน ถึง 3 พันบาท²⁸ จนกระทั่งในปัจจุบันลำละ 6 หมื่น ถ้ารวมอวนรวมเครื่องด้วยราคา
130,000 บาท²⁹ ส่งผลให้ชาวบ้านถูกบังคับให้หาปลาเพื่อให้เพียงพอแก่ต้นทุนที่สูงขึ้น จึง
ต้องค้นหาวิธีและให้เวลากับการจับมากขึ้น เพื่อจับให้ได้มาก ๆ

ชนิดของสัตว์น้ำที่จับ เดิมจับสัตว์น้ำริมชายฝั่ง มีสัตว์น้ำหลายชนิดแต่ละชนิดก็มีหลายพันธุ์
ชาวบ้าน ใช้วิธีจับจากการเลือกและตัดสินใจจากความต้องการของตนเอง เช่น "ที่แรกดักกุ้งไว้
กินเอง เอาไปบึ่งย่าง"³⁰ หรือ "สมัยก่อนบางวันก็จับปลา บางวันก็พาอวนกุ้งไว้แน่นอน"³¹

* เกลอเขา คือ เพื่อนที่อยู่ชุมชนชนทำสวนบนเขา

26 สัมภาษณ์ นายพรน วรรณกิจ

27 สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ รัตตะหมาด

28 สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ รัตตะหมาด นายโรสบ เดโชลัด

29 สัมภาษณ์ นายสุวิทย์ สุวัตถ์

30 สัมภาษณ์ นายฟอง มีทองขาว

31 สัมภาษณ์ นายโรสบ เดโชลัด

ภาพที่ 38 เครื่องมือจับสัตว์น้ำของชาวประมงขนาดเล็ก

แต่เมื่อมีการจับด้วยเครื่องมือสมัยใหม่ ๆ ที่ถูกคิดขึ้นมาจากภายนอกชุมชน สัตว์น้ำแต่ละชนิดก็ลดจำนวนลง เช่น "สมัยก่อน ปลา กุ้งชุม ออกไปทะเลก็ได้เต็มลาเรือ กุ้งตัวเท่า ๆ เดียวนี้ แต่เยอะกว่า"³² รวมทั้งลดจำนวนพันธุ์ลงด้วยคือ บางพันธุ์ก็สูญพันธุ์ไปเลย เช่น "ปลาบางพันธุ์ที่สูญพันธุ์ไปเลย ได้แก่ ปลาบรวด หัวรอน ชีรลนาใหญ่* ผุด พัด รัตนชิ หนูน เป็น หายไปเลยสมัยมีเรือลาก"³³

การตัดสินใจเลือกจับปลาในระยะหลัง ๆ ไม่ได้จับตามความพอใจ แต่จับตามราคาตลาด ถ้าเป็นพันธุ์ปลาหรือสัตว์น้ำที่ยังมีอยู่บริเวณใกล้ ๆ และมีราคาดี ชาวบ้านก็จะไม่เดือดร้อนมากนัก เช่น บางหมู่บ้านที่ปากน้ำคงค้างอยู่ได้ ด้วยการจับปูตาอย่างเดียว "คนที่บ้านมีคนหนึ่ง ที่มีตะขอ(ปู)อันเดียวก็อยู่ได้ เลี้ยงลูก เลี้ยงเมียได้"³⁴ หรือ "จับปูตาได้ร้อยละ 170-180 บาท บางที 200 กว่าบาท 1 วันละตัวก็พอ ได้ 4-5 ตัว ก็ดีใจแล้ว"³⁵ แต่ส่วนใหญ่มักจะไม่เป็นเช่นนั้น สัตว์น้ำที่ราคาดีก็จะหายากมากขึ้น เช่น "ราคาปลาเป็นราคาทั่ว ๆ ไปขึ้นกับพันธุ์ปลา ราคาไม่เท่ากัน ลุงจับปลาทุจับปากลิ ๆ ราคาจะถูก ก็รถล้มละ 20 บาทอย่างมาก ถ้าปลาข้างนอกราคาก็รถล้ม 100 กว่าบาท เช่น ปลาทุเลา ปลาจะระเม็ด"³⁶

* ชีรลนาใหญ่และชื่อปลาเหล่านี้ เป็นชื่อปลาที่ชาวเรียดยพวกแขกมุสลิม

32 สัมภาษณ์ นายโรสบ เดรชลัด

33 สัมภาษณ์ นายผ่อง มีทองขาว

34 สัมภาษณ์ นายสุวิทย์ สุวัทธิ

35 สัมภาษณ์ นายเสริญ อยู่แห้ง

36 สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ รัตะหมาด

ระบบการแลกเปลี่ยน

1. ระบบการแลกเปลี่ยนแบบผ่านตลาด

1.1 ตลาดการค้า

เนื่องจากในช่วงเวลานี้ เริ่มมีการเดินทางขนส่งสินค้าจากภายนอก เข้ามาติดต่อกับทางนครศรีธรรมราชได้หลายทางและสะดวกมากขึ้น คือ

ทางบก โดยทางรถไฟติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง และอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดที่อยู่ตามเส้นทางรถไฟทั้งทางภาคเหนือและใต้ เช่น สุราษฎร์ธานี ตรัง พัทลุง ส่วนถนนหนทางใช้การได้ดี คือ จากอำเภอเมือง ติดต่อกับอำเภอร่อนพิบูลย์ และอำเภอเมืองกับ อำเภอท่าศาลา จากอำเภอท่าศาลาไปสิชลถึงขนอม เดินทางไม่สะดวกเพราะถนนเป็นถนนดินแข็งไม่ได้รับหิน บริเวณอื่นๆ ที่ทั่วไปจะใช้เกวียนโดยเฉพาะบริเวณที่ราบ

ทางน้ำ โดยทางเรือของบริษัทเรือไฟไทย จำกัด ขนส่งระหว่างกรุงเทพฯ ปากน้ำ และแควตามเมืองท่าชายทะเลตามสายเดินเรือ ส่วนการขนส่งระหว่างอำเภอต่ออำเภอ และถึงอำเภอ มีเรือยนต์เอกขนรับส่งตามเส้นทาง³⁷

จึงทำให้โอกาสของการที่สินค้าจากภายนอก ส่งเข้ามาถึงชุมชนหมู่บ้านได้มากขึ้น ไปด้วย เช่น ไปซื้อของที่นครศรีธรรมราชใกล้ ๆ สถานีรถไฟใช้ควายเทียมเกวียนไปบรรทุกของแรก ๆ ถนนไม่เรียบไปซื้อของบริเวณอาหารการกิน ปลาเค็ม เกลือ เสื้อผ้า³⁸ โดยตัวกลาง

³⁷ กรมประชาสัมพันธ์, สภาพและความเป็นอยู่ของจังหวัดนครศรีธรรมราช

(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พานิชสุภาพ, พ.ศ.2494), หน้า 14-15.

³⁸ สัมภาษณ์ นายเอี่ยม ยอดวิจารณ์

ของการติดต่อที่สำคัญก็คือ ชาวจีนในชุมชนต่าง ๆ เช่น ในชุมชนเมือง ชุมชนการค้าบริเวณ เชียงเขาท่าแร่ ชุมชนการค้าบริเวณสถานีรถไฟ และชุมชนตามท่าเรือ เป็นต้น เป็นตัวกลาง ในการนำสินค้าเข้าไปถึงมือของชาวบ้านภายใต้รูปแบบต่าง ๆ ในขณะที่เดียวกันผลผลิตในท้องถิ่น ที่แต่เดิมมีค่าในการใช้สอยของชาวบ้านเอาไว้บริโภคเอง แต่ช่วงนี้เกิดความ ต้องการผลผลิตของท้องถิ่นมาจากภายนอก โดยเข้ามาทำการซื้อสินค้า ซึ่งเป็นผลผลิตของชาวบ้าน จึงเกิดค่าจากการแลกเปลี่ยนด้วย เช่น

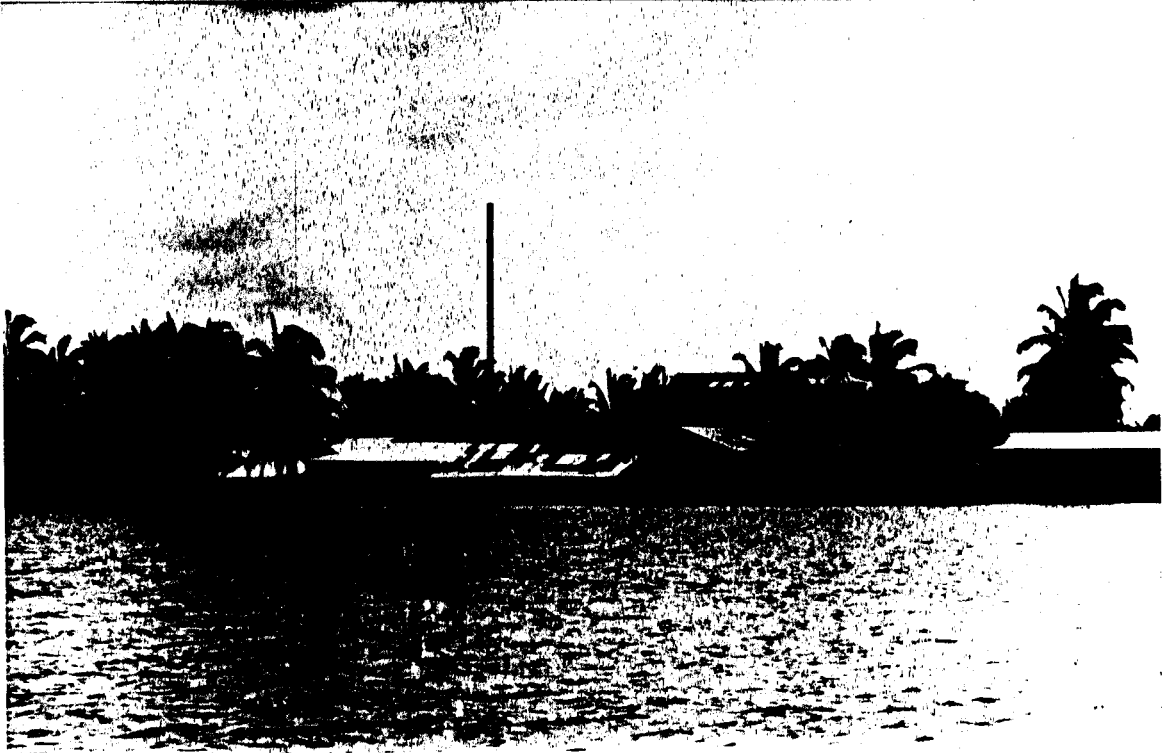
ระบบการซื้อขายที่เกี่ยวข้องกับชุมชนท่าทา โดยเฉพาะบริเวณปากพั้ง เชียงใหญ่ หัวไทร จะท่าท้าวาน และชาวบ้านจะขายข้าวได้ 2 ทาง คือ ทางแรกถ้าอยู่ใกล้โรงสี ก็ พายเรือไปขายโรงสี โรงสีช่วงแรก ๆ จะเป็นโรงสีขนาดใหญ่ ที่เรียกว่า โรงสีไฟ เป็น เครื่องไอน้ำ ทางที่สอง จะมีพวกพ่อค้าจีนเป็นอาชีพรับซื้อข้าวจากชาวบ้านมาส่งโรงสี และ ทางโรงสีก็มีเรือที่ออกหาซื้อด้วย พ่อค้าที่มาส่งโรงสีมีมากมาย บางรายก็เกวียน 2 เกวียน บางรายก็ 9 เกวียน โดยทางโรงสีจะสีข้าวได้วันละ 10 กว่าเกวียน ถ้าสีทั้งวัน 24 ชั่วโมง ได้ 40 เกวียน เมื่อสีข้าวเสร็จทางโรงสีจะมีเรือบรรทุกข้าวสารขนาด 300 กระสอบ บรรทุก จากโรงสีไปขึ้นรถดั่งของคนจีน เช่น นายเจียะไ่่ง ที่ อำเภอชะอวด แล้วทางชะอวดก็จะส่งขึ้น ตู้รถไฟไปยะลา นราธิวาส³⁹ แต่ถ้าเป็นโรงสีไฟที่ปากพั้ง จะเช่าเรือสำเภาหรือเรือกลไฟ ขนาดใหญ่จากบริษัทอีสต์เอเชียติก⁴⁰

อีกด้านหนึ่งทางโรงสีไฟก็ขายไม้แปรรูป ที่รับไม้มาจากโรงเลื่อยเอามาตั้งขาย ขายปลีกให้ชาวบ้านเอาไว้ปลูกบ้าน

39 สัมภาษณ์ นายเอี่ยม ประสพสุข

40 พอลตา แก่นแก้ว. "ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนปากพั้ง," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 54.

ภาพที่ 39 โรงสีฟ ที่ อ.เจียรใหญ่

ภาพที่ 40 นายสุพจน์ รุจิวิชัยกุล พ่อค้าในเมือง ขายอุปกรณ์ก่อสร้าง

ภาพที่ 41 นายเลียบ บุญบำรุง ชาวสวนผลไม้ ต.เขาแก้ว อ.ลานสกา

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คนไทยเริ่มสนใจการค้าและเป็นเจ้าของโรงสีขนาดเล็ก⁴¹ หรือโรงสียนต์จะมีจำนวนมากกระจายอยู่ทั่วไป จากการสะสมทุนจากการทำนาได้ เช่น "ก่อนทำโรงสีแต่เดิมทำนา เลี้ยงหมู เก็บเล็กผสมน้อย ยืมพี่น้องมาบ้าง"⁴² โดยโรงสีจะตั้งริมน้ำ เพราะสะดวกแก่การซื้อขายข้าว ช่วงเวลานั้นยังไม่มีถนนต้องใช้ทางเรือ ชาวบ้านจะนำข้าวใส่ กระสอบที่ทำจากป่าน จุด เริ่มนำมาส่งเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน เอาเรือมาจอดที่ข้างหน้าโรงสีให้คนงานซึ่งเป็นคนไทยยกขึ้นมา แล้วใช้เครื่องจุดเครื่องสี เครื่องยนต์ในการสีข้าว แต่โรงสียนต์บางแห่งก็จะรับซื้อแล้วก็จ้างเรือเป็นวัน ๆ เอาไปขายโรงสีไฟอีกที เพราะไม่มีตลาดรับซื้อข้าวสาร⁴³

อีกด้านหนึ่งของโรงสียนต์ก็ขายสินค้าอุปโภคบริโภคจากภายนอก โดยซื้อมาจากตลาดอำเภอปากน้ำ แต่อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านชุมชนทำนาที่อยู่นอกบริเวณ 3 อำเภอดังกล่าว โดยส่วนใหญ่แล้วยังคงทำการผลิตแบบยังชีพเป็นหลัก

ชุมชนทำสวน เริ่มมีการติดต่อกับชุมชนการค้าในตัวอำเภอ ชุมชนการค้าบริเวณสถานีรถไฟและพ่อค้าคนกลางมากขึ้นโดยเฉพาะชุมชนหมู่บ้านที่อยู่ฝั่งตะวันตกของจังหวัด เช่นที่ ทุ่งสง ทุ่งใหญ่ ลวาง จันดี ทานพอ ซึ่งเริ่มมีการปลูกยางพาราในช่วงสมัยญี่ปุ่นขึ้น ปี 2484⁴⁴

ชาวบ้านปลูกยาง เพราะต้องการรายได้มาใช้จ่ายในขณะที่ผลไม้มักขายได้ แต่ราคาน่า⁴⁵ ประกอบกับพื้นที่บางแห่งแต่เดิมไม่ค่อยมีคนสนใจปลูกอย่างอื่นไม่ขึ้น จึงใช้พื้นที่ปลูกยาง⁴⁶

41 เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

42 สัมภาษณ์ นายพวน ประกอบบุญ

43 สัมภาษณ์ นายพวน ประกอบบุญ

44 สัมภาษณ์ นายนอง เทพี

45 สัมภาษณ์ นายเลียบ บุญบำรุง

46 สัมภาษณ์ นายศิริพงษ์ สุขอนันตธรรม

ภาพที่ 42 โรงสียนต์ที่ อ.เขยราหญ่ ตั้งบริเวณริมน้ำ เพื่อสะดวกแก่การขนส่ง

ภาพที่ 43 เครื่องยนต์ที่ใช้สีข้าว

และเนื่องจากยางเป็นสินค้าวัตถุดิบที่เข้ามาได้ช้าในท้องถิ่น ชาวบ้านชุมชนทาสวนเหล่านี้จึงถูกดึงเข้าสู่ตลาดโลก ราคายางมีความผันผวนมาก ส่งผลต่อรายได้ของชาวบ้านที่พึ่งพาเงินนี้เองตามราคาตลาดยางพารานอกประเทศ โดยชาวบ้านจะขาย "ยางเนา" หรือยางชิ้นยางก้อน โดยใช้เรือเป็นพาหนะในการบรรทุกยางไปขาย โดยไปขายที่ชุมชนบริเวณทางรถไฟ เช่น ที่ตลาดทานพอ จะมีบ้านรับซื้อ "จีนเรือไปขายกันนอนเรือหนึ่งคืน จากกลับกันนอนหนึ่งคืนเรือขนาดยาว 7-8 วา ต่อไป 2 คน"⁴⁷ แต่ถ้าเป็นชาวบ้านที่อยู่ชุมชมหมู่บ้านฝั่งตะวันออก ก็จะไปขายที่อำเภอเมือง เพราะให้ราคาดี⁴⁸ อย่างไรก็ตาม ที่ชาวบ้านตัดสินใจแบ่งพื้นที่บางส่วนมาปลูกยางก็เพราะไม้ผลที่ปลูกราคาไม่ดี หรือที่ดินไม่เหมาะแก่การปลูกไม้ผล

ในกรณีของชาวบ้านชุมชนทาสวนที่ยังคงทำการผลิตผลไม้ ในระยะแรก ๆ ผลไม้ขายไม่ค่อยได้ราคา เนื่องจาก ชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงต่างก็มีผลผลิตคล้าย ๆ กัน ประกอบกับการเดินทางสมัยนั้นไม่สะดวก พ่อค้าแม่ค้าจะเข้ามาไม่ถึงในหมู่บ้าน ชาวบ้านต้องหาไปไกล ๆ และมักจะขายไม่ได้ราคา จนมีคำพูดติดปากชาวบ้านเชิงเปรียบเทียบว่า "ถ้าได้เยอะไม่มีที่ขาย อย่างสูงก็ตายที่นคร ราคาถูกหรือแพงก็ต้องขาย เหมือนศพไปถึงเปรวมฝั่งก็ต้องเผา"⁴⁹ ดังนั้นชาวบ้านจึงไม่ได้ทำการค้าขายอย่างจริงจัง และในระยะนี้เริ่มมีการ "หากินปากแข็ง" คือ เมื่อชาวบ้านเอาผลไม้ไปขาย เขาก็รับซื้อไว้เพื่อขายปลีก โดยไม่ได้เคลื่อนที่ไปไหน โดยในช่วงแรก ๆ ของการค้าผลไม้จะมีแม่ค้ามารับซื้อบ่อย ต้องหาไปขายไกล ๆ เป็น 10 กิโลเมตรที่บริเวณวนแหล ในอำเภอเมือง ไปประมาณตี 4 ถึงตอนสว่าง ไปทุกวันช่วงที่มีผลไม้ออก⁵⁰ นอกจากหาไป บางคนก็ขี่เกวียน⁵¹ มีเพียงแต่การขายผลผลิตที่ตนเองเก็บได้เล็ก ๆ น้อย ๆ ในบริเวณใกล้ ๆ ครั้นเรือนแล้วใส่หาไปขาย บางส่วนก็ทำการถนอมอาหารไว้กินในช่วงต่างฤดูกาล เช่น การทำทุเรียนกวน ตอดอง เป็นต้น จนกระทั่งในช่วงปลาย ๆ ของช่วงเวลานี้

47 สัมภาษณ์ นายเสาวณีย์ กลายแก้ว

48 สัมภาษณ์ นายรวย ช้างกลาง

49 สัมภาษณ์ นายชานานู หมาดหล้า

50 สัมภาษณ์ นายเสียบ บุญบำรุง

51 สัมภาษณ์ นายเอี่ยม ยอดวิจารณ์

ภาพที่ 44 ป่าชาย ที่จันดี ไม้ผลปลูกบนกันใหม่เป็นระเบียบ แทรกในสวนยางที่เป็นแนว

ภาพที่ 45 สวนยางปลูกแบบเชิงเดี่ยวใกล้ อ.ฉวาง ปลูกอย่างอื่นไม่ได้ เพราะเป็นบริเวณน้ำท่วม

ภาพที่ 46 การตากยางและการกรีดยาง

ภาพที่ 47 การทากยางแผ่น

คือ ประมวลหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่จะเลิกทอผ้ากันเกือบทุกบ้าน ดังนั้นความสามารถในการพึ่งตนเองทางด้านปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิตของชาวบ้าน จึงเริ่มลดลงชาวบ้านเริ่มต้องหารายได้มาส่วนหนึ่งเพื่อใช้ในการซื้อเสื้อผ้า โดยเฉพาะช่วงหลังจากที่เกิดภาวะภัย ปี พ.ศ. 2505 ทำให้ชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ ได้รับความเดือดร้อนอย่างหนัก จนทำให้ชาวบ้านที่เคยแต่เก็บผลไม้อย่างเดียว ต้องเริ่มทำการปลูกอย่างจริงจัง

พ่อค้าแม่ค้าอีกประเภทหนึ่ง นอกเหนือจาก "พ่อค้าปากเซ่ง" ก็จะเป็นคนในหมู่บ้านเองเป็น "แม่ค้าคนกลาง" ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นคนมีฐานะดี แต่ยืมเงินเพื่อนไปลงทุน รับซื้อผลไม้จากชาวบ้าน 2 บาท ไปขาย 4 บาท พ่อฐานะดีก็ยืมค้าขาย โดยซื้อรถเองเลิกจ้างรถเพื่อน⁵²

ชุมชนประมงก็เริ่มเข้ามาสู่ระบบตลาด ในช่วงหลังภาวะภัย ปี 2505 โดยเฉพาะพวกแขกมุสลิมจะมุ่งเน้นการจับเพื่อขาย เมื่อจับได้ก็จะนำไปขายให้แก่แพปลา เช่น "ไปขายมีแพปลาทั้งบนบก และในน้ำ แพบนน้ำมีการรับซื้อไปขายที่สงขลา เรียก "แพวอ" แพบนบกเป็นแพเล็กในตลาด"⁵³ และกู้ยืมเงินมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวันบ้างเล็กน้อย

1.2 ตลาดนัด

สำหรับชาวบ้านตลาดนัดยังคงมีความสำคัญต่อชาวบ้าน ในแง่ของการยังเป็นตลาดในบริบทของชุมชนหมู่บ้านที่ชาวบ้านมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน เช่น ในแง่สินค้าและผู้เข้ามาขาย "ส่วนใหญ่เป็นปลาสด ปลาทะเล มีน้อย ได้แก่ ปลาหมอ ปลาช่อน จับจากในนาขาย หมู่บางนัดจะมีสักตัวหนึ่ง บางนัดก็ไม่มี"⁵⁴ พวกแขกอิสลามเอาไก่มาแลกพลู⁵⁵ คนที่มาซื้อขายของ

52 สัมภาษณ์ นายสว่าง จงรักดี

53 สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ ทัศะหมาด

54 สัมภาษณ์ นายแคสว อนันตราช

55 สัมภาษณ์ นายเทียว ถาวรมาศ

ส่วนมากสองเรือมา บรรทุกของมา ถ้าจ่ายวันพรุ่งนี้ วันนี้จะมาแต่เช้า พวกเรือมาจากข้างล่าง มาจากท่าแพ⁵⁶ ลักษณะของตลาดเป็นตลาดนัดเล็ก ๆ ในหมู่บ้าน จะมีโรงเป็นมุงจากเป็นฝาก เป็นจุดรวมอยู่ข้าง ๆ ของหมู่บ้าน

ถึงแม้ว่าจะมีระบบเศรษฐกิจแบบตลาด (Market Economy) เข้ามาเกี่ยวข้องกับ ชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านมากขึ้น แต่การแลกเปลี่ยนกันระหว่างชาวบ้าน ยังคงเป็นการแลกเปลี่ยน ตามความพอใจ ตามตกลงกันเองเอาแน่นอนไม่ได้ เช่น ทุเรียน 3 ผล แลกข้าว 1 ถัง บางแห่ง ก็เริ่มมีการใช้การวัดก็เป็นการวัดแบบง่าย ๆ ไม่ได้จริงจัง "เครื่องวัด การชั่ง เมื่อก่อนใช้ หัวขวาน เอาเนื้อแขวนอีกทางหนึ่ง แล้วมีเชือกแขวนไว้ ถ้ามันเท่ากันเขาก็ถือว่าหนึ่งกิโล แต่จะ ยัดน้ำหนักที่แท้จริงไม่ได้ เพราะน้ำหนักหัวขวานแต่ละอันไม่เท่ากัน"⁵⁷

นอกจากการหาขมา ขึ้นเกวียนมา ชาวบ้านจากบนเขาก็จะสองเรือมาที่เรียกว่า เรือ เหนือเป็นการติดต่อกันระหว่างชาวเหนือกับชาวนอกในพื้นที่ราบ แบ่งได้หลายเส้นทางดังนี้

จากลานสกา ถึงเสาชง หัวท่า ปากน้ำนคร

จากพรหมคีรี ถึงท่าศาลา ปากน้ำนคร

จากน้ำตกพรหมโลก ผ่านคลองนอกท่า ถึงท่าแพ

จากร่อนพิบูลย์ ผ่านปากแพก ชะเมา ถึงปากพ่อง

จากชะอวด ผ่านการะเกด ถึงปากพ่อง⁵⁸

การติดต่อทางเรือเหนือ เป็นการติดต่อที่สำคัญระหว่างชาวบ้านทางหนึ่ง ตลอดช่วง เวลานี้ จนกระทั่งประมาณ 2510 จึงเริ่มน้อยลงไปและค่อยเลิกไปในที่สุด เหตุที่ทำให้เลิกการติด ต่อทางเรือเหนือ เกิดจากสาเหตุต่าง ๆ ดังนี้

56 สัมภาษณ์ นายแคล้ว อนันตราช

57 สัมภาษณ์ นายแคล้ว อนันตราช

58 สัมภาษณ์ นายภาณุ ทุ่งสว่าง นายสัมพันธ์ คำทอง นายชานาญ หมายกล้า นายสว่าง

1. การสร้างถนนสายนคร - ลานสกา นคร-พรมโลก
2. การทำชลประทานตั้งน้ำไปทำหัตถคลองเริ่มต้นเงิน⁵⁹
3. การทำลายป่าไม้ ทำให้ระบบความสมดุลตามธรรมชาติสูญเสียไป คือ แต่เดิมน้ำป่าบนเขาจะไหลลงมาชะล้างสิ่งโสโครกลงทะเล⁶⁰ แต่เมื่อป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำถูกทำลายไปมาก ตะกอนที่ทับถมตามลำคลอง จึงสะสมและทำให้ลำคลองตื้นเขินไปมากที่สุด

ในส่วนของตลาดนัด ก็ค่อยเล็กลงมากประมาณปี 2510 เนื่องจากมีถนนหนทางสะดวกขึ้นทำให้ตลาดนัดที่เคยเป็นจุดพบปะแลกเปลี่ยนและพูดคุยกัน ก็แปรสภาพเป็นตลาดการค้าย่อย ๆ ชาวบ้านที่อยู่ไกลจากตลาดนัด เช่น ชาวบ้านต้นเหลิ้น ก็จะไม่มาที่นี่ ซื้อของมา เกิดเป็นตลาดนัดที่ต้นเหลิ้นเป็นชุมชนอีกที่ และตลาดนัดอื่น ๆ ก็กระจายออกไปเป็นตลาดซื้อขาย⁶¹ บางแห่งก็เลิกไปเลย เช่น ที่เขาแก้วมีนัดวันอังคาร พอมีถนนลาดยางก็เลิกไป ไปที่ตัวนคร* เลย ไปขายผลไม้ที่นครแล้วซื้อของมา⁶²

2. ระบบการแลกเปลี่ยนที่ผ่านตลาด ระบบเกลอ

การไปมาหาสู่ของชาวบ้านที่เป็นระบบความสัมพันธ์ส่วนตัว ยังคงมีความเหนียวแน่น คือ มีการไปมาหาสู่กันพึ่งพากันมากมายหลายรูปแบบ ในหลาย ๆ หลายพื้นที่ก็ยังคงรู้สึกสนิทสนมเหมือนเป็นพี่น้องกันจริง ๆ คือ "มีเกลออยู่ที่ท่าศาลา และทุ่งใหญ่ ไปอยู่บ่อยบางที่เดือนละหน ที่ท่าศาลา

* ตัวนคร หมายถึง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

59 สัมภาษณ์ นายสัมพันธ์ คำทอง

60 สัมภาษณ์นายวิญญู ใจอารีย์

61 สัมภาษณ์ นายบพิตร เพชรชู

62 สัมภาษณ์ นายเลียบ บุญบำรุง

เป็นน้อง ไปหาตั้งแต่เป็นหนุ่ม"⁶³ แต่ในระยะหลัง ๆ ของช่วงเวลานี้ "จะไม่หนักแน่นใคร จะเสมอเหมือนกันหมด ไม่มีคนไหนที่เป็นเกลอเหมือนพี่เหมือนน้อง"⁶⁴

อย่างไรก็ตามสิ่งที่ยังคงสภาพเดิม คือ การไปมาหาสู่กัน แลกเปลี่ยนฟังพากัน แม้ว่าจะมีการติดต่อทางการค้าได้สะดวกขึ้นแล้วก็ตาม การไปมาหาสู่กันดังกล่าว จึงเป็นเรื่องของน้ำใจ ความรู้สึกเป็นเกลอ เป็นญาติกัน และการฟังพากัน เห็นได้จากความรู้สึกของชาวบ้าน เช่น "คน แลกเปลี่ยนไม่ได้หวังกำไร วันหลังเพื่อนหาได้ก็มาแบ่งกัน"⁶⁵

นอกจากเรื่องการแลกเปลี่ยนผลผลิตแล้ว ความสัมพันธ์กันในระบบเกลอยังมีความสัมพันธ์ ที่ลึกซึ้งกว่าการแลกเปลี่ยนสิ่งของกันแบบผิวเผิน ในแง่ของทางสังคม "สมัยก่อนมีงานสังคม เช่น แต่งงานเดือนหน้า เจ้าของงานกะเอาไว้แล้วว่าจะทำอะไรก็จะออกปาก ว่าวาน นัดคนนั้นคนนี้ ออกปากเข็บจาก ออกปากตัดเข็บ วันนี้ออกปากมายกโรงร้านที่จะประกอบพิธีงาน เป็นโรงครัว โรงพระ ประกอบพิธีงาน แล้วคนก็มาทำงาน เมื่อก่อนเขาทำกันจริงจัง ถ้าเป็นคนรักใคร่ชอบพอบางที่เอาของมาช่วย บางที่เอาพวกพร้าวบาง สับปะรดบ้าง หมาก พลุ เป็นจำพวกของป่า แต่เป็นเนื้อเป็นหนังจะไม่"⁶⁶ หรือ ไปหาบ่อย ถ้ามีธุระก็ค้างหลายวัน ธุระ เช่น ต้องการไปซื้อ ไม้มาสร้างบ้าน หรือไปซื้อสัตว์ เช่น วัวมาฆ่าในงานแต่งงาน ถ้าไม่มีเพื่อนเราก็ไปไม่ถูก ต้อง ไปด้วยเพื่อนพาแนะนำ ช่วยเหลือเราไป"⁶⁷

โดยสรุปแล้ว ความสัมพันธ์ภายในระบบเกลอที่เป็นความสัมพันธ์ทางจิตใจ ยังคงมีความเหนียวแน่นกันอยู่มากในช่วงเวลานี้ เพราะถึงแม้จะมีการคมนาคมที่สะดวกขึ้น สามารถหา

63 สัมภาษณ์ นายรวย ช้างกลาง

64 สัมภาษณ์ นายแคล้ว อนันตราช

65 สัมภาษณ์ นายบพิตร เพชรชู

66 สัมภาษณ์ นายแคล้ว อนันตราช

67 สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ ใจดีหมาด

ซื้อสินค้าได้มากขึ้น และมีต้นทุนทางด้านเวลาในการเดินทางไปหาเกลือ แต่ก็ยังเดินทางไปหาเกลือที่อยู่ไกล ๆ กันอยู่ และปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ ๆ เช่น "บางทีเอาเคยไป แยกไป ต่อมาอีรตก็ขึ้นรถเอาไป ปัจจุบันยังเอาไปให้เพื่อน ส่วนที่ขายก็ขาย บางส่วนก็ให้เพื่อนกินบ้าง เพราะเพื่อนเอามาให้ เราต้องเอาไปให้เพื่อนบ้าง"⁶⁸

ความสัมพันธ์ในการผลิต

ในอดีตแต่ละครัวเรือนเป็นเจ้าของเครื่องมือในการผลิต เพราะ เป็นเครื่องมือง่าย ๆ สร้างกันขึ้นเองได้ ออกไปจับได้ทั้งผู้ชายผู้หญิง ได้ปลา กุ้ง ปู มากี่แบ่ง ๆ กันในครัวเรือนในชุมชน ซึ่งระบบความสัมพันธ์ในการผลิต ดังกล่าวต่อเนื่องมาจนถึงระยะต้น ๆ ของช่วงเวลานี้

สำหรับวิธีการในการจับสัตว์น้ำ ในช่วงท้าย ๆ ของช่วงเวลานี้ประมาณทศวรรษ 2480⁶⁹ เกิดวิธีการใหม่ ๆ ได้แก่ การ พลอยเขา* และการ ยุง** ซึ่งมีผลต่อความสัมพันธ์ในการผลิต

การพลอยเขามีสาเหตุ 1) จากการที่ น้ำกิน*** ขาดหายหรือการที่แนวทราย

* พลอยเขา คือ การไปลงเรือร่วมจับกับเขา หรือ พลอยลงเรือเขานั้นเอง

** ยุง คือ การจับปลาโดยชาวบ้านลากอวนโดยนำเรือของตนไปผูกไว้ท้ายเรือหาปลาขนาดใหญ่ แล้วให้เรือใหญ่ลากไป เมื่อได้ปลาก็ขายให้เรือใหญ่ในทะเลเลย

*** น้ำกิน คือ ค่าที่ชาวบ้านหมายถึงการที่คลื่นเขาขาดทำให้ขาดขาดขาดตัวเข้ามา

68 สัมภาษณ์ นางกิ่งกาญจน์ รามา

69 สัมภาษณ์ นายฟอง มีทองขาว

ชายฝั่งถูกเขาเซไป ทำให้เกิดการรวมชุมชนแชนมูสลิมกับชาวชุมชนทานาเข้าด้วยกัน เป็นชุมชนหมู่บ้านประมง 2) จากการเดินทางของพวกแชนมูสลิมสงขลา ขึ้นมาอยู่ใกล้ ๆ ชุมชนหมู่บ้านทานาบริเวณริมชายฝั่งทะเล จึงเกิดการเรียนรู้และทำร่วมกัน รูปแบบการพลอยเขา แต่แรกบริเวณชุมชนหมู่บ้านทานา ไม่ได้ออกไปในทะเลจับปลา เช่น "แต่แรกไม่มีเรือสักลำ พอเห็นเรือแขกก็ทำตาม...คนไทยไม่เคยออกหาปลาด้วยเรือใบ" ในช่วงนี้ภายในชุมชนมีการช่วยเหลือกันมาก ต่อมา เมื่อไปช่วยแขกหาปลา ก็เริ่มรู้วิธีการจับมา แล้วชาวบ้านชุมชนทานาเดิมก็เริ่มทำเองบ้าง เช่น "เรือได้จากบนเขามาซุดทำเอง มาต่อใส่เสาตรงกลางใส่ใบ ชื่อผ้าดำยัดใบ"⁷⁰ แต่เรือแบบของแขกจะเป็นเรือที่มีลักษณะลำใหญ่ ปลายตัด ดังนั้น เรือชนิดนี้จึงมีเพียงไม่กี่ครัวเรือน บางชุมชนหมู่บ้านทั้งหมู่บ้านมีเพียง 1 ลำ คนไทยก็ไม่คุ้นเคยการอวนที่ออกไปกับเรือ เช่น "เริ่มใช้อวนมา 40 ปี แล้ว เป็นอวนปลากระบอกแต่ส่วนมากยังคงเป็นพวกแขกคนไทยจะแรว"⁷¹ คนไม่มีเครื่องมือ พวกเรือ อวน ก็ต้องไป "พลอยเขา" คือ พลอยลงเรือเขา ลำหนึ่งออกไป 10 - 11 คน⁷² "คนที่มาช่วยจับปลาไม่มีแน่นอน บางทีคนนั้นไป คนนี้ไป บางทีเป็นญาติบ้าง เพื่อนบ้านบ้าง เพราะเครื่องมือหากินมีน้อย"⁷³ ถ้าได้คนไปไม่ครบก็จะมาออกปาก เช่น "แขกมาออกปากให้ไปกับเรือห้าที่ครบ 11 คน ก็มี"⁷⁴ เวลาใดกันก็จะ "บอกว่าพรุ่งนี้จะออกเรือเขาก็มากันเอง โดยบอกเป็นช่วงเวลา เช่น "วันปานั้ หรือ "วันแก็อมหัน" คือ ตูจากตะวัน"⁷⁵ ช่วงนี้เริ่มมีการแบ่งงานกันทำเป็นอย่าง ๆ เช่น "บางวันก็ไม่วางอวน แต่ลงไปค้ำน้ำฝั่ง" หรือ "เคยถือท้ายเรือให้แขก"⁷⁶ หรือ "จับได้ก็แบ่งปลา

70 สัมภาษณ์ นายฟอง มีทองขาว

71 สัมภาษณ์ นายคำ พูลสวัสดิ์

72 สัมภาษณ์ นายฟอง มีทองขาว

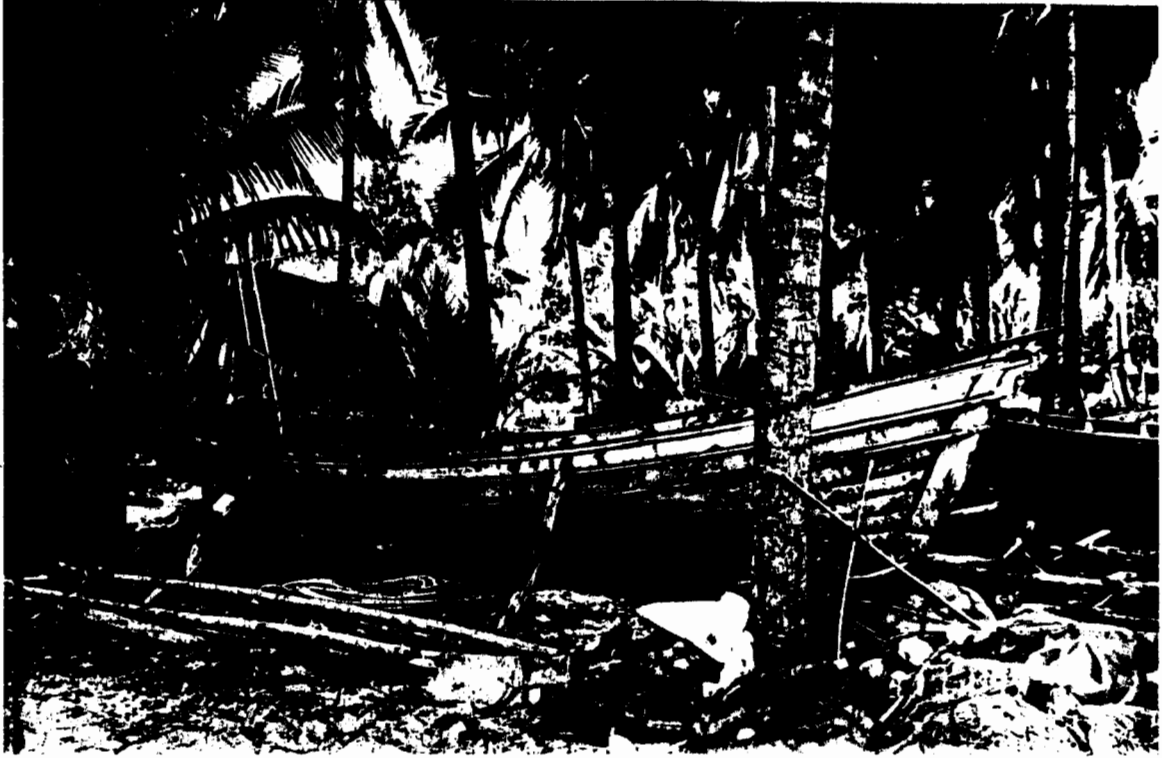
73 สัมภาษณ์ นายทรน วรรณกิจ

74 สัมภาษณ์ นายฟอง มีทองขาว

75 สัมภาษณ์ นายทรน วรรณกิจ

76 สัมภาษณ์ นายฟอง มีทองขาว

ภาพที่ 48 เรือแจก ลานใหญ่ ปลายตัด

กันเลย ฝ่าไปทำงาน เมียก็เอาปลาใส่ตะกร้าทูนหัวไปตลาด"⁷⁷ ผู้หญิงโดยมากจะไม่ค่อยออกเรือ จึงเริ่มแบ่งหน้าที่ในการผลิตของครัวเรือนชัดเจนขึ้น เช่น "ออกเฉพาะผู้ชาย แต่ผู้หญิงออกไม่ไหว ถูกลม ถูกคลื่น อยู่บ้านหุงข้าว เมื่อได้ปลา ก็เอาปลาไปขาย"⁷⁸ วิธีการแบ่งผลผลิตจะเริ่มมีการแบ่ง ระหว่าง "นายอวน" กับ "ลูกน้อง" คือ "เจ้าของอวนเรียกว่า นายอวนไปกับลูกน้อง" มีสัดส่วน คือ "ได้มา 100 แบ่ง 50 แรกให้เจ้าของอวนอีก 50 แบ่งให้แรงงานทุกคนเท่ากัน รวมทั้งเจ้าของอวนที่ไปด้วย"⁷⁹

จนกระทั่งในช่วงหลัง พ.ศ. 2505 เครื่องมือในการจับสัตว์แต่ละอย่างทั้งอวนเรือ เครื่องยนต์ต้องลงทุนมาก ชาวประมงจะต้องกู้จากบริษัทในเมืองเพื่อซื้อเครื่องมือ ทำให้ต้องรีบจับให้มาก เพื่อเอาไปใช้หนี้ เช่น "พอไปเอาเครื่องจากบริษัทก็ต้องทำจริง ตั้งใจทำงาน เพราะติดเงินเขา" หากกู้เล็ก ๆ น้อย ๆ จะกู้จากพ่อค้าชาวจีนมีแพปลารับซื้อปลา ชาวประมงเมื่อหาปลาได้ก็ต้องไปขายกับพ่อค้าคนที่กู้เงินมา เช่น ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ไปกู้เค้าแก้ห้างเล็ก ๆ น้อย ๆ หาปลาได้ก็ส่งปลาให้"⁸⁰

77 สัมภาษณ์ นายพรน วรรณกิจ

78 สัมภาษณ์ นายโรนาม ใต๊ะหาด

79 สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ ใต๊ะหมาด

80 สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ ใต๊ะหมาด

2. ระบบทางวัฒนธรรมของชุมชนหมู่บ้านช่วง พ.ศ. 2435-2504

ด้านความเชื่อและพิธีกรรม

ระบบทางวัฒนธรรมของชุมชนหมู่บ้าน ที่เป็นเครื่องมือในการอ่านวยต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน และชุมชน อันเกิดจากภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ยังคงเป็นระบบที่มีคุณค่าทางสังคมของชุมชนที่สืบทอดกันมายาวนาน ดังนั้น แม้ว่าระบบตลาดจะเข้ามามีผลต่อชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวบ้านที่อยู่บริเวณชุมชนการค้าที่เกิดขึ้นมาใหม่ในช่วงนี้

เมื่อชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนมาเป็นการผลิตแบบยังชีพ มาเป็นการผลิตแบบยังชีพที่เหลือจากกินก็ขาย ทำให้ชาวบ้านเริ่มที่จะเลือกวิถีแห่งการสะสมมากกว่าวิถีแห่งการแบ่งปัน เพื่อนำไปซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค หรือซื้อเครื่องมือในการผลิตแบบใหม่ ดังนั้น โลกทัศน์ของชาวบ้านในการมองธรรมชาติว่า ที่เคยมองอย่างมีความกลมกลืน ระหว่างการอยู่ร่วมกันกับการดำรงชีวิต ผสานกับรูปแบบทางความเชื่อที่เป็นกลไกทางวัฒนธรรม จึงเปลี่ยนแปลงไปเป็นการมองธรรมชาติเหล่านั้นว่าเป็นสินค้าชนิดหนึ่ง เช่น "ตัดไม้สักดีสิทีไรมาได้ ไม้สักรันด้วยขวาน ต่อมาก็เครื่องก็ตัดหมดเลย"⁸¹ อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ดังกล่าวเริ่มเกิดขึ้นในตอนปลายของช่วงเวลานี้ และมีความชัดเจนมากขึ้นในช่วงหลังวาทะภัย ผลที่ตามมาก็คือ ระบบความสมดุลทางธรรมชาติ สูญเสียไป ตัวอย่างทางรูปธรรม ได้แก่

1. ป่าไม้ที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า พืชพันธุ์สมุนไพร และของป่าอื่น ๆ ที่ชาวบ้านเคยใช้เป็นแหล่งพึ่งพิงยามขาดส่น มีจำนวนร่อยหรอลง

2. ทำให้ฝนไม่ตกตามฤดูกาล มีผลอย่างมากต่อผลผลิตทางเกษตรกรรม เพราะชาวบ้านทำนาโดยอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก

81 สัมภาษณ์ นายเสียบ บุญบำรุง

3. ป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารบนเขาถูกทำลาย มีผลให้น้ำตามแม่น้ำลำคลองที่เคยชะล้างสิ่งสกปรกตะกอนที่อยู่ในลำคลองไว้ให้น้อยลง มีปริมาณลดลง จึงทำให้การเดินทางติดต่อทางเรือ รวมทั้งการติดต่อระหว่างชุมชนหมู่บ้านทาสวน กับชุมชนหมู่บ้านท่าทางเรือเหนือต้องเลิกไปเพราะคลองตื้นเขิน

4. นอกจากนั้นยังทำให้น้ำจืดมีน้อย จึงก่อให้เกิดปัญหาน้ำเค็มรุกล้ำเข้ามาตามลำคลองในบริเวณราบลุ่ม ซึ่งเป็นแหล่งเพาะปลูกข้าว

5. ชุมชนทาสวนต้องประสบปัญหาเมื่อฝนตกหนัก ก็จะชะล้างหน้าดินที่เป็นอาหารของต้นไม้ไปหมด

6. ชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านประมง ไม่สามารถหาวัสดุในการทำเรือได้สะดวกเหมือนในอดีต เป็นต้น

สิ่งเหล่านี้เป็นการทำลายวงจรความสมดุลย์ในโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนหมู่บ้านที่เป็นรูปธรรมในปัจจุบัน เมื่อระบบคุณค่าที่แฝงอยู่ในกลไกทางวัฒนธรรมถูกทำลายไป ปัญหาวิกฤตแห่งการดำรงชีวิตของชาวบ้านจึงค่อยๆ เพิ่มขึ้น ดังเช่น ปัญหาความยากจนในเขตปากน้ำจืดที่เคยเป็นแหล่งที่มีความสมบูรณ์มาก แต่เปลี่ยนมาพึ่งพิงกับระบบตลาดเมื่อราคาผลผลิตตกต่ำลงชาวบ้านชุมชนท่าทางบริเวณนี้จึงได้รับความยากลำบาก

ด้านการละเล่น

ชาวบ้านที่เคยใช้เวลาว่างหลังทำการผลิตแบบยังชีพ ไปในการคลุกคลีตีโมงไปมาหาสู่และเล่นสนุกกัน ในรูปแบบของการละเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ เพื่อเสริมความสัมพันธ์ และความรู้สึกที่ดีต่อกันของชาวบ้านในระยะต้น ๆ ของช่วงเวลานี้เริ่มมีเวลาน้อยลง เนื่องจากต้องทุ่มเทเวลาไปกับการผลิตแบบใหม่ จึงเป็นการบั่นทอนความรู้สึกร่วม ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนไปทีละน้อย โดยเฉพาะปลาย ๆ ของช่วงเวลานี้

ด้านระบบการอยู่ร่วมกัน

ชาวบ้านยังคงมีการช่วยเหลือแบ่งปันกัน ฟึ่งพากัน และมีน้ำใจต่อกันในรูปแบบต่าง ๆ ที่ปรากฏในด้านการผลิตและด้านอื่น ๆ ทั้งภายในเครือญาติ ในชุมชน และระหว่างชุมชน ทั้งการออกปาก การไปมาหาสู่ของเครือญาติ การไปมาหาสู่ของเกลล การไปคลุกคลีตีโมง เป็นต้น จึงทำให้ชาวบ้านสามารถอยู่ได้ด้วยชุมชนของตนเอง ไม่ได้ถูกกระทบจากทุนการผลิตที่เข้ามาจากภายนอกตลอดช่วงเวลานี้มากนัก นอกจากนี้เนื่องจากชาวบ้านมีความยืดหยุ่นในการดำรงชีพสูง ชาวบ้านจึงสามารถค่อย ๆ ปรับตัวเข้ากับสิ่งที่เข้ามากระทบได้ เช่น การพลอยเขา เป็นการเกิดรูปแบบทางความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบใหม่ ๆ ในการไปเรียนรู้วิธีการผลิตจากอีกชุมชนหนึ่ง และร่วมมือกันภายในชุมชนใหม่ที่เกิดขึ้นนี้ หรือการทดลองปลูกยางในสวนผลไม้บนกันไพบก่อนไม่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงการผลิตแบบเป็นบริเวณกว้างโดยทันทีทันใด ในระดับครัวเรือนเองก็ยังมี การช่วยเหลือกันในการผลิตเห็นได้จาก คำนิยมในเรื่อง การเตรียมเครื่องมือในการผลิตไว้ให้ยามลูกมีครอบครัว เช่น "ถ้าลูกแต่งงานต้องลงทุนใหม่ให้ลูกเฉพาะเรือกับอวน"⁸² หรือ "พ่อแม่จะแบ่งปันแจกจ่ายให้เท่านี้เท่านี้ไปทำ พ่อแต่งงานเสร็จแล้วต้องให้ ถ้าไม่ให้ก็ทำการไม่ได้"⁸³ ดังนั้นการที่ชาวบ้านยังสามารถคงอยู่ได้ด้วยตนเอง ไม่ลู่ไปตามกระแสแห่งทุนมากนัก เพราะมีความสัมพันธ์ในระบบเกลล ระบบเครือญาติ และระบบการช่วยเหลือระหว่างชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ช่วยค้ำจุนอยู่ หรือแม้แต่ช่วงที่ชาวบ้านจะต้องประสบกับภัยต่าง ๆ ชาวบ้านก็จะช่วยเหลือกันแม้ว่าจะไม่รู้จักมาก่อนก็ตาม เช่น ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวบ้านชาวเมืองในที่ต่าง ๆ เข้าไปขอหลบภัยอยู่ในชุมชนท่าสวนอยู่ เช่น "เมื่อเครื่องบิน บินมาเราก็วิ่งเข้าไปขอชาวสวนอยู่ เขาก็มีน้ำใจให้อยู่ 10-20 วัน ไม่มีของหาย พวกคนในตลาดต้องแบกเงินแบกทองเข้าไป"⁸⁴ หรือ "พวกญี่ปุ่นบุก ยังคงปลูกสวนเหมือนเดิม ช่วงนั้นยังเด็กไปดูพวกเค้าแก่พวกจีน ขึ้นมาจากนคร มาอยู่ที่นี่ คนแต่แรกใจบุญเขาช่วยกันเขาไม่เอาเงินกัน ขอขึ้นเรือบ้าง

82 สัมภาษณ์ นางโรนาม รัตตะหมาต และนายสุรินทร์ รัตตะหมาต

83 สัมภาษณ์ นายแคล้ว อนันตราช

84 สัมภาษณ์ นางบัวหนาย แซ่ตัน

ข้ามเรือบ้าง เดินมาเฝ้าเจ้าครกมือไหว้ขอร้อง พวกแขกพวกจีนมาหมด พวกคนรวย พวกท่าวัง มาเยอะ เดินมาเป็นกลุ่ม ๆ แยกของแยกผ้าแยกเงินมา"⁸⁵ หรือแม้แต่ช่วงเกิดเหตุการณ์วตะภัยครั้งใหญ่ ชาวบ้านก็มีการช่วยเหลือกัน เช่น ที่ปากพนัง "วตะภัยบ้านพังหมด ขอร้องกันได้ บ้านที่ไมพังคนอยู่กันเต็ม ไปช่วยกันซ่อมบ้านที่พัง"⁸⁶ ชาวบ้านมีการช่วยเหลือกันแทบจะทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการผลิต เรื่องชีวิตประจำวัน เรื่องงานประเพณีต่าง ๆ ในครัวเรือน งานในชุมชน หรือแม้กระทั่งยามเดือนร้อนเมื่อประสบภัยต่าง ๆ ผ่านสิ่งสำคัญร่วมกันสิ่งหนึ่ง คือ "น้ำใจ" ที่ช่วยให้สังคมของชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราชคงอยู่ได้อย่างมีศักยภาพเป็นเวลานาน

สรุป

การผลิตของชาวบ้านยังมีลักษณะพึ่งพาธรรมชาติสูง มีการไปมาหาสู่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ยังคงมีความเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน เพราะสภาพแวดล้อมทรัพยากรยังคงสมบูรณ์

หมู่บ้านท่าสวน ยังคงใช้เครื่องมือแบบง่าย ๆ ที่ใช้แรงคนเป็นหลัก แม้ว่าจะเปลี่ยนเครื่องมือไปตามวิธีการผลิตที่ต้องใส่ใจงานการเพราะปลูกมากขึ้นก็ตาม อีกด้านหนึ่ง ผลผลิตที่มีคุณภาพ ได้จากการคัดเลือกผลที่ดีไปขาย เพราะปริมาณที่ส่งไปขายเป็นสัดส่วนที่น้อยมากเมื่อเทียบกับผลผลิตทั้งหมด และแม้ว่าจะปลูกพืชชนิดอื่น เช่น ยาง แต่ก็ยังคงปลูกไม้ผลอยู่ ทั้งนี้เพื่อหารายได้มาใช้จ่ายสินค้าใหม่ๆ ที่เข้ามายังหมู่บ้าน

หมู่บ้านท้าวในบริเวณสามอำเภอหลัก มีการเปลี่ยนเครื่องมือที่ใช้คือจาก ครก กระจัง มาเป็นโรงสีข้าว ในขณะที่บริเวณอื่นๆ ยังคงสีข้าวกินเอง

หมู่บ้านประมง ยังคงใช้วัสดุจากธรรมชาติ วิถีธรรมชาติ แล้วจึงค่อยๆ เริ่มเปลี่ยนจากการหาปลาขายฝั่ง เป็นการออกเรือด้วยเรือใบเหมือนชาวมุสลิม มีการใช้เครื่องมือประเภทยวน โดยเฉพาะช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

85 สัมภาษณ์ นายเอี่ยม ยอดวิจารณ์

86 สัมภาษณ์ นายเสรี อยู่เพ็ง

ในด้านของการแลกเปลี่ยนนั้น เนื่องจากการเดินทางทั้งทางบกและทางน้ำสะดวกมากขึ้น จึงมีสินค้าเข้ามาถึงชุมชนหมู่บ้านได้สะดวกขึ้น โดยผ่านทางชุมชนการค้าต่างๆ ทั้งในเมืองและชุมชนการค้าที่เกิดขึ้นใหม่ อย่างไรก็ตาม กิจกรรมเหล่านี้ดำเนินการโดยชาวจีน

ในขณะที่กระบวนการส่งผลผลิตไปยังตลาด ก็ดำเนินการโดยชาวจีนเป็นหลักเช่นกัน ชุมชนท่าหน้า ชาวบ้านที่อยู่ใกล้ก็จะขายโรงสีไฟ ซึ่งจะทำหน้าที่จัดการเรื่องการขนส่งขึ้นรถไฟไปยังภายนอก หรือชาวบ้านขายผ่านโรงสียนต์ในราคาต่ำ แล้วโรงสียนต์ก็จะส่งไปขายให้ทางโรงสีไฟ ถึงแม้ว่าโรงสียนต์จะเป็นของชาวนารวย แต่ก็เป็นการสะสมทุนผ่านการค้า มากกว่าเป็นการผลิต เพราะสะสมทุนจากการซื้อถูกขายแพงเป็นหลัก มากกว่าการแปรรูปผลผลิตหรือการสีข้าว

ในชุมชนท่าสวน ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงผลิตแบบยังชีพ ส่วนที่เหลือจึงขายประกอบกับการขนส่งที่ยากลำบาก ในขณะที่เริ่มมีการปลูกยางกันเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะ ชาวจีนฮกเก้งทางฝั่งตะวันตกของจังหวัดและชาวบ้านบางส่วนของที่ดินบางแห่งไม่อาจปลูกผลไม้อื่นได้ แต่ชาวบ้านก็ยังคงปลูกยางปนกับไม้ผล ในรูปแบบต่างๆ อย่างไรก็ตาม รายได้จากการปลูกยางก็ไม่แน่นอน เพราะราคามีความผันผวนมาก

อย่างไรก็ตาม ได้เริ่มเกิดมีพ่อค้าคนกลางหรือพ่อค้าปากแข็ง ที่สะสมทุนจากการรับซื้อผลผลิตราคาถูกจากชาวบ้านนำมาขายในเมือง

ส่วนชุมชนประมง ผลผลิตจากชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ยังคงถูกบริโภคภายในชุมชน มากกว่าการขนส่งออกไปยังภายนอก

การติดต่อกันระหว่างชุมชนและภายในชุมชน ทั้งในรูปแบบตลาดนัดและการไปมาหาสู่เรือญาติและ เกลอ ยังคงมีความสำคัญในด้านความสัมพันธ์ทางจิตใจแล้ว ยังมีผลทางเศรษฐกิจคือ เป็นการสนับสนุนหรือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แม้ว่าตลาดนัดในบริบทของชุมชนหมู่บ้าน เริ่มมีสินค้าจากภายนอกเข้ามาขายบ้างก็ตาม แต่การแลกเปลี่ยนก็ยังคงเป็นการแลกเปลี่ยนตามความพอใจ

ระบบทางวัฒนธรรมของชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราช 3 ด้านใหญ่ๆ ได้แก่ การละเล่น ความเชื่อและพิธีกรรม และระบบการอยู่ร่วมกัน

การที่ชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราชติดต่อกับโลกภายนอกมากขึ้น และชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมการผลิตบ้าง ชาวบ้านจำเป็นต้องให้ความสนใจในการผลิตของตนมากขึ้น ทำให้เวลาว่างในการทำกิจกรรมอื่นๆ มีน้อยลง ส่งผลให้การละเล่นต่างๆ ค่อยๆ ลดน้อยลงไป อย่างไรก็ตาม คุณค่าทางวัฒนธรรมด้านอื่นๆ เช่น ด้านความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ชาวบ้านยังคงสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านั้นเอาไว้ ถึงแม้ว่าจะค่อยๆ ถูกบั่นทอนด้วยโลกทัศน์ที่มุ่งหวังกำไร ในตอนท้ายๆ ของช่วงเวลานี้ ในด้านระบบการอยู่ร่วมกัน ชาวบ้านยังคงมีการช่วยเหลือพึ่งพากัน แบ่งปันกัน กิจกรรมของชาวบ้านในรูปแบบต่างๆ เหล่านี้ เป็นแรงที่ยึดเหนี่ยวภายในชุมชนไว้อย่างเหนียวแน่น ทำให้ชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราชยังคงรักษาระบบการผลิตของตนไว้ได้เป็นเวลานาน ไม่ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างทันทีทันใด

บทสรุป

สภาพเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้านของนครศรีธรรมราช ตั้งอยู่บนโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ ได้แก่ สภาพทางภูมิศาสตร์ ที่ประกอบไปด้วยทรัพยากรที่มีความหลากหลาย และมีความอุดมสมบูรณ์ ประกอบกับระบบการอยู่ร่วมกันของชาวบ้าน ที่มีการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันทั้งในด้านเศรษฐกิจ และวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ที่ปรากฏออกมาในรูปแบบต่างๆ โดยอยู่ภายใต้โครงกรอบทางวัฒนธรรมด้านต่างๆ เช่น ระบบความเชื่อ พิธีกรรม การละเล่นต่างๆ เป็นต้น โครงกรอบทางวัฒนธรรมดังกล่าว นอกจากจะมีพื้นฐานอยู่ที่ความสมดุล และการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติแล้ว ยังเป็นตัวกระชับความสัมพันธ์ภายในชุมชน ในระบบการอยู่ร่วมกันที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น นอกเหนือจากความสัมพันธ์ทางสายเลือดในระบบเครือญาติที่มีอยู่แล้ว

โครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้ มีส่วนสัมพันธ์กับโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้าน ทั้งในแง่การผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิตทั้งในระดับชุมชนหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน

ในแง่ความสัมพันธ์ทางการผลิต จะมีการช่วยเหลือกันในแต่ละขั้นตอนการผลิต มีการใช้แรงงานร่วมกัน และแบ่งปันแลกเปลี่ยนผลผลิตกันในรูปแบบต่างๆ ในแง่มุมมองของผลผลิต เช่น เทคโนโลยีในการผลิต จะเป็นเทคโนโลยีการผลิตที่สอดคล้องกับการอยู่ร่วมกับธรรมชาติมากกว่า การตัดวงเอาจากธรรมชาติ เพื่อนำมาสะสมเป็นของตนเอง นอกจากนี้ ชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราชยังมีศักยภาพในการพึ่งตนเองได้สูง คือ นอกจากทำการเกษตรกรรมแล้ว เครื่องมือในการผลิต และหัตถกรรมครัวเรือนต่างๆ ที่จำเป็น สามารถทำขึ้นใช้เองได้ในแต่ละครัวเรือน

ลักษณะโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าวข้างต้น ทำให้ไม่เกิดการแบ่งงานกันทำในการผลิต ทำให้ระบบชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราช ดูเสมือนว่า หยุดนิ่งเป็นเวลานาน และไม่เปลี่ยนแปลงไปสู่วิถีการผลิตแบบใหม่ อันเกิดจากความขัดแย้งจากภายในสังคมของตนเอง แต่ภายใต้สภาพที่หยุดนิ่ง ชุมชนหมู่บ้านมีการปรับตัวไปอย่างช้าๆ และมีวิถีทางเป็นของตนเอง

ปัจจัย 3 อย่างที่ถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาได้แก่ เรื่อง ภาษีรัฐูปการ การสร้างทางรถไฟ และการทำเหมืองแร่ ปัจจัยเหล่านี้ ถ้าหากมองจากสายตาที่อยู่ในชุมชนหมู่บ้านแล้ว น่าจะมีผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิต และการผลิตของชาวบ้าน เช่น ในแง่ของการนำเอาผลผลิตหรือส่วนเกินไป การเกิดการติดต่อกับโลกภายนอกได้สะดวกมากขึ้น มีสินค้าใหม่ๆ เข้ามาในชุมชนมากขึ้น รวมทั้งการเข้ามาตัดดวงเอาวัตถุดิบซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นไป

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีที่มาเบื้องหลังที่สำคัญคือรัฐ และทุนนิยมจากภายนอก

แม้ว่าจะมีการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่เป็นการรวบอำนาจทั้งหมดเข้าสู่ส่วนกลาง สำหรับชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราชแล้ว เป็นการเปลี่ยนรูปแบบเอาส่วนเกินไปจากหมู่บ้านที่มีความซับซ้อนมากขึ้น จากแรงงานเป็นหลักมาสู่ระบบเงินตรา อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชาวบ้านบางส่วนจะเข้าสู่การผลิตเพื่อขาย แต่ก็ไม่ได้มีการพัฒนาหรือปรับปรุงวิธีการผลิตเท่าไรนัก หากแต่เป็นการขยายพื้นที่ทำนา ที่ชาวบ้านทำนาส่วนหนึ่งเพื่อยังชีพ ที่เหลือจากการยังชีพจึงขายแต่ในภาคการค้าจะดำเนินไปด้วยคนจีน ถึงแม้ว่าจะเกิดการใช้เทคโนโลยีในการสีข้าวแบบใหม่ขึ้นก็ตาม ผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการค้าและการลงทุนก็คือ คนจีน เช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นในชุมชนการค้าบริเวณสถานีรถไฟและชุมชนการค้าบริเวณที่มีการทำเหมืองแร่

ในขณะที่ชาวบ้านได้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตไปบ้าง ในด้านการบริโภคสินค้าใหม่ๆ การที่จะต้องกันผลผลิตส่วนหนึ่งไปเพื่อให้รัฐ และเพื่อซื้อสินค้าจากภายนอก จึงทำให้ชาวบ้านค่อยๆ ลดความสามารถในการพึ่งตนเองลงไปที่ละน้อย แต่อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านยังคงทำการผลิตแบบเพื่อยังชีพเป็นหลัก แล้วจึงขายส่วนที่เหลือ

สาเหตุที่ทำให้ชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราชเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ก็เพราะโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนหมู่บ้านเอง ซึ่งประกอบด้วย ความหลากหลายและอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และระบบการอยู่ร่วมกันของชุมชนหมู่บ้าน นอกจากโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าวแล้ว ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ที่ชาวบ้านสามารถยังชีพได้ด้วยฐานของทรัพยากรในการผลิตที่แตกต่างกัน ภายใต้อพื้นที่ที่มีขอบเขตจำกัด เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงต่อการผลิต จึงไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบทั้งหมด และเมื่อเกิดวิกฤตขึ้นกับการผลิตนั้น การผลิตที่มีฐานทรัพยากรที่แตกต่างกันอันอื่นๆ ก็ยังคงอยู่ รวม

ทั้งโครงการทางวัฒนธรรมของชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งมีแกนหลักอยู่ที่ "น้ำใจ" การช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน การให้ การแบ่งปัน ความสมดุลง และ "การอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ" จึงมีส่วนช่วยยับยั้งการเปลี่ยนแปลงที่มีแกนหลักอยู่ที่การสะสมและการมุ่งเอามาเป็นของตัวเอง บัจจุบันทั้งหมดเหล่านี้มีส่วนทำให้ชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราชมีวิถีทางในทางประวัติศาสตร์ที่เป็นตัวของตัวเอง

ลักษณะพิเศษของชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ดังกล่าว หากไม่ได้ถูกนำมาพิจารณาในฐานะของสังคมตะวันออกที่ว่าจะสามารถพัฒนาไปเป็นทุนนิยม ตามแนวทางการพัฒนาของยุโรปได้หรือไม่ ที่เป็นการมองชุมชนหมู่บ้านซึ่งเป็นรากฐานแห่งชีวิตของชาวบ้านว่า เป็นตัวอุปสรรคในแง่ของแรงยึดเหนี่ยวภายในชุมชน ความสามารถในการพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นการมองในแง่ลบแล้ว ก็จะพบว่าลักษณะของชุมชนหมู่บ้านไทยภาคใต้แห่งนี้ มีลักษณะที่สำคัญและน่าสนใจ โดยเฉพาะโครงการทางวัฒนธรรมของชุมชนหมู่บ้าน ที่มีแกนหลักอยู่ที่เรื่องของ "น้ำใจ" และ "การอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ" ซึ่งเป็นเบื้องหลังของรูปแบบในการดำรงชีวิต และโครงสร้างเศรษฐกิจ โครงการทางวัฒนธรรมดังกล่าว อาจจะเป็นสาระสำคัญต่อทางออกของสังคมไทยในปัจจุบัน ซึ่งผ่านความพยายามพัฒนาตามแนวตะวันตกมาระยะหนึ่งแล้ว ในฐานะของแก่นสารซึ่งถูกนำไปประยุกต์ที่ไม่ใช่เป็นเพียงแค่รูปแบบก็ได้

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กนกศักดิ์ แก้วเทพ. พัฒนาการของความคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองหลังจากร่าง: บทสำรวจ
แนวคิดและงานเขียน. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง 2 : 69-95

กรรณิการ์ นิโรบล. ระบบศักดินาในไทยและยุโรป: ศึกษาเปรียบเทียบโครงสร้างทางสังคมและ
ลักษณะพัฒนาการ.

กลุ่มศึกษาปัญหาภาคใต้. วิกฤติการณ์อย่างไทย. กรุงเทพมหานคร: หจก. พันธมิตรปริทัศน์, 2525.

กิ่งแก้ว นิคมชา. การเจรจาข้อตกลงระหว่างไทยและอังกฤษ เกี่ยวกับหัวเมืองมลายู ใน
สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวระหว่าง พ.ศ. 2443 ถึง พ.ศ. 2452.

กิตติ ต้นไทย. คลองกับระบบเศรษฐกิจของไทย (พ.ศ. 2367-2453).

กุลลดา เกษมอนุช. ทุนนิยม: กำเนิดโรดกานูวัตร์. นิตยสารพบโลก 7 (พฤศจิกายน 2536):
28-37.

เกื้อกูล ยืนยงอนันต์. การพัฒนาการคมนาคมทางบกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัว.

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. แลได้สี่ทศวรรษ: ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และ
พัฒนาการทางการเมือง (ในช่วงเวลา 2490-2536). ใน การประชุมวิชาการ
ประจำปี 2536. หน้า 1-15. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2536.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

..... แนวคิดนักทฤษฎีสังคมนานาชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์,
ม.ป.ป..

..... และ พรพิไล เลิศวิชา. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2537.

..... เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2533.

..... บ้านกับเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์,
2529.

..... ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2526.

..... ประวัติศาสตร์การปฏิวัติอุตสาหกรรมเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2536.

ชลดา โภคพิศิตา. ทาสกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-
2448.

ชวลีย์ ณ กลาง. การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างความสัมพันธ์ของหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือ
และฝ่ายใต้กับรัฐบาลไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.

ฐลสิทธิ์ ชูชาติ. วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ. 2394-2475.

ณรงค์ นุ่นทอง. การปฏิรูปการปกครองมณฑลนครศรีธรรมราช ในสมัยพระยาสุโขมนัยวินิตเป็นข้าหลวง-
เทศาภิบาล (พ.ศ. 2439-2449).

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. นครศรีธรรมราชสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. ใน รายงานการสัมมนา
ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช. หน้า 290-295. กรุงเทพมหานคร:
วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2521.

แถมสุข นุ่มนนท์. การทูตไทย สมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,
2528.

ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองประเทศราชมลายู ใน
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2411).

นครศรีธรรมราช, วิทยาลัยครู. ประวัติศาสตร์และโบราณคดีนครศรีธรรมราช. กรุงเทพมหานคร:
กรุงสยามการพิมพ์, 2529.

..... ประเพณีพื้นบ้าน ตำบลนาสาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช.

นครศรีธรรมราช: ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช และศูนย์ประสานงาน
บริการสังคม วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2527.

นพรัตน์ นุสธรรม. การปฏิรูปกฎหมายที่ดินในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.

นันทิยา สว่างวุฒิชธรรม. การควบคุมกำลังคนในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการจัดการเกณฑ์ทหาร
(พ.ศ. 2325-2448).

- นิธิ เอียวศรีวงศ์ และศรีศักร วัลลิโภดม. ข้อเสนอเกี่ยวกับการจัดช่วงเวลาของพัฒนาการทางวัฒนธรรม: กรณีทักษิณ. ใน พัฒนาการทางวัฒนธรรม: กรณีทักษิณ, หน้า 244-256. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2534.
- บุญรอด แก้วกัณฑ์. การเก็บส่วยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2411). ปก แก้วกาญจน์. การสร้างทางรถไฟสายใต้กับผลกระทบทางเศรษฐกิจและการเมือง ตั้งแต่ พ.ศ. 2452 ถึงปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2534.
- ประชาสัมพันธ์, กรม. สภาพและความเป็นอยู่ของจังหวัดนครศรีธรรมราช. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พานิชสุภาพ, 2494.
- ประทีป ชุมพล, รองศาสตราจารย์. นครศรีธรรมราช ตำนาน โบราณคดี ประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อดีต, 2536.
- ประนุช ทรัพย์สาร. วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พ.ศ. 2394-2475.
- ประพนธ์ เรืองณรงค์. เรื่องเล่าจากชาวใต้ ชุดที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2531.
- ประเวศ วะสี, ศ.น.พ.. วิกฤติหมู่บ้านไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2532.
- ป้วย อึ้งภากรณ์ และ สุภาพศสุนทร. เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย. พระนคร: สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์, 2499.
- ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ. ระบบไพร่ในสังคมไทย พ.ศ. 2411-2453. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.
- เปอร์รี่ แอนเตอร์สัน. วิพากษ์วิธีการผลิตแบบเอเชีย. แปลโดย จามะรี พิทักษ์วงศ์, ใน วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง 4 (กรกฎาคม 2528): 1-40.
- พงษ์เนียน ทองพงษ์เนียน. การศึกษาเรื่องทาสในสมัยรัตนโกสินทร์.
- พรพิไล เลิศวิชา. สิริวง. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2532.
- พรเพ็ญ อ้นตระกูล. การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2435-2468).
- พรรณงาม เเงาธรรมสาร. การปกครองหัวเมืองภาคใต้ทั้ง 7 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.

พรณี อวนสกุล. กิจการเหมืองแร่ตีบกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทย

พ.ศ. 2411-2474.

พวงเพชร สุรัตน์กวีกุล. นโยบายการปฏิรูปการบริหารงานการคลังในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 11

(ตุลาคม-พฤศจิกายน 2524): 44-49.

พอดา แก่นแก้ว. ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนปากพนัง พ.ศ. 2439-2525.

พาสนา กิจถาวร. บทบาทของคณะสงฆ์ในเรื่องการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.

ภัชราพร ช่างแก้ว. พุทธศาสนากับการก่อตัวของรัฐไทยแบบใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6.

ภารดี มหาจันทร์. รัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ (พ.ศ. 2394-2475). พิมพ์ครั้งที่ 1.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2527.

ภูวตล ทรงประเสริฐ. ทฤษฎีการก่อตัวทางเศรษฐกิจสังคมกับการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย

วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง. (มีนาคม-เมษายน 2524): 116-130.

_____ . ทุนสังคมนิยม: การผูกขาดตลาดอย่างพาราและตีบไทย. พิมพ์ครั้งที่ 1.

กรุงเทพมหานคร: สถาบันเอเชียศึกษา, 2535.

ยศ สันตสมบัติ. จากวานรถึงเทวดา: มาร์กซิสม์และมานุษยวิทยามาร์กซ์.

รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์. ภาววิทยาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.

ลิจิต ชีรเวคิน, ศาสตราจารย์ ดร. . วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.

แล ดิลกวิทยรัตน์. ทฤษฎีสังคมกับประวัติศาสตร์หมู่บ้านในเอเชีย. วารสารเศรษฐศาสตร์ปริทัศน์ 8

(กันยายน 2529): 13-15.

_____ . วิธีการผลิตแบบเอเชียกับเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์แห่งความด้อยพัฒนาของ

สังคมไทย. วารสารธรรมศาสตร์ 9 (กรกฎาคม-กันยายน 2522): 87-89.

_____ . เวียดนามกับวิธีการผลิตแบบเอเชีย. วารสารเอเชียปริทัศน์ 4 (มกราคม

2526): 1-15.

โลว์, เจมส์. จดหมายเหตุเจมส์ โลว์. แปลโดย นันทา วรเนติวงศ์. กรุงเทพมหานคร:

กรมศิลปากร, 2519.

วรภัคดีพิบูลย์, พระ. การเก็บเงินค่านา. วารสารสังคมศาสตร์ 3 (มกราคม 2508): 36-50.

วรรณชสิทธิ์ บุญมี. ความสัมพันธ์กับอังกฤษในบางลักษณะ สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: การป่าไม้และการเหมืองแร่.

วิจิต กาฬกาญจน์. นโยบายการผลิตและการค้ายางพาราในภาคใต้ของไทย พ.ศ. 2444-2503.

วิเชียร ณ นคร, สมพุทธ ชูระเจน, ชวน เพชรแก้ว, ฉัตรชัย สุกระกาญจน์ และ ปรีชา นุ่นสุข. นครศรีธรรมราชของเรา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บางกอกสาส์น, 2523.

วิรัตน์ ชีระกุล, บรรณาธิการ. ชีวิตไทยปักษ์ใต้. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2521.

วิวัฒน์ คติธรรมนิตย์, บรรณาธิการ. ความหลากหลายทางชีวภาพกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2536.

ศรีนวล ศิริมิสินทร์. การปรับปรุงเศรษฐกิจของไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453).

ศิลปากร, กรม. พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2535.

_____. รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช. ใน อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพ พลเอก เจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุชิต (แย้ม ณ นคร). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, 2505. (นายเปลื้อง ณ นคร แจ้งต่อกองวรรณคดี และ ประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ขอให้เลือกเรื่องเกี่ยวกับเมืองนครศรีธรรมราชสำหรับ พิมพ์แจกเป็นหนังสืออนุสรณ์).

สงบ ส่งเมือง. ความสัมพันธ์ระหว่างราชธานีกับหัวเมืองนครศรีธรรมราช ในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.

สมเกียรติ วันทะนะ. วิธีการศึกษาสังคมไทยของจิตร ภูมิศักดิ์. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 10 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2523): 1-13.

สมาใจ ไพรเจริญธีระรัชต์. บทบาทของประเทสมหาดานาจตะวันตกในการสร้างทางรถไฟของประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช. ชีวิตฉัน. กรุงเทพมหานคร:
องค์การค้ำของครูสภา, 2504.

สมภพ มานะรังสรรค์. แนวโน้มพัฒนาการเศรษฐกิจไทยในช่วงก่อนและหลังการปฏิรูปการปกครอง
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

สมยศ ทุ่งหว้า. พลวัตของสังคมเกษตรบริเวณเขตชายฝั่งอ่าวปากน้ำจ. นครศรีธรรมราช.
วิทยาสารเกษตรศาสตร์. 14 (มกราคม-มิถุนายน 2536): 94-107.

สมสวาท ขวัญไชยสิทธิ์. การปฏิรูปภาษีอากรในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.
สังคมศาสตร์, สมาคม. ทฤษฎีและวิธีการศึกษาเรื่องท้องถิ่น. จดหมายข่าว ปีที่ 8 (มกราคม-
มีนาคม 2529).

สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร. ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ. 2398-2453).
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2521.

สุทธิพันธ์ ขุทรานนท์. การจัดเก็บภาษีอากรและผลกระทบต่อสังคมไทย พ.ศ. 2416-2475.

สุธี ประศาสน์เศรษฐ. ทฤษฎีและแนวทางศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย. กรุงเทพมหานคร:
เศรษฐศาสตร์ปริทัศน์ 2 : 37-62.

สุภาพรธรรม ฌ บางช้าง, รองศาสตราจารย์ ดร.. พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทย ก่อนสมัยสุโขทัย
ถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย
ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

สุภาพรณ์ ตัฒศลาภักษ์. บทบาทของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ที่มีต่อรัฐบาลกลางและ
หัวเมืองภาคใต้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว.

สุมาลี บำรุงสุข. การรวบรวมรายได้แผ่นดินในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(พ.ศ. 2416-2453).

สุรพงษ์ ชัยนาม. มาร์กและสังคมนิยม. กรุงเทพมหานคร.

สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์. รากฐานแห่งชีวิต: วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2533.

สุวิทย์ ทองศรีเกตุ. พิธีกรรมต่าง ๆ ในนครศรีธรรมราช ที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์.
ม.ป.ท.: ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2523.

สุวิทย์ ทรัพย์วัฒน์. วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทย.

อศิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว.. สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2416.

แปลโดย ประกายทอง สิริสุข, ม.ร.ว. และ พรรณี จัตรพลรักษ์. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

อัจฉรา กาญจนมัย. การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2394).

อัญชลี สุสายัณห์. ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบต่อสังคมไทยในรัชสมัยพระบาท-
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.

ภาษาอังกฤษ

Bottomore, Tom. A dictionary of Marxist thought. Oxford: Basil Blackwell
, 1983.

Hobsbawm, J., E. ed. Karl Marx Pre-Capitalist Economic Formations.
, 1964.

Krader, Lawrence. The Asiatic Mode of Production. Netherland: Van Gorcum &
Comp.B.V., 1975

Mandel, Ernest. The Formation of The Economic Thought of Karl Marx
1843 to Capital.

Sawer, Marian. Marxism and the Question of the Asiatic Mode of
Production. The Hague : Martinus Nijhoff, 1977.

Thorner, Danial. Shaping of the Modern India. New Delhi: Allied Publishers
Private, 1980.

ภาคผนวก

แบบสอบถาม

1. ชื่อ นามสกุล, ตำแหน่ง, อายุ, อาชีพ, ที่อยู่.
2. การตั้งถิ่นฐาน
  - ย้ายมาจากไหน
  - เป็นหมู่บ้านเก่า และมีอายุกี่ปี หรือสร้างใหม่
  - คนในหมู่บ้านอยู่กันเป็นกลุ่ม หรือกระจาย
  - แบบบ้านและวัสดุที่ใช้ในการสร้างบ้าน
  - สาเหตุที่สร้างแบบบ้าน มาจากสภาพภูมิประเทศ หรือภูมิอากาศ
3. สมัยปลูกเพื่อขายหรือ
  - อาชีพทำสวนอย่างเดียว หรือทำอย่างอื่น มีอะไรบ้าง
  - ทำสวนอะไร และชาวบ้านนิยมปลูกอะไรบ้าง
  - ลักษณะการทำสวน ปลูกเป็นระเบียบหรือกระจัดกระจาย
4. วิธีการปลูก
  - ปลูกแบบเร่งผลผลิตหรือแบบใด
  - วิธีการแบ่งผลผลิต
  - ผู้ที่ตัดสินใจงานการเลือกวิธีปลูก
  - ชาวบ้านช่วยกันผลิต หรือมีการช่วยกันเก็บเกี่ยวหรือไม่
  - ต้องพึ่งน้ำคลอง, ฝน หรือชลประทาน
5. เครื่องมือในการผลิต
  - ใช้เครื่องมืออะไรบ้าง
  - มีการประดิษฐ์ขึ้นใช้เอง เพื่อสะดวกในการผลิตหรือไม่
6. เส้นทางในการเดินทางคมนาคม
  - ใช้พาหนะใดบ้าง
  - เส้นทางเป็นอย่างไร

- มีการเดินทางบ่อยหรือไม่ เป็นการเดินทางเกี่ยวกับเรื่องอะไร
  - การเดินทางแต่ละครั้งใช้เวลานานเท่าใด
7. การขาดแคลนที่ดิน
- ที่ดินของภูมิหลักฐานหรือไม่
  - ที่ดินของชาวบ้านส่วนใหญ่มิหลักฐานอะไร
8. ญาติพี่น้องที่อยู่ห่าง ๆ กันไป หรือ เกลอส
- มีการไปมาหาสู่กันบ้างไหม
  - ไปมาหาสู่กันในโอกาสใด และช่วงใด
9. ความเชื่อถือในบรรพบุรุษ หรือนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์, เจ้าป่าเจ้าเขา
- ชาวบ้านมีความเชื่อในสิ่งเหล่านี้หรือไม่ เรื่องอะไรบ้าง
  - มีการบูชาอย่างไร
  - มักจะอธิษฐานในเรื่องใด
  - ปัจจุบันยังมีพิธีบูชาอยู่หรือไม่
10. ประเพณีและพิธีกรรม
- ปัจจุบันยังทำอยู่หรือไม่
  - มีพิธีกรรมหรือการละเล่นใดบ้าง และทำเพื่ออะไร
  - พิธีกรรมหรือการละเล่นใดบ้างที่หายไป และสาเหตุที่หายไป
11. การสร้างทางรถไฟ
- สามารถเอื้ออำนวยผลประโยชน์ต่อการทำสวนบ้างหรือไม่ เช่นอะไรบ้าง
  - ก่อนที่จะมีการสร้างทางรถไฟชาวบ้านเดินทางอย่างไร
12. การคมนาคมทางน้ำ
- มีคลองหรือแม่น้ำหรือไม่ เป็นลักษณะอย่างไร
  - เคยมีการขุดคลองเพิ่มหรือไม่, ทำเมื่อไร, ใครสั่งให้ทำ และชาวบ้านได้รับค่าแรงหรือไม่
  - คลองหรือแม่น้ำใช้ประโยชน์ในการคมนาคมหรือไม่
  - ชาวบ้านมีเรือทุกบ้านหรือไม่ ลักษณะและขนาดของเรือเป็นอย่างไร
  - มีแขก, จีน นาของมาขายบ้างหรือไม่ และปัจจุบันยังมีอยู่หรือไม่ เป็นสินค้าอะไร
  - ปัจจุบันคลองหรือแม่น้ำได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง

13. การนำสินค้ามาขายของพวกเขาจีน, แวก (อินเดีย, มุสลิม) และพ่อค้าต่างชุมชน
  - สินค้าที่นำมาขายเป็นพวกอะไร
  - การขนส่งอย่างไร และใช้เส้นทางใด
  - พวกนี้มีจำนวนเท่าใด
  - มีการนำสินค้ามาขายบ่อยหรือไม่
14. ในอดีตมีการออกไปทำอาชีพอื่นนอกหมู่บ้านบ้างหรือไม่ ดังตัวอย่างเช่น
  - การหาแร่
  - การจับปลา
  - การทำนา
  - การรับจ้าง
15. การอพยพของชาวบ้าน
  - ชาวบ้านเคยมีการอพยพครั้งใหญ่ ๆ ทั้งเข้าและออกหรือไม่
  - ใครเป็นผู้อพยพ และไปทำใด
  - สาเหตุของการอพยพคืออะไร และเกิดขึ้นบ่อยหรือไม่
16. การทอผ้า
  - มีการทอผ้าในหมู่บ้านหรือไม่ ถ้ามี ใช้วัตถุดิบอะไร นำวัตถุดิบมาจากที่ใด และลายผ้าเป็นอย่างไร
  - มีการเปลี่ยนแปลงของลายผ้าหรือไม่ ถ้าเปลี่ยนเป็นเพราะสาเหตุใด
  - ปัจจุบันเลิกการทอผ้าไปหรือยัง ถ้าเลิกเพราะสาเหตุใด
17. ตลาด
  - ในอดีตมีตลาดหรือไม่ ถ้ามีมีอยู่ที่แห่ง
  - ปัจจุบันมีตลาดอยู่ที่แห่ง ขายของมากหรือไม่ ขายอะไรเป็นส่วนใหญ่
  - ใครเป็นผู้ขาย และผู้ซื้อ มีผู้ซื้อจำนวนมากหรือไม่
  - มีตลาดนัดหรือไม่ และจัดขึ้นเมื่อไร
18. เรือเหิน
  - รู้จักเรือเหินหรือไม่
  - ใครเล่าให้ฟัง
  - ปัจจุบันยังมีเรือเหินหรือไม่ เพราะอะไร

19. ไพรทาส

- รู้เรื่องไพรทาสหรือไม่
- มีการเลิกไพรทาสบเมื่อใด ท้าให้มีผลอย่างไรบ้าง

20. ผลกระทบของสงครามโลก ในด้านต่าง ๆ

- ผลกระทบในด้านอาชีพของชาวบ้าน
- ผลกระทบในด้านสังคม
- ผลกระทบในด้านวัฒนธรรม
- ผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

21. การเรียนหนังสือ

- สมัยก่อนมีการเรียนหนังสือหรือไม่
- ถ้ามี มีการเรียนที่ใด และใครเป็นผู้สอน
- ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเรียนหนังสือไปจากเดิมหรือไม่ และเมื่อใด

22. เหตุการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงในหมู่บ้าน

- ผลกระทบที่ได้รับจากภัยธรรมชาติมีประโยชน์ หรือโทษอย่างไรบ้าง
- เกิดขึ้นบ่อยหรือไม่

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ ปี 2525

1. นายชำนาญ หมาดหล้า 62 ปี
67 ม. 7 บ้านหน้าทัพ ต.ท่าศาลา อ.ท่าศาลา
2. นายอี รัตนะพูนัย 83 ปี
94 ม. 7 บ้านหน้าทัพ ต.ท่าศาลา อ.ท่าศาลา

สัมภาษณ์ครั้งที่ 1

1. นายเจม ศิลาส่อง 51 ปี	อาชีพ ประมง	25 สิงหาคม 2536
434/2 ม.16 ต.สิงห์ อ.สิงห์		
2. นายจัน หงษ์เกิด 75 ปี	อาชีพ ชาวนา	25 สิงหาคม 2536
28 ม.6 ต.บ้านเพิง อ.ปากพ่อง		
3. นางปลุก ทำจิตต์ 71 ปี	อาชีพ ประมง	25 สิงหาคม 2536
508 ม.16 ต.สิงห์ อ.สิงห์		
4. นายช่วง ชลสินธุ์ 89 ปี	อาชีพ ทานา	25 สิงหาคม 2536
7 ม.7 ต.สิงห์ อ.สิงห์		
5. นายพั่ว ใจอารีย์ 84 ปี	อาชีพ ทานา	25 สิงหาคม 2536
1 ม.5 ต.ทุ่งปรัง อ.สิงห์		
6. นายวิญญู ใจอารีย์ 34 ปี		25 สิงหาคม 2536
1 ม.5 ต.ทุ่งปรัง อ.สิงห์		
7. นายบุญจรจน์ ใจอารีย์ 53 ปี	อาชีพ ทานา	25 สิงหาคม 2536
289 ม.1 ต.สิงห์ อ.สิงห์		
8. นายสมหวัง กัลป์ 51 ปี	อาชีพ ทาสวน	26 สิงหาคม 2536
127 ม.1 บ.สวนตอ ต.กำแพงเขา อ.เมือง		
9. นายชื่น มานพพงษ์ 88 ปี	อาชีพ ทาสวน	26 สิงหาคม 2536
28 ม.1 ต.กำแพงเขา อ.เมือง		

10. นายสวัสดิ์ จิตวิบูลย์ 85 ปี อาชีพ ทาสวน 26 สิงหาคม 2536
127 ม.5 ต.ท่าดี อ.ลานสกา

สัมภาษณ์ครั้งที่ 2

1. นายสัมพันธ์ คำทอง 60 ปี อาชีพ ทานา 29 พฤศจิกายน 2537
230 ม. 4 ต.ท่าจั่ว อ.เมือง
2. นายแคล้ว อนันตราช 68 ปี อาชีพ ทาสวน 30 พฤศจิกายน 2537
132 ม. 1 ต.พรหมโลก อ.พรหมคีรี
3. นายภาณุ พุ่งสว่าง 21 ปี นักศึกษาวิทยาลัยครูนครฯ 30 พฤศจิกายน 2537
ต.พรหมโลก อ.พรหมคีรี
4. นายเทียว ถาวรมาศ 73 ปี อาชีพ ทาสวน 30 พฤศจิกายน 2537
ม. 2 ต.พรหมโลก อ.พรหมคีรี
5. นายรวย ช้างกลาง 64 ปี อาชีพ ทาสวน 30 พฤศจิกายน 2537
40 ม. 2 ต.ท่าดี อ.ลานสกา
6. นายสว่าง จงภักดี 54 ปี อาชีพ กำนัน 30 พฤศจิกายน 2537
58/2 ม. 5 ต.กำโลน อ.ลานสกา
7. นางปี่ สุภาใส 84 ปี อาชีพ ทาสวน 30 พฤศจิกายน 2537
14 ม. 5 ต.คีรีวง อ.ลานสกา
8. นายเยี่ยม ยอดวิจารณ์ 74 ปี อาชีพ ทาสวน, ทานา 30 พฤศจิกายน 2537
5 ม. 2 ต.ท่าดี อ.ลานสกา จบประณม 6
9. นายพวน ประกอบบุญ 72 ปี อาชีพ เจ้าของโรงสียนต์ 1 ธันวาคม 2537
170 ม. 6 ต.การะเกด อ.เชียรใหญ่
10. นายเยี่ยม ประสพสุข 76 ปี อาชีพ เจ้าของโรงสีไฟ 1 ธันวาคม 2537
014 ต.เชียรใหญ่ อ.เชียรใหญ่
11. นายเสรี อยู่เห็ง 37 ปี อาชีพ ทาประมงขนาดเล็ก 2 ธันวาคม 2537
278 ม. 2 บางศรีจันทร์ ต.ปากพ่องฝั่งตะวันออก อ.ปากพ่อง

12. นายคำ พูลสวัสดิ์ 55 ปี อาชีพ ทาประมงขนาดเล็ก 2 ธันวาคม 2537
206 ม. 2 บางศรีจันทร์ ต.ปากพ่องฝั่งตะวันออก อ.ปากพ่อง
13. นายโรสม เคาชลัด 58 ปี อาชีพ ทาประมงขนาดเล็ก 2 ธันวาคม 2537
215/5 ม.ต้นหาด ต.ปากพ่องฝั่งตะวันออก อ.ปากพ่อง
14. นางล้วนเอก กิ่งสนั่น 68 ปี อาชีพ เจ้าของเรือประมงน้ำลึก 2 ธันวาคม 2537
018/1 ถ.บางวัง ต.ปากพ่องฝั่งตะวันออก อ.ปากพ่อง
15. นายสุนทร กิ่งสนั่น 45 ปี อาชีพ เจ้าของเรือประมงน้ำลึก 2 ธันวาคม 2537
เจ้าของหจก.ปลาปากพ่อง
018/1 ถ.บางวัง ต.ปากพ่องฝั่งตะวันออก อ.ปากพ่อง
16. นายชัยพงษ์ โจนมาก อาชีพ ผู้ดำเนินการประมูปลา 2 ธันวาคม 2537
องค์การสะพานปลา จ.นครศรีธรรมราช
17. นางประพิศ หวังจันทร์ 64 ปี อาชีพ ทานากุ้ง 2 ธันวาคม 2537
168 ถ.พานิชย์สัมพันธ์ ต.ปากพ่องฝั่งตะวันออก อ.ปากพ่อง
18. นายอนาจ สุขห่อ 22 ปี อาชีพ ทาประมง 4 ธันวาคม 2537
2 ม. 1 ต.ปากพ่องฝั่งตะวันตก อ.ปากพ่อง
19. นายสุชาติ จันทรแก้ว 36 ปี อาชีพ ครู 4 ธันวาคม 2537
88 ม. 10 ต.ช้างกลาง อ.ฉวาง
20. นายบุญฤทธิ์ สุวรรณเกษัย 39 ปี อาชีพ เจ้าหน้าที่เรือนจำ 4 ธันวาคม 2537
201 ม. 5 ต.หินตก อ.ร่อนพิบูลย์
21. นายสุวิทย์ สุวดี 36 ปี อาชีพ ขับรถรับจ้าง 4 ธันวาคม 2537
10 ม. 1 ต.แหลมตะลุมพุก อ.ปากพ่อง
4/301 ม.การเคหะโครงการ 2 ถ.พัฒนาการอุทขวาง ต.ในเมือง อ.เมือง

สัมภาษณ์ครั้งที่ 3

1. นายสุพจน์ รุจิวิชัยกุล 70 ปี อาชีพ พ่อค้าในเมือง 26 มกราคม 2538
1763/5-8 ถ.จาเร็ดวิถี ต.ท่าวัง อ.เมือง

2. นางนฤต คาสุข 50 ปี อาชีพ ทานา ชายผ้าก 26 มกราคม 2538
111 ม.10 ต.เปลี่ยน อ.สิงขล
3. นายภูเมธ คำพัฒนาภูมิ อาชีพ หจก.สหจักรกล 26 มกราคม 2538
1289 ถ.ราชดำเนิน อ.เมือง
4. นายอานวย ชัยสาคร 48 ปี อาชีพ ประมงขนาดเล็ก 27 มกราคม 2538
185 ม.7 บ้านนาสาร ต.หน้าสตน อ.หัวไทร
5. นายพรณ วรรณกิจ 60 ปี อาชีพ ประมงมุสลิม 27 มกราคม 2538
68/8 ม.7 บ้านนาสาร ต.หน้าสตน อ.หัวไทร
6. นายฟอง มีทองขาว 61 ปี อาชีพ ประมงไทยพุทธ 27 มกราคม 2538
283 ม.8 บ้านเกาะยาว ต.หน้าสตน อ.หัวไทร
7. นายเสียบ บุญบำรุง 51 ปี อาชีพ ทาสวน 28 มกราคม 2538
105 ม.3 ต.เขาแก้ว อ.ลานสกา
8. นายนอง เทพี 69 ปี อาชีพ สวนยาง 30 มกราคม 2538
127 ม.4 ต.ควนขัน อ.ฉวาง
9. นางสาวณิษฐ์ กลายแก้ว 58 ปี อาชีพ สวนยาง 30 มกราคม 2538
83 ม.7 ต.ยางค้อม อ.พิปูน
10. นายฉลอง บุญเกื้อสงค์ 65 ปี อาชีพ สวนยาง 30 มกราคม 2538
109 ม.8 บ้านนาแว อ.ฉวาง
11. นายศิริพงษ์ สุขอนันตธรรม 43 ปี หัวหน้างานการสงเคราะห์ 30 มกราคม 2538
องค์การสงเคราะห์สวนยาง
298 ม.2 ต.ฉวาง อ.ฉวาง
12. นายเสียม ธรฤทธิ์ 55 ปี อาชีพ พ่อค้าเขตตลาดทานพอ 30 มกราคม 2538
138 ม.3 ต.ไม้เรียง อ.ฉวาง
13. นายคานิง ธรฤทธิ์ 58 ปี อาชีพ สวนผลไม้ สวนยาง 30 มกราคม 2538
082 ม.8 ต.ไม้เรียง อ.ฉวาง
14. นางไรราม รัตะหาด 56 ปี อาชีพ ประมงขนาดเล็ก 31 มกราคม 2538
34/4 ม.6 ต.ท่าศาลา อ.ท่าศาลา

15. นางกิ่งกาญจน์ รามา 45 ปี อาชีพ ประมงขนาดเล็ก 31 มกราคม 2538
221/1 ม.15 ต.ท่าศาลา อ.ท่าศาลา
16. นายสุรินทร์ ใต้หมาก 71 ปี อาชีพ ประมงขนาดเล็ก 31 มกราคม 2538
34/4 ม.6 ต.ท่าศาลา อ.ท่าศาลา
17. นายชานานู หมากหล้า 75 ปี อาชีพ ทำสวน ชุมชนประมง 31 มกราคม 2538
67 ม.14 บ้านหน้าทัพ ต.ท่าศาลา อ.ท่าศาลา
18. นายอานาจ สุขห่อ 22 ปี อาชีพ ทำประมง นักศึกษา 31 มกราคม 2538
2 ม. 1 ต.ปากพ่องฝั่งตะวันตก อ.ปากพ่อง
19. นายวิวัฒน์ ศรีไตรรัตน์ 21 ปี อาชีพ สอนยาง นักศึกษา 31 มกราคม 2538
50 ม.4 ต.ท่าพญา อ.ปะเหลียน จ.ตรัง
20. นายเล็ก ธาณีรัตน์ 62 ปี อาชีพ พ่อค้าชุมชนการค้าบริเวณ 2 กุมภาพันธ์ 2538
สถานีรถไฟชุมทางเขาชุมทอง
135 ม.2 ต.ควนเกย อ.ร่อนพิบูลย์
21. นายสมโพธิ เลหาวิชิต 65 ปี อาชีพ พ่อค้าชุมชนการค้าบริเวณ 2 กุมภาพันธ์ 2538
เชิงเขาท่าพระ
101 ม.12 ต.ร่อนพิบูลย์ อ.ร่อนพิบูลย์
22. นางบัวหนาย แซ่ตัน 54 ปี อาชีพ บุตรเจ้าของโรงแรมบริเวณ 2 กุมภาพันธ์ 2538
ชุมชนการค้าสถานีรถไฟทุ่งสง
66 ม.6 ต.ปากแพรก อ.ทุ่งสง
23. นายจรูญ จินดาโชติ 68 ปี อาชีพ บุตรพนักงานรถไฟ 2 กุมภาพันธ์ 2538
60 ม.6 ต.ปากแพรก อ.ทุ่งสง
24. นางนงคราญ หิรัญวัฒนศิริ 65 ปี อาชีพ บุตรผู้รับเหมาช่วง 2 กุมภาพันธ์ 2538
สร้างทางรถไฟสายใต้
29 ม.6 ต.ปากแพรก อ.ทุ่งสง
25. นายบพิตร เพชรชู 65 ปี อาชีพ ครู ศึกษารับซื้อยาง แร่ 4 กุมภาพันธ์ 2538
99 ม.1 ต.เขาน้อย(ฉลอง) อ.สิชล

26. นางฉวี ทองแถม 62 ปี อาชีพ หาแร่ ทาสวน 4 กุมภาพันธ์ 2538
50 ม.5 ต.เขาน้อย(ฉลอง) อ.สีชล
27. นายนิเวศน์ มีชมเศรษฐ อาชีพ ผู้จัดการธนาคาร 5 กุมภาพันธ์ 2538
บุตรแม่ค้าขายผัก
28. นายชวลิต อังคารวิทยากร อาชีพ นักวิชาการท้องถิ่น 5 กุมภาพันธ์ 2538